GREK SEYYAHI
PRİSKOS (V. ASIR)'A GÖRE
AVRUPA HUNLARI

Ali AHMETBEYOĞLU

İstanbul 1995

Bu eser
Bakanlar Kurulu'nun 20.7 1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın yayınıdır.
Her hakkı mahfuzdur.
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi bir değişiklik yapılarak iktibas edilemez.

Baskı ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri
Haberleşme Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
P.K. 94 Aksaray-İstanbul
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları No: 136
ISBN 975- 498-096-9
Milli Yayın No: 94-34-Y-0147-136

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5
GİRİŞ 7
I. PRİSKOS'UN HAYATI 19
II. PRİSKOS'UN TARİHİ 23

Eserin Muhtevası: Fragmentler

Fragment 1 Rua Dönemi ve Margus Barışı 23
Fragment 2 Margus Piskoposu'nun Hun Mezarlarını Soyması ve Viminacium'un Zaptı 24
Fragment 3 Attila'nın Doğu Roma Seferi 25
Fragment 4 Theodosius'un Konsüllük Yapmış Bir Senatörü Elçi Olarak Attila'ya göndermesi 26
Fragment 5 Anatolius Barışı ve Hun-Asimunt Münasebetleri. 26
Fragment 6 Attila'nın Romalılar'a Elçiler Göndermesi 28
Fragment 7 Edecon'un İstanbul'a Gelmesi ve Bizans'ın Suikast Planı 29
Fragment 8 Priskos'un da dahil Olduğu Maximinus Başkanlığındaki Bizans Elçilik Heyetinin Hun Ülkesine Gelmesi 31
Fragment 9 Attila'nın Sarayı 53
Fragment 10 Tanrı Ares Kılıcı'nın Bulunması ve Attila'nın Eline Geçmesi 53
Fragment 11 Bleda'nın Soytarısı Zercon 54
Fragment 12 Attila'nın Orestes ve Esla'yı Elçi Olarak Bizans İmparatoru'na Göndermesi 54
Fragment 13 Bizans İmparatoru'nun Nomus ve Anatolius'u Elçi Olarak Attila'ya Göndermesi 55
Fragment 14 Elçilerin Attila ile Anlaşmaları 56
Fragment 15 Attila'nın Honoria ile Evlenmek İstemesi 57
Fragment 16 Frank Kralı'nın Oğlunun Attila'ya İltica sı ve Attila'nın Batı Roma'ya Karşı Savaşa Hazırlanması .. 57
Fragment 17 Attila'yı Roma'ya Saldırmaktan Vazgeçirmek Teşebbüsleri 58
Fragment 18 Doğu Romalılar'ın Appolonius'u Elçi Olarak Attila'ya Göndermeleri 58
Fragment 19 Attila'nın Doğu Roma'yı Savaşla Tehdit Etmesi.. 59
Fragment 20 Ardaburius'un Saracenler'le Harb Etmesi 59
Fragment 21 Maximinius'un Piriskos ile Birlikte Thebai Şehri'ne Gitmesi 59

Fragment 22	Priskos'un Alexandria Şehri'ne Gelmesi	**60**
Fragment 23	İmparator Marcianus'un Rüyası	**61**
Fragment 24	Doğu Roma İmparatoru Marcianus'un Genserichus'a Elçiler Göndermesi.	**61**
Fragment 25	Romalılar'ın Lazlar'la Harp Etmesi	**62**
Fragment 26	Romalılar'ın Lazlar'la Barış Anlaşması	**63**
Fragment 27	Batı Romalılar'ın Galya'daki Gotlar'la Müttefik Olmaları	**63**
Fragment 28	Balamerus'un Roma Sınırlarını Tahrip Etmesi	**63**
Fragment 29	Doğu Roma İmparatoru Leon'un Genserichus'a Elçi Göndermesi	**64**
Fragment 30	Saragur, Urog ve Onogûrlar'ın Doğu Roma'ya Elçi Göndermesi	**64**
Fragment 31	Batı Roma ve Persler'in Doğu Roma'ya Elçiler Göndermesi	**66**
Fragment 32	Tatianus'un İtalya Adına Vandallar'a Elçi Olarak Gitmesi	**67**
Fragment 33	Cidarita Hunları'nın Persler ile Savaşları	**67**
Fragment 34	Gobazes'in İstanbul'a Gelmesi	**68**
Fragment 35	Scir ve Gotlar'ın Doğu Roma'dan Yardım İstemesi	**68**
Fragment 36	Dengisich ve Irnach'ın Doğu Roma'ya Elçi Göndermesi	**69**
Fragment 37	Saragurlar'ın Pers Seferi	**69**
Fragment 38	Dengisch'in Doğu Romalılar'la Harp Etmesi	**69**
Fragment 39	Hunlar'ın Doğu Romalılar ile Mücadeleleri	**70**
Fragment 40	İmparator Leon'un Phylarchum'u Elçi Olarak Genserichus'a Göndermesi	**71**
Fragment 41	Persler'in Doğu Roma'ya Elçi Göndermesi	**72**
Fragment 42	İmparator Leon'un Büyük Bir Ordu ve Donanmayı Afrika'ya Göndermesi	**72**
Fragment 43	Trakya ve Hellespontus'da Meydana Gelen Deprem	**73**
Fragment 44	Novidunus Kuşatması	**73**
Fragment 45	Naissus Kuşatması	**74**
SONUÇ		**76**
BİBLİYOGRAFYA		**78**

ÖNSÖZ

Yaklaşık 4000 yıllık bir geçmişe sahip olan, değişik coğrafî mekan ve zamanlarda devletler, imparatorluklar kuran büyük Türk Milleti'nin Tarihi, doğulu, batılı birçok ilim adamını cezbetmiş, onları araştırma yapmaya yöneltmiştir. Bu araştırmacıların çoğu, tarihimizle alâkalı materyalleri incelemeye tâbi tutarken kendi fikirleri, değer yargıları ve çoğu kez de peşin hükümlerden kurtulamamışlar, dolayısıyla da hatalı neticelere varmışlardır. Milletimizi, tarihiyle, kültürüyle tanıyamayan pekçok âlim, Türk'ü devlet teşkilâtından mahrum, göçebe ve kültürsüz olarak tanımak, tanıtmak istemişlerdir. Oysa objektif bir gözle kaynakları değerlendirebilenler, en eski devlet kurucusu, mükemmel teşkilâtı, kendine has kültürü, cihanşümul gayesi, şanlı tarihi olan Türk İnsanı'nı tesbit edip, göz önüne sermişlerdir. Tarihimizle alâkalı ortaya atılan ve hakikat payı olmayan yanlış tefsirlerden kurtulmanın yolu, elbette herkesce malum olduğu üzere, kendi araştırmacılarımızın bizzat kaynaklar üzerinde dikkatlice çalışması olacaktır.

Biz, bütün bu hususları da göz önüne alarak hazırladığımızbu çalışmada, Avrupa Hun Tarihi için emsalsiz bir kaynak olan Priskos'un tarihî eserini tercüme etmeye çalıştık.

Tercümemize, tamamı mevcut olmayan ve C. Müller tarafından bir araya getirilip, tarih sırasına konularak, fragmentler halinde Lâtince, Grekçe olarak neşredilen eserin Lâtince kısmını[1] *esas aldık. Müller, ilk önce neşrettiği fragmentleri 1'den 43'e kadar numaralandırmış, daha sonra tesbit edip yayınladığı iki fragmenti ise, I, II şeklinde vermiştir. Biz, ilave edilen son iki fragmenti, 43. fragmentten sonra devam ederek, 44 ve 45 olarak numaralandırdık. Priskos'un eseri Müller'den başka, L. Dindorf*[2] *ve C. De Boor*[3] *tarafından da ayrıca neşredilmiştir.*

---

1 C. Müller, **Fragmenta Historicorum Graecorum**, IV, Paris, 1851, s. 71-110; Ayn. müell., **ayn. esr.** V, Paris, 1870, s. 24-26.

2 L. Dindorf, **Historici Graeci Minores**, I, Lipsiae, 1870, s. 275-352.

3 C. De Boor, **Excerpta De Legationibus**, Berolini, 1903, s. 121-155, 575-591.

Pekçok ilim adamınca araştırmalarında kaynak olarak kullanılan Priskos'un eseri, sadece K. Szabo[4] tarafından bütünüyle Macarca'ya tercüme edilmiştir. En uzun fragment olan ve Priskos'un Hun Ülkesi'ndeki müşahedelerini anlattığı 8. fragmenti ise, G. Freytag Almanca[5]'ya; H.N. Orkun da Türkçe[6]ye tercüme etmiştir. H.N. Orkun, Priskos'un Hunlar arasında yaşayan bir Grekle karşılıklı konuşmasının geçtiği ve kültür tarihimiz açısından oldukça mühim olan kısmın nakline her nedense lüzum görmediği gibi, bazı satırların da tercümesini vermemiştir. Biz, elimizden geldiği kadarıyla ve anlatılan hâdiselere hiç bir yorum getirmeden, metni tam olarak tercüme etmeğe çalıştık.

Giriş bölümünde, çalışmamızın mevzuunu meydana getiren Avrupa Hunları'nın, başlangıçtan sonuna kadar siyâsî tarihlerinin kısaca bir özetini yaptık. Priskos'un hayatı ve bunun içerisinde eseri hakkında bilgiler sunduktan sonra, metnin tercümesini verdik. Sonuç kısmında ise, eseri, Türk Tarihi için arzettiği ehemmiyet ve kıymet bakımından değerlendirmeye tâbi tuttuk. Böyle bir konuda ilk defa yaptığımız bir çalışma olduğu dikkate alınarak, hatâ ve tabiî sayılacak noksanlıklarımızın mazur görüleceğini ümid ederiz.

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda Eylül 1990'da Yüksek Lisans tezi olarak sunduğumuz bu çalışmanın hazırlanmasında her türlü alâka, tavsiye ve teşviklerini gördüğüm muhterem hocam Prof. Dr. Abdülkadir DONUK'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

---

4 K. Szábo, **Priskosz Szonok és Böksész életéröl S Történetirata Töredékeiröl,** I, Peste, 1878, s. 3-58.

5 G. Freytag, **Gesammelte Werke**, Bd. 17, Leipzig, 1888, s. 143-172.

6 H.N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, İst., 1933, s. 32-54.

GİRİŞ

Uzun bir zamandan beri kimlikleri hakkında çok şeyler söylenmiş[1] ve artık bugün, Asya Hunları (Hiugn-nu)'nın devamı oldukları kesinleşmiş olan Avrupa Hunları[2], 350 yıllarında Hazar Denizi-Aral Gölü arasındaki Alanlar'ın ülkesini zabt ettiler. 359'da Hunlar'ın bir kolu, Derbent ve Daryal geçitlerinden İran üzerine bir sefer yaparak Küçük Asya'nın zenginliklerini tanıdılar[3] Daha sonra 374 yılında İdil Nehri kıyılarında görünerek, batıya doğru akınlara başladılar[4]

Evvela sık sık tekrarlanan savaşlarla yıpratılan Ostrogotlar (Doğu Gotları)'a karşı, Başbuğ Balamir idaresinde harekete geçen Hunlar, onları mağlub ederek, 150 yıldan beri devam eden devletlerini yıktılar (374)[5] Kralları Ermanarikh intihar etti. Yerine, Hunlar tarafından tâyin edilen Hunimund geçti. "Hun ağızlı" mânâsına gelen isminden de anlaşılacağı gibi, Ostrogotlar kesin olarak Hun hakimiyeti altına alınmış oldular[6] Taarruzlarını İtil'den Kuban tarafına kadar genişleten Hunlar, Dinyeper sahillerinde beklemekte olan Vizigotlar (Batı Gotlara)'a karşı ansızın saldırıya geçtiler. Vizigot Kralı Atanarikh kendisine bağlı kütlelerle batıya doğru kaçtı (375). Bu harekatın neticesi olarak, Hunlar'ın önünden büyük bir korku ile kaçan çeşitli kavimler, birbirlerini yaşadıkları coğrafî sahalardan çıkararak, Roma İmparatorluğu'nun Kuzey eyaletlerini alt üst ettiler, böylece Galya, İspanya, Kuzey Afrika'ya kadar tesir eden ve Avrupa'nın etnik çehresini değiştiren kavimler göçü başlamış oldu[7]

1 Bk. İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, İst., 1984, s. 67.

2 Bk. L. Ligeti, **Attila ve Hunlarının Menşei**, bk. **Attila ve Hunları**, Ank., 1982, s. 12 vd.; İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.**, s. 68; F. Altheim, **Geschichte Der Hunnen**, I, Berlin, 1959, s. 3-4.

3 Ş. Baştav, **Attila ve Hunları**, bk. **Tarihte Türk Devletleri**, I, Ank., 1987, s. 32.

4 F. Altheim, **ayn. esr.** s. 338-359.

5 A.N. Kurat, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ank., 1972, s. 18.

6 P. Váczy, **Hunlar Avrupa'da**, bk. **Attila ve Hunları**, s. 56-57; İ. Kafesoğlu, **göst. yer**.

7 İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 70.

378 başlarında Tuna'yı geçerek Trakya'ya doğru ilerleyen Hunlar, Bizans'ı zayıflatmak için bölgede baştan başa yağma hareketinde bulundular. Hunlar önünden kaçarak Tuna sahilinde toplanan ve Doğu Roma topraklarına yerleştirilen Vizigotlar, ortaya çıkan çeşitli huzursuzluklar sebebiyle isyana mecbur kaldılar. Bizans Ordusu'yla harbe başlayarak onları mağlup ettiler. İran hududunda harble meşgul olan İmparator Valens (364-378) ordusuyla hemen geri döndüyse de, bugünkü Edirne civarında vukû bulan savaşta öldürüldü (Ağustos 378). Bu muharebeye Hun akıncıları yardımcı kuvvet olarak katılmışlar ve Bizans Ordusu'nun perişan edilmesinde büyük bir rol oynamışlardır[8] 380 yıllarında Pannonia bölgesinde görülen Hunlar, akınlarına devam ederek Dalmaçya'ya kadar ilerlediler[9]

Balamir zamanında Hazar'dan aşağıya doğru Tuna bölgesine kadar olan topraklar feth edilerek, Alanlar, Sarmatlar, Ostrogotlar, Vizigotlar vb. kavimler hakimiyet altına alındı ve ayrıca Bizans da yıllık haraca bağlandı. Hunların bu ani hareket ve başarıları, Roma'yı, ufukda görülen tehlikenin önlenebilmesi için yeni tedbirler araştırmaya sevk etmiştir[10]

391-92 yıllarında Trakya'ya sefere çıkan az sayıdaki Hun akıncıları, Sitilikho kumandasındaki kalabalık Doğu Roma kuvvetleri ile karşılaşınca geri dönmek mecburiyetinde kaldılar[11]

395 yılında Hunlar, iki koldan harekete geçtiler. Ağırlık merkezi Tuna olan Batı kanadı tarafından organize edilen bir kısım, Balkanlar'dan Trakya'ya yöneldi. Don Nehri civarında bulunan Doğu kanadınca tertip edilen diğer bir kısım ise, Kafkaslar'dan Anadolu'ya sevk edildi. Basık ve Kursık adlı iki Hun beyi tarafından idare edilen bu Anadolu akını sırasında Hunlar, Erzurum, Karasu, Fırat'ı geçerek, Malatya-Çukurova bölgesine kadar ilerlemişler, Urfa ile Antakya'yı kuşatıp, Suriye'ye geçerek Kudüs taraflarına varmışlardır. Orta Anadolu'ya Kayseri ve Ankara civarına kadar gittikten sonra,

8 Bk. P. Váczy, **ayn. esr.** s. 58-60; Tafsilen bk. McGovern, **The Early Empires of Central Asia**, Chapel Hill-North Carolina, 1939, s. 371; G. Ostrogorsky, /Türk. terc. F. Işıltan/, **Bizans Devleti Tarihi**, Ank., 1986, s. 48.

9 P. Váczy, **ayn. esr.** s. 61.

10 Bk. L. Rásonyi, **Tarihte Türklük**, Ank., 1971, s. 69.

11 H.N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, İst., 1933, s. 19.

Azerbaycan, Bakü yolu ile[12] merkezlerine geri dönmüşlerdir[13] Gerçekleştirilen bu akınlar, planlı olmuş ve yerleşilerek vatan haline getirilecek en müsait toprakları bulma gayesi taşımıştır. Bu durum Roma İmparatorluğu kadar Sasaniler'i de telaşlandırmış ve korkuya sevk etmiştir.

Doğu Avrupa'da başlayıp, gelişen ve Anadolu'ya kadar uzanan bu Hun akınları, Lâtin, Grek ve Ermeni kaynaklarında (Urfa Piskopusu Ermeni Efraim'de olduğu gibi) kayıtlı aleyhlerine inanılmayacak derecede bir çok rivayet ve hikayelerin doğmasına sebep olmuştur[14]

400 yıllarına doğru toprakları Güneyde Tuna'ya, Kuzeyde Transilvanya'nın yüksek kesimlerine, Batıda ise Sarmatlar'ın arazisine kadar uzanmış olan Batı kanadı, Başbuğ "Uldız" idaresinde batıya doğru Hun baskısını daha çok arttırdı[15]

Uldız, Attila'nın Roma Seferi'ne kadar takip edilecek Hun dış politikasının esaslarını belirlemiştir. Buna göre Doğu Roma devamlı baskı altında tutulacak, Batı Roma ile ise iyi münasebetler devam ettirilecekti. Uldız Bizans'dan umudunu kestiğinden ve Trakya hududundaki sahaları ve kavimleri idaresi altına aldığından, Doğu Roma'nın hakimiyet altına alınması ilk gayeyi oluşturuyordu. Ayrıca Batı Roma'nın düşmanı olan kavimler, Hunlar'ın da düşmanı olacaktı[16] Uldız, Doğu Roma'yı iyice kıskaç altına almak, Batı Roma'daki ağırlığını daha arttırmak, Bizans'a, İtalya'ya, Ren Nehri'ne ve Galya'ya doğru giden yollara daha kolay hakim olabilmek için, ağırlık merkezini Tuna-Tisa nehirleri arasındaki bölgeye kaydırmak istedi. Karpatlar ötesindeki toprakları ele geçirmek için de o taraflara kuvvetler sevk etti[17]

Uldız'ın Tuna Nehri civarındaki görünmesi ile ikinci kavimler göçü başlamış oluyordu. Tuna'da oturan Sarmatlar'dan başlayarak, Markomanlar'a kadar diğer kavimleri hakimiyetleri altına almağa ve topraklarını ele geçirmeğe başladı (401). Silezya'daki vatanlarını

---

12 Bakü üzerinden geri dönülen bu yol, Priskos'da "Denizin altındaki kayalardan alevlerin çıktığı" yer olarak belirtilmiştir.

13 Bk. P. Váczy, **Hunlar Avrupa'da**, s. 65-66; İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 70.

14 Bk. S. Eckhardt, **Efsanede Attila**, bk. **Attila ve Hunları**, s. 124-126, (132-144 vd.)

15 P. Váczy, **ayn. esr.** s. 64.

16 İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 71.

17 McGovern, **ayn. esr.** s. 376; P. Váczy, **ayn. esr.** s. 67

terk eden Asling Vandalları ve Vizigotlar Hunlar'ın önünden kaçarak İtalya'ya girdiler. Alarikh'in idaresindeki büyük Got tehlikesi Stilikho tarafından güçlükle önlendi (402). Fakat Roma için bundan daha büyük tehlike baş gösterdi. Hun baskısı ile yurtlarını terk etmiş olan Kuadlar'ı ve diğer kavimleri idâresi altında toplayan Radagais Roma arazisine hücum etti ve Roma'yı yeryüzünden kaldıracağını ilan ederek, İtalya'da büyük bir tahribatla ilerlemeye başladı (405). Stilikho'nın durduramadığı bu barbarı, Uldız'ın idaresinde ve Romalı askerle takviyeli Hun Ordusu durdurmayı başardı. Mağlup olan Radagais yakalanarak idam edildi (406). Bu sayede Roma'yı kurtaran Uldız, diğer kavimleri Galya'ya gitmeye zorlamakla da Hunlar'ın Roma yolundaki hareketini kolaylaştırmış oldu[18]

Batıdaki bu faaliyetlerin yanısıra doğuda da boş durulmuyor ve 403 yılında bir Hun akıncı birliği Kafkaslar üzerinden Daryal geçidini aşarak Anadolu'ya girmeye çalışıyordu. Fırat bölgesine kadar akın ve yağmalarda bulundularsa da sonra geri döndüler[19]

Uldız 405 yılında Tuna'yı geçerek Trakya'ya akın yaptı ve Bizans üzerindeki Hun baskısının devam ettiğini gösterdi. 409 yılında tekrarladığı bu seferle, Bizans ile olan münasebetler iyice bozularak, yanına gelen Bizans elçilerini, güneşin battığı yere kadar her tarafı feth etmekle tehdit etti[20] Bizans İmparatoru II. Theodosius (408-450) ise, artan Hun tehlikesi karşısında başkenti müdafaa için büyük bir gayretle 413 yılında tamamlanan surları inşa ettirdi[21]

410 sıralarında ölen Uldız'dan sonra, Hun Devleti'nin başında Karaton hüküm sürüyordu. Belki de Doğu'daki meselelerle meşgul olduğundan, Bizans kaynaklarında kendisi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Yalnız 412 yılında tarihçi Olympiodoros'un barışı temin etmek gayesiyle elçi olarak onun yanına gitmiş olmasıyla alâkalı bir kayıd vardır[22]

---

18 İ. Kafesoğlu, **göst. yer.;** McGovern, **ayn. esr.** s. 377

19 H.N. Orkun, **Türk Tarihi,** II, Ank., 1946, s. 13.

20 İ. Kafesoğlu, **göst. yer.;** Ş. Baştav, **Attila'nın Hayatı ve Ölümü**, Türk kültürü, sayı 1, 1952, s. 35.

21 Bk. A. A. Vasiliev, /Türk. terc. A. M. Mansel/, **Bizans İmparatorluğu Tarihi,** I, Ank., 1943, s. 124-128.

22 Bk. Gy. Moravcsık, **Byzantınoturcıca,** I, Berlin, 1958, s. 468-470.

422 yılına gelindiğinde, Hun İmparatorluğu'nun başında Rua hüküm sürüyor, kardeşleri olan, Attila'nın babası Muncuk erken öldüğünden, diğer ikisi Aybars ve Oktar ise, "Kanat Eliğ'leri" olarak devlete hizmet ediyorlardı. Rua, Hunlar'a tâbi kavimleri ve ordusunu gizli faaliyetler ile isyana teşvik eden ve mültecileri geri vermeyen Bizans'a karşı 422 yılında Balkan Seferi'ne çıktı. Bir varlık gösteremeyen Bizansı yıllık 350 libre altın vergi vermeğe mecbur ederek birçok ganimetle geri döndü[23] II. Theodosius'un Roma'ya hakim olmak gayesiyle İtalya'ya ordu ve donanma sevk etmesi üzerine, gençlik yıllarında Hunlar'ın yanında rehin olarak bulunan ve onları çok iyi tanıyan meşhur Aetius yardım istemek için Rua'ya geldi. Bunun üzerine Rua, 60 bin kişilik bir ordu ile İtalya'ya doğru harekete geçti. Hun Ordusu'nun yardıma geldiği duyulunca Bizans kuvvetleri harp etmeden geri çekildi ve Hunlar'a ağır bir tazminat ödemek mecburiyetinde kaldı (423)[24] Hunlar'la kurduğu dostluk sayesinde şöhreti artan Aetius, Konsüllüğe kadar yükselerek Hun-Roma ittifakı ehemmiyet arzettiği sürece de başkent'de aranan bir şahıs oldu. 432 yılında rakibi Bonifacius karşısında Rua'ya sığınarak canını kurtardı ve Hun Ordusu'nun İtalya'ya doğru yola çıkması üzerine de eski mevkiini elde etti[25]

Rua, Bizans'ın mültecileri iâde etmemesi ve kendilerine itaat eden kavimleri isyana teşvikten vaz geçmemesi halinde yeni bir anlaşmanın yapılamıyacağını bildirmek üzere, elçi olarak Esla'yı İstanbul'a gönderdi. 430 yılına gelindiğinde imparatorluğun ağırlık merkezini Tuna-Tisa nehirleri arasındaki bölgeye kaydırdı. Bunun yanında, Hun sınırları içerisinde Bizans'lıların ücretli asker toplamasını yasaklıyarak, mukavemet güçlerini kırdı. Ticarî alış verişlerin belirli noktalarda kurulmasını temin ederek de, arada anlaşmazlığa sebep olan Bizans'ın, Avrupa Hunları toprakları üzerinde yaşayan yabancı gurupları isyana teşvik eden tutumuna mani oldu[26]

434 yılında Rua ölünce Attila, kardeşi Bleda ile birlikte tahta çıktı. Bu sırada, antlaşma yapmak için Margus Kalesi'nin karşısında

---

23 P. Váczy, **ayn. esr.** s. 76; McGovern, **ayn. esr.** s. 383.

24 İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 72.

25 P. Váczy, **ayn. esr.** 75; Ş. Baştav, **Attila ve Hunları**, s. 40.

26 İ. Kafesoğlu , **XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları,** İstanbul Enstitüsü Dergisi, III, 1957, s. 2.

bulunan Konstantia surları önüne gelen Bizans elçilik heyeti, karşılarında Attila'yı buldular. Attila kendi istediklerini Romalılar'a anlaşma şartları olarak yazdırdı. Buna göre; Hunlar'dan kaçacaklar Bizans hudutlarına kabul edilmeyecek, Bizanslılar; mülteciler ve esir alınanlar için fidye ödeyecek, senelik 350 libre altın vergi yerine 700 libre altın verecek, ticaret eşit şartlar içerisinde yapılacak ve Bizans Hunlar'a tâbi kavimler ile münasebet kurmayacaktı (434 Margus veya Konstantia barışı[27]). Bu son madde ile Bizans Hun sınırı kapandı ve Bizans'ın Don-Adriyatik hattının kuzeyindeki ülkeler ile de her türlü alâkası kesildi[28]

Attila, 434 yılından barış andlaşmasının yürürlükte kaldığı 441 yılına kadar İslav, Fin-Ogur, İran, Germen ve Türk kütlelerinin yaşadığı Hun İmparatorluğu toprakları ile meşgul oldu. İtil kıyılarında yaşayan ve isyan eden Saragur Türkleri'nin üzerine yürüyerek ağır bir darbe indirdi. Böylece imparatorluğunun en ücra noktalarında bile hakimiyetini kuvvetli bir biçimde tesis etti[29] Batı kanadı Eliğ'i olan kardeşi Oktar ise, Ren kıyılarında oturan Burgondlar ile muharebe etti. Yapılan bu mücadele Almanlar'ın Nibelungen Destanı'na konu oldu. Bu devrede Hun hakimiyeti Priskos'un da kaydettiği gibi okyanus adaları (Kuzey Denizi ve Manş kıyıları)'na ulaşmıştır.

Yapılan antlaşmaya rağmen Bizans İmparatoru Theodosius, Hunlar'ın hakimiyeti altındaki kabileleri tahrikten kaçınmayarak, Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Akatair'leri de isyana teşvik etti. Hunlar'dan kaçan birçok firariyi sınırlarına kabul ettiği gibi, bunların bazılarına orduda komutanlık dahi verdi (Got menşe'li Arnegiclus gibi). Bu arada Margus şehri piskoposu kutsal olan Hun mezarlarını açtırarak, içerisinde bulunan birçok kıymetli eşyayı çaldı. Attila gönderdiği elçi vasıtasıyla Bizans imparatorundan, Margus Barışı şartlarına riayet etmesini ve piskoposun derhal teslim edilmesini istedi. Fakat imparator bu istekleri yerine getirmeyince bir anlaşma sağlanamadı. Bunun üzerine Attila, büyük bir Hun Ordusu ile Bizans'a karşı Birinci Balkan Seferi olarak bilinen harekâta başladı

---

27 Bk. P. Váczy, **göst. yer.**; Daha bak, F. Altheim, **ayn. esr.** IV, s.291.

28 İ. Kafesoğlu, **XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları**, s. 3.

29 İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 73.

(441-442). Bizans ile vukû bulan savaş neticesinde Hunlar'ın önünde bir set teşkil eden Tuna limesi yıkıldı. Birçok sınır şehirleri ile Margus, Viminacium, Singidunum, Sirmium, Niş şehirleri Hunlar'ın eline geçtiği gibi askerî bakımdan mühim yollar da kontrol altına alındı. Attila'ya İstanbul yolunun açılması ile iyice çaresiz kalan Bizans, Aetius'un çabaları neticesinde Hunlar ile barış yapabildi. Bu barış anlaşmasına göre, Aetius'un oğlu Karpilion Attila nezdine rehin olarak gönderildi[30] Attila, Bizans'ın Hunlar'a karşı yakından alâkadar olduğu Akatir'ler üzerine ise, büyük oğlu İlek ile Onegesius'u göndererek, bölgenin idaresini İlek'in mesuliyetine verdi.

Attila, kardeşi Bleda'nın 445'de ölmesi ile iktidarının zirvesine ulaştı. Hakim olduğu ne Batı Asya ne de Doğu Avrupa da karşısında durabilecek hiç bir kuvvet kalmadı. Tanrı Ares kılıcının ortaya çıkması ile de, cihan hakimiyetinin Tanrı tarafından kendisine tevdî edildiğine inanarak dünyanın fethine karar verdi[31] Buna istinaden, Bizans'ı ortadan kaldırmak için malî ve askerî bakımdan düştükleri bunalımdan istifadeye azami şekilde çalıştı. Görünüşde kaçakların iade edilmemesini, yıllık verginin ödenmemesini bahane ederek İkinci Balkan Seferine çıktı (447). Attila'nın emri ile Tuna'yı geçerek iki koldan ilerleyen Hun Ordusu, Sofya, Filibe, Preslav, Lüleburgaz şehirlerini ele geçirerek bu günkü Büyükçekmece civarına kadar geldi. Artık İstanbul'u kuşatmak için Attila'nın önünde hiç bir engelin kalmadığını gören Bizans, onu Gelibolu'da durdurmak istediyse de yapılan savaşta mağlup olarak geri çekildi. Theodosius, elçi Anatolius'u Attila'ya göndererek sulhu temin etmeye muvaffak oldu. Yapılan bu anlaşmaya göre; Tuna'dan güneye doğru beş günlük mesafedeki yerler boşaltılacak, pazarlar artık Tuna yerine Niş'de kurulacak, Bizans harp tazminatı olarak 6000 libre altın ödeyecek, yıllık vergi 2100 libre altın olacak, kendilerine sığınan kaçaklar iade edilecek ve harp esiri başına 12 libre altın ceza ödenecekti[32]

Bu anlaşma ile kararlaştırılan vergiler Bizans'ı, özellikle malî

30 P. Váczy, **ayn. esr.** s. 77; İ. Kafesoğlu, **XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları**, s. 4.

31 Bk. O. Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, I-II, İst., 1980, s. 156-157.

32 İ. Kafesoğlu, **XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları**, s. 5-6.

bakımdan içinden çıkılmaz bir duruma düşürdüğünden, son çare olarak bir suikastle Attila'yı ortadan kaldırmaya karar verdiler. Bu planı tatbik etmek için, Priskos'un da dahil olduğu görünüşte bir elçilik heyeti gönderdiler. Cihanın tek hükümdarı olma ideali taşıyan Attila, Türk Devlet telakkisine göre Bizans'ı kesin olarak hakimiyeti altına almış oldu. Suikast planından haberdar olduktan sonra elçilik heyetine, Theodosius hakkında, onu haysiyetsiz bir kölesi kabul ederek söylediği sözler de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

448 yıllarına gelindiğinde, Uldız tarafından tesbit edilen Hun dış siyaseti de değişmekte idi. Artık Batı Roma ile hesaplaşma zamanının geldiğine inanan Attila, hazırlıklara başladı. 450 yılı sonuna kadar her türlü siyâsî ve askerî hazırlıkları tamamlayan Attila, Batı Roma'nın dahilî meseleleri ile de yakından ilgilendi. 435 yılından 443'e kadar devam eden ve Galya'dan İspanya'ya kadar yayılan köylü hareketi ile, bu hareketin lideri Eudoxius'un kendisine sığınması, Vandal Kralı'nın Roma üzerindeki emelleri, Ripuar Frankları'nın taht kavgasına düşen iki kardeşden büyüğünün Attila'ya sığınması, küçüğünün ise Aetius'un himayesine girerek eski mevkiini elde etmesi, Attila'yı Roma'ya sevk eden diğer âmillerin başlıcaları idi[33]

Attila, Roma üzerine yürümeden önce, savaş için bahane aramak gayesiye diplomatik faaliyetlere girişti. İlk önce Sirmium'un muhasarası esnasında şehrin piskoposu tarafından altın kadehlerin emanet edildiği Sylvianus'u hırsızlıkla itham ederek, kendisine teslim edilmesini istedi. Daha sonra, bir zamanlar evlenmek isteği ile Attila'ya nişan yüzüğü gönderen ve İmparator III. Valentianus'un kız kardeşi olan Honoria'yı eşi olarak kabul ettiğini açıkladı. Çeyiz olarak da Honoria'nın hissesine düşen imparatorluğun yarısı ile, idaresinde söz hakkı talep etti. Bu isteklerin imparator ve Aetius tarafından kabul edilmemesi Attila'nın yapacağı seferi meşrulaştırdı. Hunlar'a yıllık vergilerini düzenli bir şekilde ödeyen Batı Roma Sarayı, başta Aetius olmak üzere, mukadder Roma-Hun çatışmasının yaklaşmakta olduğunu anlıyarak hazırlıklara başlamış idi. Batı Roma Orduları Başkomutanı Aetius, Barbarlardan temin ettiği ücretli askerlerle ordu teşkil etti. Hunlar nezdinde geçen yılların verdiği

33 Bk. P. Váczy, **Hunlar Avrupa'da**, s. 112-113; H.N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, s. 61.

tecrübeler ile, Türk usulünde ordusunu techiz ederek Attila'ya karşı koymayı planladı[34]

Attila; Türk, yardımcı İslav ve Cermen kavimlerinden teşkil ettiği yaklaşık 200 bin civarındaki ordusu ile Orta Macaristan'dan hareket geçti (451 başları). Ren Nehri'ni aşarak Galya'ya giren Hun orduları, 7 Nisan'da Metz, daha sonra Rheims'i zabt ederek Paris yakınlarında bulunan Orleans şehrine vardı. Aetius kumandasında Roma Ordusu da Galya'dan kuzeye doğru ilerliyerek aynı yere ulaştı. Attila, Batı Roma'ya saldırmadan önce Vizigotlar'la hesaplaşmanın şart olduğuna inanarak, keskin zekası ile siyasî hileler planladı. Batı Gotları'na haber göndererek, hareketinin tamamen Batı Roma'ya karşı olduğu kanaatini uyandırdı. Roma'ya yolladığı elçiler vasıtası ile de kendisinden korkmamalarını, imparatorluğun dostu sıfatıyla Roma arazisine girdiğini ve esas hedefinin Vizigotlar olduğu intibaını verdi. Bu kurnazlığıyla, her ikisini de hazırlıksız yakalamak ve birlikte hareketlerine mani olmak istiyordu[35] Attila, Orleans şehrinin muhasarasını bırakarak, Türk harp taktiğine daha elverişli olan Katalaunum (veya Campus Mauriacus) sahasına çekildi. İki ordu 451'de karşılaştı. Her iki tarafın da çok ağır kayıplar verdiği savaş 24 saat devam etti. Harbin neticesi bugün dahi tartışma konusudur[36] Fakat Attila bu seferle istediklerini büyük ölçüde elde etti. Vizigotlar, Franklar ve diğer Cermen kavimlerinden oluşan Roma Ordusu'nu dağıttı. Batı Roma'yı hakimiyeti altına kat'î olarak alabilmek için, Roma Ordusu'nun asker ihtiyacını karşılayan barbarları bertaraf etmek gayesiyle Galya'ya girmiş, buraları tahrip ederek Roma'yı müttefiksiz bırakmış oldu[37] Ordusunu 20 gün içerisinde kendi başkentine döndürmesi ve aradan bir yıl geçmeden İtalya'ya sefer hazırlığına girişmesi, Romalılar'ın ise buna karşı koyacak ordu dahi teşkil edememesi, kimin kazanıp kimin kaybettiğini açıklar kanaatindeyiz.

452 yılında 100 bin kişilik ordusu ile İtalya'ya doğru harekete geçen Attila, İtalya'nın en büyük ve en kuvvetli şehirlerinden biri

---

34 Bk. İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 76-77

35 P. Váczy, **ayn. esr.** s. 113.

36 Bk. İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 77; Daha bk. P. Váczy, **ayn. esr.** s. 114-115; McGovern, **ayn. esr.** s. 392.

37 İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 77-78.

olan Aquileia'yı zabt etti. Concurdia, Altinum şehirlerini birbiri ardınca alarak, Liguria'ya girdi ve Milano ile Pavia şehirlerini ele geçirdi[38] Mincio Irmağı'nın Po Nehri'ne döküldüğü düzlükte ordugâhını kurdu. Po Ovası'na girerek Ravenna'yı tehdit etmesi, Roma'da büyük bir korku oluşturdu. Mukavemet edecek kuvveti kalmayan Aetius, imparatora İtalya'yı terk etmesi teklifinde bulundu. İmparator bunu kabul etmeyince, Aetius kendisini Roma'ya getirdi. Çaresizlik ve endişe içerisinde olan Roma Sarayı, her ne pahasına olursa olsun barışı temin etmek gayesiyle, hitabetiyle meşhur Papa Leon başkanlığındaki bir heyeti Attila'ya gönderdi. Attila tarafından kabul edilen Papa, bütün Hristiyanlar ve İmparator adına Romalıyı bağışlamasını rica etti. İkinci Balkan Seferi'nde Bizans'ı hakimiyeti altına alıp, imparatoru kölesi durumuna düşüren Attila, şimdide, bizzat Papa'nın ağzından Roma'nın teslimiyetini duyarak, aynı şekilde Batı Roma İmparatorlu'ğunu kat'î surette kendisine bağlamış oldu. Ordusu ile birlikte başkentine dönerken, hedef Ortadoğu'daki Sasaniler idi. Fakat bunu gerçekleştiremeden, 453 yılında İldiko ile evlendiği gece ağzından burnundan kan boşanmak suretiyle 60 yaşında iken öldü[39]

Türk ve dünya tarihinin büyük şahsiyetlerinden olan Attila, hakkında asırlarca anlatılan ve bazıları günümüze kadar gelen efsaneler türemiş, romanlara, resimlere, heykellere, tiyatrolara konu olmuş, hakkında çok sayıda opera bestelenmiştir[40] Onun atası Mo-tun (M.Ö. 209-174) gibi gerçekleştirmeğe çalıştığı ve çok az bir engelin kaldığı Cihan Hakimiyeti Ülküsü'nü, kendisinden sonra gelen torunları gerçekleştirerek onun adını ebedîleştirmişlerdir.

Attila'nın ani ölümünden sonra, Hun bayrağı altında toplanan çeşitli kavimler ard arda ayaklanarak istiklallerini kazanmak istediler. Attila'nın Hatunu Arıg-kan'dan olan üç oğlu İlek, Dengizik ve İrnek babalarının boşluğunu dolduramadılar. Babasının yerine geçen İlek, Nedao (Avusturya)'da Germen kavimleri ile yapılan savaşta öldü (454)[41] Diğer iki kardeş Dengizik ve İrnek ise, kendilerine bağlı

38 Bk. H. N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, s. 76-77.

39 Bk. İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 78; Tafsilen bk. McGovern, **ayn. esr.** s. 393; P. Váczy, **ayn. esr.** s. 115-116.

40 Bk. S. Eckhardt, **Efsanede Attila**, s. 128-194; H. De Boor, **Tarihte Efsenade ve Kahramanlık Destanlarında Attila**, Ank., 1981, s. 9 vd..

41 P. Váczy, **Hunlar Avrupa'da**, s. 116-117.

kütlelerle Karadeniz'in kuzey sahasına çekildiler ve Pontus bozkırında yerleştiler. Kendileri ile birlikte hareket eden Doğu Gotları'nın ihanet ederek Bizans himayesine sığınmaları üzerine, intikam almak gayesiyle harekete geçtiler (456). Fakat Got Prensi Valamir Hunlar üzerine hücum ederek, onları Dinyeper Irmağı suyunun çıktığı yere kadar geri çekilmeğe mecbur bıraktı. Bundan sonra Doğu Gotları, bütün aşağı Pannonia bölgesini zabt etmek isteği ile, o bölgede yaşayan Hunlar'ın üzerine saldırdılar. Kendi kanından olan kardeşlerinin kaybolmasına tahammül edemiyen Dengizik, Tuna'yı geçerek Doğu Gotları'nın hudut kalesi olan Bassiana'yı ele geçirdi. Valamir bunu haber alır almaz, Dengizik'in üzerine yürüyerek mağlup etti. Bunun üzerine Hunlar Tuna'nın sol sahillerine kadar ric'at ettiler (462).

Bir zamanlar Batı ve Doğu Roma İmparatorluklarını korkudan titreten Hunlar, Tuna ve Pontus arasındaki sahalarda yaşayarak hakimiyet kurmaya çalıştılar. Dengizik bugünkü Romanya ovalarında, İrnek ise Karadeniz bozkırlarında kendilerine bağlı kütlelerle hüküm sürdü. 466-467 yıllarında Bizans İmparatoru Leon (457-474)'a, Hun tüccarlarının tekrar Tuna sahillerinde ticaret yapmalarına müsaade edilmesi için elçiler gönderdiler. Fakat elçilerin hor görülüp, eli boş döndürülmelerini hazmedemeyen Dengizik, derhal Bizans'a saldırmayı teklif ettiyse de, İrnek, dahilî karışıklıkları hatırlatarak buna karşı çıktı[42]

468 senesinde Dengizik, ordusunu Gotlar'la takviye ettikten sonra, Tuna'yı geçip Doğu Roma üzerine ilerlemeye başladı. Fakat Bizanslılar hile ile Hunlar'la Gotlar'ın arasını açarak, Gotlar'ı Hunlar'ın üzerine hücum ettirdi. Çıkan korkunç savaşta Hunlar ağır bir hezimete uğradılar. 469 yılında bu muharebenin intikamını almak için Dengizik yeniden harekete geçtiyse de, Bizans'lı komutan Anagestes, Doğu Gotları'yla birlikte hareket ederek Hunlar'ı mağlup, Dengizik'i de esir alarak idam etti[43]

Dengizik'in ölümü üzerine kendisine bağlı Hunlar, iç mücadelelerle dağılmaya başladılar. Kimi Bizans topraklarına yerleşti, kimi ise arkalarından gelen diğer Türk boylarının içerisinde yer alarak, yeni isimlerle ortaya çıktılar[44]

---

42 Bk. H.N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, s. 125; P. Váczy, **ayn. esr.** s. 119.

43 Bk. H.N. Orkun, **ayn. esr.** s. 136; McGovern, **ayn. esr.** s. 395.

44 H.N. Orkun, **ayn. esr.** s. 128-129; F. Altheim, **ayn. esr.** s. 337 vd.

İrnek idaresindeki Hunlar da, kuzeybatı Karadeniz sahasında kendi kanlarından olan diğer Türk kütleleriyle birleşip Türk-Bulgar Devleti'ni teşkil ettikleri gibi, Macarlar'ın ortaya çıkmasında da mühim bir unsur olmuşlardır. Nitekim Bulgar hükümdar ailesi (Doulo)'ne mensup gösterilen İrnek, Macarlar'ın kurucusu Arpad Hanedanı tarafından da ata olarak benimsenmiştir[45]

Buraya kadar kısaca tarihlerini verdiğimiz ve kendisinden sonra diğer Türk boylarına da Doğu Avrupa'nın kapısını açan Avrupa Hunları için, bütün kaynakların fevkinde olan Priskos'un mevcut tarihi eserinin tercümesini vermeye çalışacağız. Fakat daha önce, ulaşabildiğimiz kaynaklar nisbetinde Priskos'un hayatı ve eserinin özellikleri hakkında malumat vereceğiz.

45 Bk. İ. Kafesoğlu, **Bulgarların Kökeni**, Ank., 1985, s. 2-3, 17; Ayn. müell., **Türk Millî Kültürü**, s. 79.

I- PRİSKOS'UN HAYATI[1]

İyi bir hatip ve sofist olan Priskos, Propontis (Marmara Denizi) kıyısında, Heraclea (Marmara Ereğlisi) şehrinden biraz uzakta, Trakya'daki Panion'da dünyaya gelmiştir[2] Priskos'un 410-420 yılları arasında doğduğu, tarihi eserindeki son sözüne bakarak da 472'de öldüğü tahmin edilmektedir[3] Priskos'dan, Malalas (VI. yüzyıl)[4] ve Theophanes (VI. yüzyıl)[5]'in tarihlerinde "Trakyalı", Suida (X. yüzyıl)[6] ansiklopedisinde "Sofist", Euagrius (VI. yüzyıl)[7]'da ise "Hatip" diye bahsedilmektedir[8].

Priskos'un hayatı hakkında tarihî eserinin bize ulaşan fragment (parça) leri haricinde fazla malumata sahip değiliz. Priskos imparatorluk memuru olan Maximinus'la kurduğu dostluk sayesinde, 448 yılında İmparator II. Theodosius (408-450) tarafından Attila'ya gönderilen Maximinus başkanlığındaki elçilik heyetinde vazife aldı. Bu heyette aktif bir rol ifasıyla, Theodosius'a kızgınlığı sebebiyle elçileri huzuruna kabul etmek istemeyen Attila'yı[9] iknaya muvaffak olmuş, Maximinus'la görüşmesini temin etmiştir[10] Priskos'un bu seyahat müşahedelerini de ihtava eden tarihî eseri V. asır Avrupa Türk ve bilhassa Attila devri Hun siyasî ve kültür tarihinin yegane ana kaynağı durumundadır. Priskos, Maximinus'la

---

1 Tezimizde, Latince asıl yazılış şekli olan Priscus yerine, umûmî olarak kullanılan Priskos halini tercih ettik.

2 Carolus Müller, **Fragmenta Historicorum Greacorum**, IV, s. 69; K. Szabo, **Priszkosz Szonok és Böksész életéröl S Történetirata Töredékeröl**, I, s. 3-4.

3 Bk. Gyula Moravcsık, **Byzantınoturcıca**, I, Berlin, 1958, s. 480.

4 Bk. Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 329-334; G. Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Ankara, 1981, s. 23.

5 Bk. Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 531-537.

6 Bk. Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 512-515.

7 Bk. Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 257-259.

8 Bk. Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 479.

9 Attila, Bizans İmparatoru'na mültecileri iade etmemesi ve kendisine karşı hazırladığı suikast planının öğrenmesi sebebiyle kızgındı.

10 Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 480.

birlikte 452 yılında Şam'da Saracen (Arab)'lerle yapılan barış anlaşmasına iştirak etmiş, Arabistan ve Mısır'da bulunmuş[11] 453 yılında Maximinus'un ölümünü müteakip, o sıralarda Alexandria şehrinde çıkan ayaklanmayı bastırmak için oraya gitmiş ve verdiği nasihatlarla praefectus (şehir valisi) olan Rufus'un isyanı bastırmasına yardım etmiştir[12] Daha sonra İmparator Marcianus (450-457)'un nüfuzlu Magister Officiorum'u olan Euphemius'un yardımcısı olmuştur[13]

Bugün elimizde bulunan fragment 16'dan Priskos'un Roma'ya geldiği ve oradan Hunlar tarafından mağlup edilen Frank Kralı'nın oğlu ile görüştüğü anlaşılmaktadır. Fakat hangi tarihte ve niçin Roma'ya geldiği tam olarak bilinmemekle beraber, 450 yıllarından elçi olarak gittiği tahmin edilmektedir[14]

Doğu Roma İmparatorluğu'nun haricî politikasında mühim vazifeler üslenen Priskos, bize fragmentler hâlinde intikal eden tarihî eserinden başka, "Rhetorik Araştırmalar" ve "Mektuplar" adlı eserler de kaleme almıştır[15] Tarihî eserinden, Doğu Roma İmparatorluğu'na gelen yabancı elçilik mensuplarına ait "Hatip ve Âlim Priscus'un Bizans Tarihi'nden Seçmeler"; Romalıların elçilik vazifelerine dâir de "Hatip ve Âlim Priscus'un Got Tarihi'nden Seçmeler" başlıklarıyla diğer parçalar da tesbit edilmiştir ki, ancak bu durum ve Priskos'un eserinden faydalanan yazarların ayrı ayrı başlık kullanmaları, bazılarına Priskos'un iki tarihî eser yazdığını düşündürmüştür. Halbuki, bunların hepsi Bizans, Got ve İskitler'le alakâlı olup, Priskos'un "Bizans Tarihi" adlı eserinden kalma bölümlerdir[16]

Priskos'un mevcut tarihî eserinin hangi zaman dilimini ihtiva ettiği tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Ancak eserde 433 yılından önceki olaylardan bahsedilmemesi, bunun yanında 471 yılında İmparator Leo (457-474)'nun saltanatının 15. yılında oğullarından Aspar'ın katledilmesinin Priskos'da yer alması ve 472 yılında Suan

---

11 C. Müller, **ayn. esr.** s. 69.

12 C. Müller, **ayn. esr.** s. 69; Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 480; H. N. Orkun, **Türk Tarihinin Bizans Kaynakları**, Ank., 1938, s. 10-11.

13 Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 480.

14 C. Müller, **ayn. esr.** s. 69-70.

15 Bk. Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 480; K. Szabo, **ayn. esr.** s. 5.

16 Bk. C. Müller, **ayn. esr.** s. 69; K. Szabo, **ayn. esr.** s. 5-6.

ve Lazlar'a Doğu Roma'nın yardım etmesinin de kaydedilmesi, Tarihçi Malchus (VI. asır)'un, kaldığı yerden devam ederek 473 yılını kendi tarihinin başlangıcı yapmasından, eserin 433-472 arasındaki hadiseleri ihtiva ettiği anlaşılmaktadır[17] Priskos'un tarihî eseri 8 kitap halindedir. Üçüncü kitap, Maximinus'un Hunlar'a elçiliği ve İstanbul'a dönüşüyle alâkalıdır. Dördüncü kitap, Bigila'nın tutuklanması ve Edecon'un, Attila'ya hazırlanan suikast planını açıklamasından bahsetmektedir. Altıncı kitapta ise, 463 yılının olayları tafsilatlı olarak anlatılmaktadır. Mevcut fragmentlerden diğer kitapların ihtiva ettiği bilgiler tespit edilememekte ise de, üçüncü kitaptan sonra gelenlerde 24-25 senelik hadiseler yer almaktadır[18]

Eldeki fragmentlerde Priskos'un eserinde yazılı kaynak kullandığına dair hiç bir emare yoktur. Fakat sıkı temas halinde ve imparatorluk kütüphanesinden kolayca istifade imkânının olması, bizzat şâhit olmadığı hadiselerin aktarılmasında kaynaklardan faydalandığını kabul etmemizi gerektirmektedir. Gençlik yıllarına rastlıyan ve kendisinin katılmadığı 434 yılında yapılan Margus Barışı'nı teferruatıyla bilmesi de bu görüşü ispatlar mahiyettedir[19]

Priskos, eserinde, Avrupa Hunları'ndan bahsederken çoğu kez İskit ve Barbar tabirlerini kullanmıştır. Bu, onun eski Grek an'anesinden kurtulamadığını göstermektedir. Zira, çok daha evvelki devirlerden beri Grekler, kendi dışında olan milletleri Barbar ve İskit, yaşadıkları coğrafî sahayı da İskitya olarak adlandırmışlardır[20] Nitekim Gy. Moravcsık'de, Priskos'un kullandığı ifade tarzı ve Tanrı Ares'in kılıcının bulunması meselesinin açıklanmasında olduğu gibi, Priskos'un Heredot (M.Ö.V. asır) tesiri altında kaldığını da ileri sürmüştür[21]

Priskos'un bugün elimizde mevcut olan fragmentleri, X. asırda yaşamış olan Constantinus Exzerpt (alıntı) koleksiyonu sayesinde zamanımıza kadar gelebilmiştir. İlmî kitaplara çok alâkası olan Constantinus, İstanbul'daki kitapları mevzularına göre tasnif ederek

---

17 C. Müller, **ayn. esr.** s. 69; K. Szabo, **ayn. esr.** s. 6; Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 480-481.

18 Bk. C. Müller, **ayn. esr.** s. 69, 70; Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 481.

19 Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 481.

20 Bk. L. Ligeti, **Attila Hunlarının Menşei**, bk. **Attila ve Hunları**, s. 10.

21 Gy. Moravcsık, **ayn. esr.** s. 482.

53 başlık altında toplamıştır. Bunlardan 27. si elçilerden bahsetmektedir. IV., V. ve VI. asırlarda yaşamış olan Dexippus, Eusebius, Priskos, Malchus, Patricus Menandrus'un eserleri bu kitapta bulunmaktadır[22] Bu kaynaklar Constantinus alıntı koleksiyonunda toplanmış olmakla beraber, redektörler tarafından yapılan kısaltmalar ve tahribât sebebiyle bunların orjinalliği bozulmuştur[23]

Priskos'un tarihî eserini, Eustathius Epiphanes (VI. asır)[24] ve Suda'ya göre, 502 senesine kadar 9 ciltlik dünya tarihi yazan Euagrius (VI. asır)[25] ana kaynak olarak kullanmışlardır[26] Eustathius Epiphanes'in eseri mevcut değildir. Daha sonraki Bizans müellifleri de, Priskos'u aslî metinde değil, değişik vasıtalarla tanımışlar ve kaynak olarak istifade etmişlerdir. Bunlar arasında Cassiodorius (VI. asır başlarında)'un eserinden iktibasta bulunan Jornandes (VI. asır); Prokopius (VI. asır), Malalas (VI. asır), Malalas'dan faydalanan Chronican Paschale (VII. asır); Stephanus Byzantius (VI. asır), Ioannes Antiocheus (VII. asır) ve Theophanes (VI. asır)'i zikredebiliriz. Ayrıca X. asırda yazılmış olan Suda Lexiconu da, Priskos'un kayıp eserinden bir dizi madde ihtiva etmektedir[27]

Priskos'un tarihî eserinin mevcut fragmentleri, C. Müller[28], L. Dindorf[29] C.De Boor[30], Christ-Schmid-Stahlin ve P. Mass tarafından bir araya getirilirek neşredilmiştir[31]

---

22 Gy. Moravcsik, **ayn. esr.** s. 482-483; K. Szabo, **ayn. esr.** s. 6-7

23 Gy. Moravcsik, **ayn. esr. s.** 483.

24 Bk. Gy. Moravcsik, **ayn. esr.** s. 331, 483.

25 Bk. Gy. Moravcsik, **ayn. esr.** s. 257-259.

26 Gy. Moravcsik, **ayn. esr.** s. 483.

27 Gy. Moravcsik, **ayn. esr.** s. 484.

28 C. Müller, **ayn. esr.** s. 71-110; Ayn. Müell., **ayn. esr.** V, s. 24-26.

29 L. Dindorf, **Historici Graeci Minores**, I, s. 275-352.

30 C.D. Boor, **Excerpta De Legationibus**, s. 121-155, 575-591.

31 Bk. Gy. Moravcsik, **ayn. esr.** s. 483.

II- PRİSKOS'UN TARİHİ
Eserin Muhtevası: Fragmentler
Bizans Tarihi (Got Tarihi)

1- Fragmentler 1

Istrum (Tuna)'da oturan Amilsurlar (Jornandes'de Alipsurlar); Itımarlar, Tonosurlar (Jornandes'de Juncars), Boiscler[1] ve diğer kavimlerle birlikte Romalılar'a kaçmışlardı. Hun Kralı Rua, bunlarla savaş yapmak isteyince, Romalılar'la Hunlar arasındaki anlaşmazlıklarla meşgul olan Esla'yı Romalılar'a gönderdi. Esla, Romalılar'a, eğer onlara sığınan İskitleri geri vermezlerse, kendilerinin (Romalılar'ın) onlarla birlikte olduğu için muahede yapmaktan vazgeçileceğini bildirecekti. Romalılar, Hunlar'a elçiler göndermenin gerekliliği hususunda iştişare yaparlarken, biri Trakya; diğeri İskitya'dan, Consüllük yapmış ve ordu komutanı olan Plinthas ve Dionysius bu elçilik vazifesini yerine getirmek istediler. Esla, Rua'ya geri dönmeden önce, elçilerin yola hemen çıkmadıkları görülünce, Plinthas, kendi arkadaşlarından biri olan Singilachus'u, Esla ile birlikte, Rua'yı kendisinden başka hiç bir Romalı ile görüşme yapmaması için ikna etmeye gönderdi.

Rua ölüp, Hunlar'ın hakimiyeti Attila'ya geçince, Senato, elçi Plinthas'ın Attila'ya gitmesini kararlaştırdı. Senatonun kararı imparator tarafından tescil edilince, Plinthas'ın aklına, zekasıyla meşhur herkes tarafından methedilen ve hazineden mesul olan Epigenes'i elçiliğe dahil etmek fikri geldi. Bu mesele hakkında da oy alınca her ikisi de elçi olarak yola çıktılar ve Margus (Bugünkü Dubravica)'a vardılar. Illyria (Arnavutluk ve Dalmaçya sahası)'da, Mysorum (Morava) ile Istrum (Tuna)'un birleştiği yerde, Tuna'nın diğer kıyısına tanzim edilmiş olan Constantia surları karşısında kurulmuş olan Margus şehri'nde İskitler toplanmışlardı. Görüşme yapmaya gelen

---

1 Hun aslından olan bu topluluklar 375 yıllarında Azak Denizi'nin kuzey taraflarında oturmakta olup, daha sonralar Tuna bölgesine gelmişler ve Hunlar'ın hakimiyeti altına girmişlerdir. Bk. Fransız Altheim, **Geshıcte Der Hunnen**, IV, s. 272; Gy. Moravcsık, **Byzantınoturcıca**, II, s. 66, 94, 142, 319.

elçilik heyeti ve şehrin vatandaşları at üzerindeki muhteşem İskit kralı ile karşılaştılar. Romalı elçiler kendi şereflerini hatırlayarak, bizzat yayaların atlılarla tartışması gerekmesin diye, aynı teçhizatla İskitler'le görüşmeye karar verdiler. Şunlar karara bağlandı: Esir edilmiş Romalılar'la ve daha önce Roma'ya kaçmış olan bir çokları ile birlikte Hunlar'dan kaçacaklar Roma hududuna kabul edilmeyecek; Romalı mülteciler ve esir alınmış olanların her biri için 8 aureos kurtarma ücreti verecekler ki, ancak bu fidyeyi verdikten sonra esirler geri dönebilecekler; Romalılar, Hunlar'ın hakimiyeti altında olan kabilelerle ortaklık yapmayacaklar; ticaret yapmak için eşit şartlar içinde biraraya gelinecek; Romalılar ve Hunlar emniyet içerisinde olacaklar, yapılan anlaşma devamlı olacak ve bu antlaşmaya riayet edilecek; Romalılar tarafından Hun kralının adına daha evvel 300 altın librae ödenen vergi yerine, senede 700 altın librae vergi ödenecek. Atalardan kalma yeminle ve yapılan dinî bir merasimle pekiştirilerek bu şartlarla barış yaptılar.

Daha sonra her iki taraf da kendi ülkelerine geri döndüler. Barbarlardan Romalılar'a kaçanlar geri gönderildiler. Bu gelenlerin arasında İskit kral soyundan Mama ve Attacam adlı iki kişi de vardı. Bunları Trakya'da bir kale olan Carsus (Bulgaristan'da Hirsova)'da İskitler ele geçirdi ve halkın gözü önünde çarmıha gererek öldürdüler ki, bunlar ülkelerinden kaçtıkları için böyle cezalandırıldılar. Romalılarla sulh yapılınca, Attila ve Bleda İskit kabilelerine baş eğdirmek için yola çıktılar ve Sorosguslara[2] karşı savaş yaptılar.

2- Fragment 2

İskitler, İskitler ve Romalılar'ın ticaretinin yoğun olduğu bir zamanda, Romalılar'a ordu ile saldırdılar ve çoğunu öldürdüler. Romalılar, İskitler'e elçiler gönderdiler. Elçiler, yapılan saldırı ve antlaşmalara aykırı davranışlar hakkında, İskitler'le müzakerelerde bulundular. İskitler ise, savaş yapmak gayesiyle değil, yapılan haksızlıkları cezalandırmak sebebiyle bunları yaptıklarını söylediler. Margus Piskoposu'nun kendi hududlarına girmiş olduğunu, kralın gizli

2 Hun soyundan olan Sorosguslar, Attila tarafından 435 yılında hakimiyet altına alınmışlardır. Bunların taşıdıkları isimler de Türkçe idi ve hükümdar veya kahramanlar mânâsına gelmektedir. Bk. F. Altheim, **ayn. esr.** s. 273 n. 1; W.M. McGovern, **The Early Empires of Central Asia**, s. 385.

hazinelerini keşfedip soymuş olduğunu söylediler. Bunu kaçaklarla birlikte antlaşmaya uygun olduğu şekilde kendilerine vermedikleri takdirde (ki bu kaçakların da çok sayıda olduğunu söyliyerek) savaş ilan edeceklerini söylediler. Romalılar bu şeylerin doğruluğunu inkar ettiklerinden, barbarlar da söyledikleri şeylerde ısrar ettikleri için, bir antlaşma olmadı ve savaş çıktı. Böylece Isturum'u geçerek, kıyıdaki köylere, kasabalara çok zarar verdiler ve İllyric'de Moesor (Bugünkü Bulgaristan'da Sofya ile Niş arasında)'lıların şehri olan Viminacium (Bugünkü Kostolaç civarında, Harabe)'u ele geçirdiler.

Bu şeyler olunca, bir çokları, bir tek kişi yüzünden bütün Roma Devleti savaş tehlikesine maruz kalmasın diye, piskopos'un geri verilmesi gerektiğini sözlerle tekrar tekrar ifade ettiklerinden, piskopos kendisinin geri verileceğinden şüphelenip gizlice düşmanlara kaçtı. Eğer İskit kralları kendisine iyi niyetleri ile saygı gösterirlerse, şehri teslim etmeyi vadetti. İskitler de eğer sözünde duracak olursa, her türlü iyiliği yapacaklarını söylediler. Söylenenler konusunda anlaşmalar yapılıp, yeminler edilince, piskopos çok sayıda barbarla Romalılar'ın sınırına geri döndü ve kıyının karşısında bu barbarları pusuya yatırdı. Geceleyin işaret verilince, barbarları harekete geçirerek, şehri düşmanların eline teslim etti. Artık bu zamandan itibaren barbarların işleri hergün daha iyiye giderek, gelecekte iyi neticeler elde ettiler.

3- Fragment 3

İmparator Junior (Genç) Theodosius zamanında Hunlar'ın Kralı Attila, kendilerinden zorla vergi topladı. Elçilerin kendisine gelmesi, kaçaklar ve vergiler konusunda imparatora mektup yazdı. Bu savaş sebebiyle hernekadar vergi var ise derhal ödenmesini ve Romalılar'a vergilerin ödenmesi konusunda gelen elçilerle kendisine elçilerin gönderilmesini istedi. Eğer gecikirler veya savaş isterlerse bizzat kendisinin bile İskit kalabalığı ile daha uzun süre savaşmıyacağını yazdı. İmparator bu mektubu okuyunca, kendi yanına kaçmış olan İskitleri hiç göndermiyeceğini, fakat onlarla her zaman aynı fikirde olduğunu, harbin neticelerini beklemeyi ve diğer taraftan kendisinin tartışmaları yarıda keserek elçileri göndereceğini söyledi. Romalılar bütün bu şeyleri ilan edip, Attila bunları öğrenince, öfkeyle hareket

ederek, Romalılar'ın ülkesini harap ve bazı kaleleri tahrip edip, büyük ve nüfusca kalabalık olan Ratiaria (Tuna sahilinde) şehrine huruç hareketi yaptı.

4- Fragment 4

Thedosius, consül olan bir senatörü elçi olarak Attila'nın yanına gönderdi. O, elçi adına sahip olduğu halde Hunlar'ın arazisine yaklaşmaya pek cesaret edememiştir. Fakat Euxinum (Karadeniz)'den gitmeye karar vererek Odessenler'in ülkesine denizden yelken açtı. Theodulus, Odessenler'in ülkesinde komutan olarak bulunuyordu.

5- Fragment 5

Chersones (Gelibolu)'de yapılan savaştan sonra, Romalılar Anatolius adlı bir elçi vasıtasıyla Hunlar'la sulh yaptılar ve şu şartlarda anlaştılar: Kaçakların Hunlar'a iadesine, geçmiş borçlar (vergiler) karşılığında 6000 libra altın ve her yıl olmak üzere 2100 altın vergi ödenmesine karar verdiler. Her Romalı esir başına 12 altınlık ceza verilmesini (yani parasını ödemeden Romalılar'ın ülkesine kaçmış olanlar için), ödenmediği takdirde esirin sahibine iadesini kararlaştırdılar. Romalılar, barbarlardan kendi taraflarına kaçanları kabul etmiyeceklerini taahhüt ettiler. Romalılar bu antlaşma şartlarına hemen razı olmuş gibi gözükmek istiyorlardı. Fakat Romalı komutanların zihinlerini işgal etmiş bir korkunun ortaya çıkmasıyla, tabii olarak zorlanıp, kendilerine empoze edilen şartlar hernekadar katıysa ve âdil değilse de, barışı sürdürmenin en yüksek gayretiyle sevk olunub, memnun bir ruh hali ile kabul etmiş gözüktüler. Çok ağır olan vergiyi de reddetmediler. Zira, devletin ve imparatorluğun hazine kaynakları lüzumlu harcamalara, ihtiyaçlara değil, fakat saçma gösterilere, boş, faydasız, şan, şöhret dolaşmalarına, sefalarına, ölçüsüz zevklere ve cömertliklere hasredilmişti. Butür şeylere sağlıklı bir zihne sahip olan hiç kimse, zenginliklerin aşırı bolluğu içinde dayanamazdı. Talimi o kadar ihmal etmiş olan Romalılar bile bu meselelere hiç aldırış etmez değillerdi. Sadece İskitler değil, Roma İmparatorluğu'nun komşu bölgelerinde ikamet eden barbarlar da vergiye bağlandılar.

Böylece Hunlar'a verilmesi icab eden vergi ve haracın tamamını imparator zorla alarak hepsinin verilmesini sağladı. Hiçbir muafiyete

müsaade edilmedi. Toprak vergisinden muaf tutulanlardan bile, ya imparatorun lütfu veya hakimlerin kararı ile vergi alındı. Senato'ya kayıt edilmiş olanlar söylenen altını da getiriyorlardı. Birçokları için de mükemmel ve parlak bir talih, kendi kıymetinin mükafatına hayatının değişmesini getirdi. Herbiri için istenmiş olan para, imparator tarafından bu mesele ile ilgili bir vazife emanet edilenler tarafından nefret ve zorla toplanıyordu. Öyle ki ataları tarafından elde edilen zenginliklerin sahibi olanlar, eşlerinin süs eşyalarını ve kendi değerli şeylerini satıp, ödenmesi mecburi paraları tediyeye çalışıyorlardı. Bu savaşta Romalılar'ı o derece zalimce ve acı bir kötülük yakaladı ki, ya bol yiyecek perhizi ile veya boğaz için hazırlanmış bir ilmik ile hayatlarına son verdiler. O zaman kısa bir müddet içerisinde hazine tüketilerek, altın ve sürgündekiler (zira bu götürme işini üstlenen Scotta gelmişti) İskitler'e gönderildi. Gerçekten, iade edilenlerden mukavemet eden Romalılar'a kaçanlardan bir çoğunu öldürdüler. Bunlar arasında bazıları İskit kral soyundan idiler.

Bunlar, Attila'nın yönetimi altında askerlik hizmeti yapmayı reddetmişler ve kendilerini Romalılar'a bağlamışlardı. Bu barış şartlarından başka Attila, Asimuntlar'a da kendi ellerinde bulunan ister Romalı, isterse barbar olsun kaçakları geri vermelerini emretti. Asimus ise, bereketli, İllyric'den çok uzakta olmayan, Trakya'nın bir bölümüne komşu bir kasabadır. Bu kasabanın yerlilerini düşmanlar ağır zararlarla zayıflattılar. Onlarda kendilerini duvarların çevresinden korudular. Fakat İskitler'in sayısız çokluğuna ve onlar arasında büyük şöhret ve şeref sahibi olan komutanlarına karşı mücadeleyi siperlerin dışında sürdürüyorlardı. Böylece Hunlar ümitlerini kaybedince kasabaya saldırmaktan vaz geçtiler. Keşifçiler, kendi adamlarından daha uzak başka yöne gidip başı boş dolaşırken, düşmanların kaçmış olduklarını ve Romalılar'dan alınan ganimeti getiren İskitler'in gelmekte olduklarını bildirdiler. İskitler'in ummadıkları bir anda onlara yaklaşıp, düşmandan sayıca aşağı, fakat kuvvet ve şeref bakımından daha üstün olarak ganimeti kendileri için istediler. Böylece Asimuntlar, İskitler'den bir kaçını bu savaşta öldürdüler ve Romalılar'ın bir çoklarını hürriyete kavuşturup, düşmanın kaçaklarını da geri aldılar. Bu sebepden dolayı Attila, Asimuntlar'a varmış olan Romalılar geri verilmez veya onlar için ceza olarak kararlaştırılan para ödenmez ve esir edilen barbarlar serbest bırakılmazsa kendisinin orduyu hareket ettireceğini söyledi.

Bu söylediği şeylere karşı elçi Anatolius ve Trakya Garnizonu'nun Komutanı Theodulus bir şey yapamadıkları için (zira yeni kazanılan zaferle heyecanlanmış kendi kurallarıyla hiç tesir edemiyorlardı. Diğer taraftan kendileri yeni alınan mağlubiyetten dolayı cesaretlerini yitirmiştiler), Asimuntlar'a mektupla, kendi yanlarına kaçmış olan Romalı esirleri geri vermelerini, yoksa herbir esir için 12 altın ödemelerini ve Hun kaçakları serbest bırakmalarını bildirdiler. Bu mektup okununca, kendi yanlarına kaçmış olan Romalılar'ın gitmelerine (hür olmalarına) kendilerinin izin verdiklerini, kendi ellerine kaç tane İskit geçmiş ise öldürdükleri cevabını verdiler. İki esiri ise muhafaza etmekte olduklarını, çünkü kuşatma kaldırılınca düşmanlar pusuda toplanıp, siperlerin önünde sürüleri otlatan bazı çocukları kapmışlardı, bunları geri almadıkça, savaş ganimeti olarak kendileri için elde ettikleri esirleri hiç geri vermiyeceklerini bildirdiler. Asimuntlar'a gönderilmiş olanlar bunları anlattılar.

Bunlar duyulunca, Asimuntlar'ın kaçırılmış olduklarından yakındıkları çocukların soruşturulmasına, İskitler'in Kralı ve Roma principibus (princeps) leri karar verdiler. Fakat hiç kimse bulunamadığından, Asimuntlar tarafından yakalanan barbarlar bırakıldılar. İskitler çocukların kendi yanlarında olmadıklarını söylediler. İlk önce İskitlerin itimatlarını kazanınca, Asimuntlar da o zamana kadar bir çoklarını kendi hakimiyetleri altında bulundurdukları halde, kendi yanlarına kaçmış olan Romalılar'ı hürriyete kavuşturduklarını yeminle söylediler. Zira, kendi adamlarını barbarların köleliğinden korumak ve zarar görmemiş olduklarının açığa vurulmaması için yalan yere yemin etmiş oldukları görülüyordu.

6- Fragment 6

Barış yapılınca, Attila, kaçacakları geri almak için Doğu Romalılar'a geri elçiler gönderdi. Ama onlar hiç bir kaçağın aralarında bulunmadığında ısrar edince, elçileri, bir çok hediyelerle donatıp yolladılar. Attila, diğerlerinden az olmayan, oldukça çok ilave vazifelerle zenginleştirilmiş bir elçi daha gönderdi. Onlardan sonra üçüncü, daha sonra yine benzer şekilde dördüncü elçi Romalılar'a geldi. Romalılar, antlaşmanın barbarlar tarafından bozulmasından korkarak nezaket gösteriyorlardı. Çünkü, O, Romalılar'ın gösterdikleri bu nezaketi hafife alarak, yeni bahaneler uycluruyordu ve

elçiler göndermek için gereksiz vesileler düşünüyordu. Şereflendirmek istediği yakınlarına da bu elçilik görevlerini veriyordu. Gerçekten **Romalılar, her şeyde Attila'nın sözünü dinliyorlardı. Onun talimatlarını bir efendinin emirleri telakki ediyorlardı.** Çünkü, yalnız ona karşı savaş istemekten sakınmakla kalmıyor, hazırlık halinde bulunan Parthlar'dan, denizlerden tacizlerde bulunan Vandallar'dan, yağma ve çapulculuk için dolaşan Isaurlar'dan ve doğudaki bölgeleri akınlarla tahrip eden Sarecen (Arap) ler'den de korkuyorlardı. Bundan başka, Aethiopum (Habeşler) kabileleri silahlanmış idiler. Bu sebeplerle Romalılar ruhen çökük bir durumda (cesaretleri kırılmış olarak) Attila'ya yaranmak istiyorlardı. Fakat ordular toplayarak ve komutanlar seçerek diğer milletlere karşı mukavemet etmeye çalışıyorlardı.

7- Fragment 7

Elçi olarak harblerde başarılı olmuş olan İskit Edecon[3], Paeonia bölgesi ve Saua (Sava) Nehri yanındaki şehirlerde ikamet eden, Batı Roma komutanı Aetius'la bir antlaşma yaparak, barbarlara itaat etmiş olan Roma asıllı Orestes ile geldi. Edecon, imparatorun sarayına gelerek Attila'nın mektubunu verdi. Attila mektubunda, kaçakların kendilerine verilmediğini ifade ederek, eğer onlar geri verilmez, Romalılar savaşta alıp kendi hakimiyetlerine kattıkları topraklardan uzak durmazlar ve firarileri askerî kuvvet olarak kendilerine karşı kullanırlarsa, onlara karşı savaş ilan edeceğini söyledi. Aynı zamanda Romalılar'ın, Istrum boyunca Paeonia (Batı Macaristan)'dan Tarkya'daki Nova (Sviştov)'ya kadar, yaya gidişiyle beş günlük mesafe uzunluğundaki arazide ziraati bırakmalarını ve pazar yerinin eskiden olduğu gibi Istrum kıyısında değil, Naisso (Niş)'da kurulmasını istedi. Bu Naisso, iyi yürüyebilen bir insan için Istrum Nehri'nden beş günlük bir yolculuk kadar uzağa düşen bir şehirdir ve Attila tarafından fethedilerek İskitlerle Romalılar arasında sınır olmuştu. Mektubunda bunun dışında bazı söz konusu meseleler de kendisine alalade adamlar değil, Consül rütbesi taşıyan şahısların gelmesini istedi. Eğer bunlar elçi olarak kendisine gelmeye korkar-

3 Genellikle Skir Germenleri'nin kralı olarak kabul edilmiştir (bk. P. Vázcy, **Hunlar Avrupa'da**, bk. **Attila ve Hunları**, s. 91). A. Vambéry ise Türk asıllı olduğunu iddia etmiştir. İsmin aslı ise Edikkün'dür (bk. İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 76.

larsa, bunları karşılamak için kendisinin Sardica (Sofya) şehrine kadar geleceğini söyledi.

İmparator bu mektubu okuduktan sonra, Edecon, Attila'nın sözlerini imparatora olduğu gibi çeviren Bigila ile, imparatorun koruyucularının başı ve çok nüfuzlu olan Chrysaphius'la görüşmek ve öbür sarayları da gezmek istedi. İmparatorluk saraylarının zerafet ve zenginliğine çok şaşırdı ve barbar bunlara hayran kaldı. Bigila, bu barbar Chrysaphius ile sohbet ederken, imparatorluk saraylarını ve hazinelerini çok methettiğini tercüme etti. O zaman, Chrysaphius, eğer İskitler'i terk edip Romalılar tarafına geçerse, kendisinin de altın çatılı evler ve mücevherlerin beyi olacağını söyledi. Edecon cevap olarak, "Beyden habersiz kölenin ayrılıp gitmesi büyük adaletsizliktir" dedi. Hadım, ona Attila'nın huzuruna serbestce girip çıkabiliyor mu? ve İskitler'in yanında nüfuzlu biri mi? diye sordu. Cevap olarak o, Attila'nın yakın adamı ve muhafızların kendi emrinde olduğunu ve bu muhafızların sıra ile emredilen gün ve yerde nöbet tutup, silahla Attila'yı koruduklarını söyledi. O zaman Hadım, teminat olarak verilecek itimatla bağlanırsa, kendisinin, onun için en büyük iyiliklerin meydana getiricisi olacağını, bu meseleyi tartışmak için de müsait zaman gerektiğini söyledi.

Hadım, Edecon'u akşam yemeğine davet ederek, eğer Orestes elçilik heyetinin diğer üyeleri olmadan gelirse bunun kendisi için imkanlı olabileceğini söyledi. Barbar bunu yapacağına söz verip, yemek zamanında Hadım'ın yanına gitti. Tercüman Bigila'nın aracılığı ile, tokalaşarak birbirlerine söyleyecekleri şeyleri başkasına anlatmayacaklarına yemin ettiler. O zaman Hadım, Edecon'a, eğer İskitler'e geri döner, Attila'yı öldürür ve sonra Romalılar'a geri dönerse, büyük zenginlikler içerisinde mesud bir ömür geçireceğini söyledi. Edecon bunu yapmaya rıza göstererek, Hadım'a, çok fazla değil ama 50 libra altına ihtiyacı olduğunu söyledi. Bu parayı başında bulunduğu askerlere, kendisine meseleyi çabuklaştırmaya yardımcı olmaları için bölüştürecekti. Bu altını vermeye Hadım her zaman hazır olduğunu söyledi. Barbar, önce kendisinin Attila'ya elçiliğinden haber vermek için geri gönderilmesini ve Attila'ya kaçaklar hakkındaki cevabı götürmek için Bigila'nın kendileri ile beraber gelmesi icab ettiğini söyledi. Çünkü, eğer o altınlar ile beraber dönerse, Attila'nın kendisine gönderilen hediye ve altınları tetkik edeceğinden ve beraber gideceği insanlardan bu altını saklıyamı-

yacağından parayı almak istemedi. Edecon'un söylediklerini Hadım doğru bularak kabul etti.

Böylece Hadım, yemekten sonra kararlaştırılan planı imparatora anlattı. İmparator, magisterlik işleriyle meşgul olan Martialius'un kendi yanına gelmesini emredip, barbar ile yapılan anlaşmayı söyledi. Zira imparatorun bütün kararlarında magister en yakın ve bütün işlerini konuştuğu şahıs idi. Haberciler, tercümanlar ve imparatorun palatii bekçisi olarak tabir edilen askerler bunun emri altındadırlar. Sadece Bigila'nın değil, aynı zamanda Maximinus'un da Attila'ya elçi olarak gönderilmeleri, bütün mesele hakkında düşünüp taşınmakta olan imparatorun ve Martialius'un hoşuna gitti.

8- Fragment 8

Hadım Chrysaphius, Edecon'u Attila'nın öldürülmesine razı ettikten sonra, İmparator Theodosius ile magister Martialius yapacaklarını düşündükleri zaman şu neticeye varmışlardır: Bigila'nın yalnız değil, Maximinus'la beraber gitmesini, Bigila'nın görünüşte tercüman rolü oynamasını, Edecon'un istediği gibi hareket etmesini, Maximinus'un ise suikasttan haberi olmadan imparatorun mektubunu Attila'ya vermesini ve rütbece Bigila'dan daha büyük olmasını kararlaştırmışlardır. Maximinus, kendisinin Bigila'dan daha büyük, asil ve imparatorun en sevdiği adamı olduğunu, Attila'nın istediği 17 kaçak adamı gönderdiklerini ve fazlasının olmadığını söyleyecek ki, Attila kızıp Romalılar'a hücum etmesin ve bundan sonra rütbeli elçiler istemesin, çünkü eskilerde, ne Romalılar'ın, ne de İskitler'in dedeleri zamanında, yani her iki milletin büyükleri arasında böyle bir gelenek yoktu. Bundan sonra söz konusu olan meselelerin halledilmesi için elçi olarak en iyisi Romalılar'a Onegesios (Onegesius)[4]'un gönderilmesidir. Sonra Attila'nın Roma sefirlerini Serdica'da beklemek istemesi de bir alaydan ibarettir. Çünkü, bu şehri harap eden Attila değil midir? Maximinus, bu elçiliğe kendisiyle beraber gidelim diye rica etti ve barbarlarla beraber seyahata çıkıp Serdica (Sofya)'ya ulaştık.

4 Grekçe yazılış şekli ile Onegesios Attila zamanında Hun ordularının başkumandanının adıdır. Kelimenin aslı On-iyi-z (yani On-üge-z)'dir ve idarecilikle alâkalı yüksek Türkçe bir tabir olan Üge ile ilgilidir. Bk. Abdülkadir Donuk, **Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Ünvan ve Terimler**, s. 54-55.

Bu Serdica, Constantinopolus (İstanbul) şehrinden iyi yürüyen bir yaya için 13 günlük bir uzaklığa düşer. Orada durup, Edecon'u ve refakatinde olan öbür barbarları öğle yemeğine davet etmeyi uygun bulduk. Yani halkdan yalnız koyun ve öküz aldığımız için bunları kesip ziyafet verdik. Ziyafet sırasında barbarlar Attila'yı biz de imparatoru methettik. Bu sırada Bigila, Attila insan, Theodosius ise tanrı, Tanrı ile insanı mukayese etmek mümkün değildir dedi.

Hunlar bunu duyunca çok kızıp, öfkelendiler. Biz bu kızmayı yatıştırdık ve sohbeti başka bir konuya çevirdik ve yemeği bitirdik. Maximinus, Edecon ve Orestes'e ipekten yapılmış elbiseler, kıymetli Sericus (Hint) taşları hediye ederek gönlünü aldı. Orestes, Edecon-'un uzaklaşmasını bekleyerek Maximinus'a şu sözleri söyledi: Akıllı, iyi ve gerçekci adamsın, İmparatorun müsteşarlarının hatasına düşmedin. Çünkü onlar, Edecon'u onsuz yemeğe çağırmışlar ve de hediyeleri vermemişlerdir. Bu sözlerden hiç birşey anlamadık. Kendisine, Edecon'a niçin böyle muamele edilip, kendisinin küçük görüldüğünü sorduk ise de cevap vermeksizin uzaklaştı. Ertesi gün yolculuk esnasında Orestes'in bize ne söylemek istediğini Bigila'ya sorduk. O, Edecon'a edilen muamelenin kendisine edilmediğinden kızamayacağını, çünkü Orestes Attila'nın uşağı ve katibi, Edecon ise, harbde kahramanlıklar göstermiş ve Hun aslından olduğundan Orestes'in çok üzerinde olduğunu söyledi. Edecon'la Hun dilinde konuşup, bize, ya doğru veya yalan olarak, meseleyi Edecon'a söylediğini ve kızgınlığını çok zor giderebildiğini anlattı. Naisso'ya gelirken şehri halksız ve sadece kiliselerin harabeleri arasında bir kaç hasta bulduk. Nehirden biraz ilerideki ovada ikamet ettik (çünkü bütün nehrin kenarı savaşta ölmüşlerin kemikleri ile doluydu). Ertesi gün İllyrico Komutanı Agintheus'a gittik ki, o Naissus'a yakın oturuyordu.

Buraya imparatorun, Attila'ya göndereceğini yazdığı 17 kaçak Hun'dan 5'ini kendisinin vereceğine dair emrini iletmek için geldik ve o cesaret verici sözlerle bunları size verdi. Geceyi burada geçirerek Naisso Dağları'ndan Istros Irmağı'na doğru yolumuza devam ettik. Buralarda çok karışık ve dolambaçlı yollardan geçtik. Batıya doğru hareket ettiğimizi sanarken, güneş birdenbire karşımızdan doğdu. Yolları tanımadığımız için güneşin yanlış taraftan doğduğunu zannedenler bağırmaya başlamıştı. Zor aşılan (bataklık) bir

yere geldik. Burda barbar kayıkçılar bizi kayıklara bindirip karşı tarafa geçirdiler ki, bu kayıklar ağacın gövdesi oyularak yapılmış şeylerdi. Bu nehri aştık[5]. Fakat kayıkları bizim için değil, barbar halkın nehri geçmesi için yapmışlardı. Bu halkla yol sırasında karşılaşmıştık. Attila Romalılar'ın toprağına av için gelecekti. Oysa kendisine kaçaklar verilmediği için, av bahanesi ile Romalılar'la harb etmek istiyor ve İskitler'i de buna hazırlıyordu. Istrum'u aştıktan sonra, barbarlarla beraber 70 stadion (13 km) gittik. Edecon'un gelişimizi Attila'ya haber vermesi için bir yerde durmamızı emrettiler. Bize kılavuzluk yapan barbarlar da yanımızda kaldılar. Akşam yemeğini yerken at sesleri işittik ve gerçekten bize iki İskit erkeği gelerek Attila'nın huzuruna gitmemiz için emir getirdiler. Akşam yemeğine onları da davet ettik.

Atlarından inip bize katıldılar ve ertesi gün bize kılavuzluk ettiler. O gün saat 9 civarında (öğleden sonra) Attila'nın çadırına vardık ki, orada çok sayıda başkalarının da çadırı vardı. Orada bir tepede biz de çadır kurmak istedik. Fakat oradaki barbarlar bize bunu yasakladılar. Çünkü, Attila'nın çadırı da düz yerde idi. Bunun üzerine bize gösterdikleri yerde çadır kurduk. Daha sonra Edecon, Orestes, Scottas[6] ve birkaç ileri gelen daha bize gelip, ne gibi bir elçilikte bulunduğumuzu sordular. Biz bu yersiz soruya şaşırıp birbirimize baktık. Fakat onlar cevap için burada olduklarında ısrar ettiler. Biz, Attila'nın kendisiyle konuşmak istiyoruz diye cevap verdik. Buna karşı Scottas, kendisinin boyunu göstermek için değil, kralın emri olduğu için gelip sorduğunu söyledi. Buna karşı biz, elçilerin, elçilik için geldikleri şahısla konuşmadan başkaları ile haberleşmenin âdet olmadığını, çünkü çeşitli defalar İskitler'den imparatora elçiler gidip geldiğinden bu ananeyi İskitler'in de bildiğini söyledik ve elçiliğimiz hakkında başka hiç bir şey demedik. Onlar Attila'ya döndüler. Bir müddet sonra Edecon'dan başka diğerleri geri geldiler. Bizim söylemek istediklerimizi yüzümüze söylüyerek, diyecek başka bir şeyiniz yoksa biran önce dönün dediler. Bu sözlere biz daha çok şaşırdık.

---

5 K. Szabo bu aşılan yerin Morava'nın Tuna ile birleştiği yerde bulunan Sırbistan'daki Szendrö olduğunu ileri sürmüştür. Ayn. Müell., **Priskosz Szonok és Bölcsész életéröl S történetirata töredékeröl**, I, s. 14.

6 H.N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, s. 27'de Scotta diye yazılan ismi Çat olarak okumuştur.

Hükümdarın gizli sözleri nasıl olurdu da herkes tarafından bilinebilirdi. Nihayet şuna karar verdik ki, en iyisi elçiliğimiz hakkında Attila'nın huzuruna gidemediğimiz taktirde hiç birşey söylememektir. Bunun için ne İskitlerin söylediklerini, ve ne de başka bir şey söylemiyerek bu konuyu başkalarıyla konuşmıyalım. Bunun üzerine derhal gitmemizi emrettiler. Yola hazırlandığımız sırada, Bigila, hiçbir netice elde etmeden memlekete dönmektense, yalan söylemenin daha iyi olduğunu anlatarak bize kızdı ve eğer Attila ile konuşmuş olsa idim, Anatolius'un sefareti zamanında kendisine çok faydam olduğundan, Romalılar'la uğraşmamasını söylerdim dedi. Attila aleyhine yapılan planın başarısı için elçilik heyetinin daha söylemek istediği bulunduğunu, Edecon ile görüşmelerini, Edecon'un lazım olduğunu söylediği parayı vererek adamları arasında dağıtmasını söyledi ise de kendisinin aldatıldığını bilmiyordu. Edecon onu ele vermişti. Edecon ya hile yapmış veya Orestes'in Serdica'da söylediği sözlerden şüphelenerek kendisini itham edeceğinden, imparator ve Hadım'la kendisi olamadan konuştuğunu anlatacağından korkmuştu. Bunun için bizzat kendisi Attila'ya vaziyeti anlatarak, gönderilecek paranın miktarını ve söyliyeceğirniz sözleri izah etmişti. Eşyalarımızı hayvanlara yükledikten sonra, gece olmasına rağmen yola çıkmamız gerekirken, o zaman barbarlardan başka adamlar geldiler ve bize, Attila'nın gece olduğu için kalmamız hususundaki emrini getirdiler.

Attila tarafından bizim için gönderilmiş olan öküz ve nehir balıklarını da bulunduğumuz yere getirdiler. Akşam yemeğini yedikten sonra uyuduk. Güneş doğunca, barbarlardan daha yumuşak ve daha hoş bir haber alacağımızı ümit ettik. Fakat onlar aynı adamları göndererek başka söyleyeceğiniz bir şey yoksa gidin dediler. Biz buna hiç birşey demedik ve yola çıkmak için hazırlığa başladık. Bigila ise başka söylemek istediğimiz olduğunu söylememiz için bizle tartıştı. Ben, Maximinus'u çok üzgün gördüğümden barbarların memleketine gelen ve dillerini çok iyi bilen Rusticius'u yanıma aldım ve Scottas'a gittim. Rusticius, Batı Roma Komutanı Aetius tarafından İtalya'dan Constantius'un işlerini halletmek için Attila nezdine katip olarak gönderilmişti. Scottas'a gittim. Onegesius evde yoktu ve Scottas ile Rusticius'un tercümanlığı vasıtasıyla konuştum. Eğer Attila'nın huzuruna çıkmamızı sağlarsa, Maximinus'dan büyük hediye alacağını söyledim. Çünkü Maximinus'un

elçiliği sadece Romalılar ve İskitler lehine değil, Onegesius'un da lehine olacağını, Onegesius'u imparatorun kendisine elçi olarak istediğini ve iki millet arasındaki meseleleri kendisinin çözebileceğini söyledim. Şimdi Onegesius evde olamadığından Scottas'ın bize yardım etmesini istedik. Çünkü Attila'nın kendisini de dinlediğini, fakat bunun kesin olmadığını söylemem üzerine Scottas o zaman şöyle cevap verdi:

Siz merak etmeyin. Ben Attila ile kardeşim kadar konuşabilirim dedi ve ata binip Attila'nın çadırına koştu. Ben de Maximinus'un yanına gittim. Gittiğimde onu Bigila ile birlikte ne yapacaklarını bilmeden çayıra uzanmış vaziyette buldum. Scottas ile konuştuklarımı anlattım. Maximinus ile Bigila olanlar hakkında ciddi ciddi düşünürken, barbarlara verilecek hediyeleri hazırlayalım dedim. Her ikisi de ayağa kalktı. Yaptıklarımı iyi buldular ve yüklerimizle yola çıkmaya hazırlananlarıda geri çağırdılar. Attila'ya karşı nasıl hitap edileceğini, Maximinus tarafından getirilen imparatorun hediyelerini Attila'ya nasıl vereceklerini düşünmeye başladılar. Biz bunlarla meşgulken, Attila Scottas'ı göndererek bizi çağırdı. Attila'nın çadırına geldik ki, orası barbarlar tarafından korunmakta idi. İçeri girdiğimiz zaman Attila'yı tahtadan yapılmış bir tahtta otururak bulduk. Tahttan biraz uzakta durduk. Maximinus tahta yaklaştı. Barbar'ı selamladı ve İmparator'un mektubunu verip, imparator'un iyi dileklerini iletti. O, cevap olarak, Romalılar, İskitler hakkında nasıl dilekte bulundularsa, aynı dilekleri bende onlar için dilerim dedi. Bu sırada gözü Bigila'ya ilişerek sinirlenmiş, huzuruna çıkmaya cesaret eden bu adamı Anatolius ile barış şartlarını konuşurken tanıdığını söyleyerek, kendisine yüzsüz hayvan diye hitap etti. Bütün kaçakları iade etmedikçe elçi göndermemelerini söylemesi üzerine, Bigila İskitler'den mülteci kalmadığını, hepsini iade ettiklerini söylemişti. Attila buna daha fazla kızarak, eğer elçilik hakkına riayet etmemiş olsa idim, seni bu terbiyesiz sözlerinden dolayı kazığa oturtur ve kuşlara yedirirdim dedi.

Çünkü Romalılar nezdinde daha pek çok mülteci olduğunu kaydederek, katibine uzun bir tomara isimleri yazılan kaçakların listesini okuttu. Bundan sonra Carpileon zamanından beri (ki o Batı Roma Kumandanı Aetius'un oğlu olup, Attila nezdinde rehin olarak bulunmakta idi) Romalılar iltica eden kaçakların iadesi için derhal hareket etmesini emretmiş (Bigila'nın) ve Esla'nında bununla

birlikte gitmesini söylemişti. Çünkü kendi adamlarına karşı harp etmeye tahammül edemezdi. Kendi hizmetçilerinin kendine karşı savaşa girmesine izin vermiyeceğini, kendi topraklarını onlara emanet etmelerinin hiç bir yararı olmayacağını, çünkü kendisine karşı hangi kale ve şehir direnebilir dedi. Attila kaçakların iadesi hakkında emri verdikten sonra ya kaçakları iade etmelerini veya savaşı kabul etmeleri gerektiğini de bildirdi. Fakat İmparator'un mektubuna cevap yazıncaya kadar Maximinus'un beklemesi gerektiğini bildirdi. Nihayet hediyeleri istedi bizde hediyeleri verdik. Sonra çadırımıza döndük ve Attila'nın söyledikleri üzerinde düşünmeye başladık. Bigila, daha önceki elçiliği sırasında sakin ve hoşgörülü olan Attila'nın şimdi böyle küfrederek kızmasına şaşırdı. Bende, yolculuğumuz sırasında Sardica da Romalılar'ın İmparatorunun Tanrı, Attila'nın insan olduğu münakaşasını bizimle beraber yemek yiyen barbarlardan biri söyleyerek onu aleyhimize döndürmüş olabilir dedim. Bu fikrimi Maximinus da inandırıcı buldu.

Çünkü Maximinus barbarın aleyhinde Hadım'ın yaptığı suikasta dahil olmamıştı. Ama Bigila tereddüd etti ve bir türlü Attila'nın onu niçin suçladığına aklı ermedi. Bilahere bize ne Sardica meselesini ne de diğer suikastin açıklanmasına imkan olmadığını, çünkü Attila'nın yanında Edecon'dan başka kimsenin söz söyleyemiyeceğini anlattı. Edecon ise yemininden dolayı bunu anlatmamalıydı. Çünkü Attila, kendisini bu suikast planına ortak addedeceğinden bunu hayatıyla ödeyebilirdi. Böyle düşündüğümüz zamanda Edecon geldi ve Bigila'yı aramızdan çekti. Sanki aralarında yapılmış anlaşmayı ciddiye almış gibi, suikastta birlikte hareket edeceklere verilecek altını istemiş ve sonra gitmişti. Merak ederek kendisine Edecon ile ne konuştuklarını sordum ise de beni kandırmaya çalıştı, halbuki kendisi kandırılıyordu. Buna Edecon ile konuştukları gizli konuşmayı söylemeyerek Attila'nın kaçakları iade etme konusunda kızdığını, ya hepsini getirmek icap ettiğini veya onun huzuruna en yüksek rütbeli elçilerin gelmesi gerektiğini anlattığını söyledi.

Biz bunu konuştuğumuz zaman Attila'nın birkaç adamı bize gelerek İskitler ve Romalılar arasındaki mesele halledilinceye dek ne Bigila'nın ne de bizim, Romalı harp esiri, barbar kölesi, at satın almamızı, yalnız yiyecek alabileceğimizi söylediler. Barbar bunu kurnaz bir hesaplama ile yaparak Bigila'nın aleyhine planladığı suikast açığa çıksın istiyordu. Çünkü böyle hareket etmeyecekse

neden bu kadar çok para getirmişti. Diğer taraftan bize elçilik heyetine verilen cevap üzerine Onegesius'u beklememiz icap ediyordu ki, kendisine İmparator'un gönderdiği ve bizim kendimizin vermek istediğimiz hediyeleri verelim diye. O tam bu sıralarda Attila'nın büyük oğlu ile Acatir[7] Milletine gönderilmiş bulunuyordu ki, bu Acatirler İskit asıllı olup, şu sebebten dolayı Attila'nın hakimiyeti altına girmişti: Bu Milletin kabileler ve soylar olarak çok reisleri olduğu için, Thedosius onlara hediyeler göndererek Attila ile yaptıkları antlaşmayı bozmalarını ve Romalılar ile antlaşma yapmalarını temin etmek istemişti. Fakat hediyeleri götüren şahıs, bu hediyeleri rütbe sırasına göre vermedi. Beyler içerisinde en rütbeli şahıs olan Curidachus hediyesini ikinci olarak aldı. Bunun için o, küçük görülmüş ve ona ait hediyeler de düşük olduğundan, bu saygısızlığa ve dikkatsizliğe dayanamayıp diğer krallara karşı Attila'yı çağırdı. O da derhal büyük bir ordu ile yola çıktı.

Bazı kralları öldürdü, diğerlerini itaat altına aldı ve fetih ganimetlerinden hissesini alsın diye Curidachus'u huzuruna davet etti. Fakat Curidachus bir tuzak sanıp, insanın Allah huzuruna çıkmasının zor bir iş olduğunu söyledi. Eğer insan güneşe bakamazsa Tanrıların en büyüğüne nasıl bakabilir ki? diyerek memleketinde kaldı, krallığını muhafaza etti. Acatirler'in diğer kısmı ise Attila'ya tâbi oldu. Büyük oğlunu bu kavmin üzerine kral atadığından Onegesius'u da beraber göndermişti. Önceden söylediğim gibi bizim de bunun için beklememiz gerekiyordu. Kaçakları getirmek için Bigila'yı Esla ile birlikte Romalılar'a göndermişti. Aslında Edecon'a para getirmesi için gönderilmişti.

Bigila gittikten sonra bir gün daha orada kaldık. Ertesi gün biz de Attila ile beraber memleketin daha kuzeyine doğru yola çıktık. Yolun bir parçasını barbarlarla birlikte gittik. Bize kılavuzluk yapan İskitler'in emri üzerine birden yön değiştirdik. Attila bir köye gidecek ve bu köyde Esca (Escam)'nın kızı ile evlenecekti. Aslında kendisinin çok karısı vardı ve İskit âdetine göre bunu da eş olarak

7 Priskos'da Acatir, Jordanes'de Akatzir şeklinde geçmektedir. Bu isim Türkçe "Orman adamı" mânâsına gelen Ağaç-eri olarak açıklanmışsa da bu haklı olarak tenkitlere uğramıştır. Bunların Hazar Türkleri'nin ataları veya bir Hazar kolu olması kuvvetli bir ihtimaldir. bk. İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 74 n. 145; Daha Bk. Gyula Németh, **Hunların Dili**, bk. **Attila ve Hunları**, s. 193.

alabilirdi. Sonra geniş bir ovadan geçtik, kolay ilerlenebilecek yollardan sonra bir takım gemilerle geçilebilir nehirlere geldik. Bunlar arasında Istrum'dan sonra Drecon, Tigas, Tiphesas en büyükleri idi. Bu büyük nehirleri ağaçtan yapılmış kayıklarla geçtik ki, bunları nehir civarında oturanlar kullanırlardı. Öbür nehirleri ise barbarların atlı arabalar ile bataklardan getirdikleri sallarla geçtik.

Bizim için köylerden muhtelif yiyecek getirdiler. Ekmek yerine darı, şarap yerine de onların Medus[8] diye adlandırdıkları içkiyi getirdiler. Yanımızda bulunan hizmetçiler de bu yiyeceklerden ve arpadan yapılmış içkiden aldılar. Bu içkiyi barbarlar Camum[9] diye isimlendirirler. Uzun bir yol gittikten sonra, akşam bir göl kenarında çadırımızı kurduk. Gölün suyu içilebilir suydu ve civar köyün halkı da bu suyu kullanıyorlardı. Burada aniden hava bozdu, şiddetli bir rüzgar, peşpeşe şimşekler çakarak müthiş bir yağmur yağmaya başladı. Yalnız çadırımızı değil bütün eşyamızı da göle sürükledi. Şimşek ve rüzgarın şiddetinden ve başımıza gelen talihsiz olaydan korkarak herbirimiz bir tarafa dağıldık. Karanlık ve yağmurda herkes uygun gördüğü yolu takip etmiş ve köye gelebilmiştik. Hepimiz ayrı yollardan gelmemize rağmen belirli istikamette yürüdüğümüzden köyde buluşabilmiştik. Köyde toplandıktan sonra bağırarak kaybettiğimiz eşyalarımızı aramağa başladık.

Bizim bağırmamıza İskitler evlerinden çıkıp ellerindeki kamışla etrafı aydınlatarak çevremizi sardılar ve bağırmamızın sebebini sordular. Bizimle beraber olan barbarlar, biz bu fırtına yüzünden şaşırdık dediler. Bundan sonra bizi kendi yanlarına çağırıp içeri aldılar. Ateşe fazla kamış koyup içeriyi ısıttılar. Köyün sahibesi Bleda'nın dul karılarından birisi idi. Bu kadın bizim geldiğimizi duyunca, bize yiyecek ve güzel kadınlar gönderdi ki, İskitler'de bu bir saygı ifadesi idi. Biz bu hanımları önümüzde olan yiyeceklerle misafir ettik. Fakat onlarla eğlenceye girmedik. O evde geceleyip, güneş doğunca kaybolan eşyalarımızı aramaya başladık. Bir kısmını

---

8 Indo-Germen menşeli bir kelime olan Medus; şarap, bal şarabı, bal şerbeti, bal, iğde şarabı mânâsına gelmektedir. Bk. Gy. Németh, **ayn. esr.** s. 188-189.

9 Hun İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde konuşulan İndo-Germen dillerinden (Kelt veya Pannon menşeli olabilir) birine ait olan Camum, arpadan yapılmış bira türünden bir içkinin adıdır. Bk. Gy. Németh, **ayn. esr.** s. 188.

önceki gün çadır kurduğumuz yerlerde, bazılarını gölün kenarında, diğerlerini ise suda bulduk ve topladık. O günü eşyalarımızı kurutmakla uğraşarak köyde geçirdik. Çünkü fırtına durmuş, güneş açmıştı. Sonra atlarımızı ve diğer hayvanlarımızı hazırlayıp, bu soylu kadına gittik. Onu selamlayıp, kendisine üç gümüş fincan, kırmızı deriler, Hind biberi, palmiye meyvesi ve bunlardan başka o yerde olmayan uzak memleketlerden gelen yiyecekler de hediye ettik. Barbarlar bazıları kendilerinde olmadığından bunları çok kıymetli buldular. Sonra misafir ettikleri için teşekkür ederek iyi dilekte bulunup ayrıldık.

Yedi gün yol gittikten sonra bize kılavuzluk yapan İskitlerin emriyle bir köyde durduk. Söylediklerine göre Attila da bu köye gelecek ve biz de arkasından gideceğiz. Burada Batı Romalılar'ın elçileriyle karşılaştık. Onlarda bizim gibi Attila'ya sefarete gelmişlerdi. Bunlar arasında Comitis ünvanını taşıyan Romulus, Noricum (Noricae) Vilayeti Valisi Promutus, Askerî Kumandan Romanus vardı. Aetius'un Attila nezdine katip olarak gönderdiği Constantius ve Edecon ile birlikte olan Orestes'in babası Tatulus da bunlarla beraberdi. Fakat bu son iki kişi elçilik heyetine dahil olmayıp bunlarla birlikte seyahat ediyorlardı. Constantius bunlarla İtalya'da tanışmıştı. Tatulus'un ise Romulus ile akrabalığı vardı. Çünkü oğlu Orestes Romulus'un kızı ile Norici (um) şehrinde Patavione (Avusturya'nın Yugoslavya sınırı)'de evlenmişti. Elçiler ise Attila'yı teskin etmek ve gönlünü almak için gelmişlerdi ki, Attila Constantius'dan altın kadehler aldığı için Sylvanus'u talep ediyordu. Bu Constantius Batı Gallialı idi. O da şimdiki Constantius adlı halefi gibi Attila ve Bleda nezdinde kâtip olarak gönderilmişti. İskitler Paeonia şehri olan Sirmium (Mitrovica)'u muhasara ettikleri zaman Constantius, şehrin piskoposundan şehir alınır ve hayatta kalırsa kendisini ve esir edilen şehir sakinlerini fidye vererek kurtarması için altın kadehler almıştır.

Şehrin zabtından sonra Constantius bu mesele ile alâkadar olmayıp bir iş için Roma'ya gittiği zaman, kadehleri Sylvanus adlı birisine altın karşılığında rehin vermiş ve belirli bir zaman zarfında ödünç altınları iade edip rehin verilen kadehleri geri almazsa Sylvanus onları istediği gibi kullanabilir diye şart koşmuştu. Bunlar duyularak Constantius, Attila ve Bleda tarafından kazığa oturtularak öldürülmüş ve Attila da bu Sylvanus'u talep etmişti. Çünkü onu hırsızlıkla itham ediyordu. Bunun için Batı Roma İmparator'u ve

Aetius tarafından elçiler gelerek Sylvanus'un kadehleri Constantius'dan rehin olarak aldığını, sonra Allah'a takdim edilen kadehler kendisi tarafından kullanılmayacağı için bu kadehleri bir rahibe sattığını anlatmak, bu doğru sebepler ve Tanrı korkusu için kadehleri istemekten vazgeçer ise, bu kadehlerin karşılığı olan altınların verileceğini, fakat hiç bir kabahati olmadığı için Sylvanus'u talep etmemesini rica edeceklerdi. Elçiliğin seyahat maksadı bu idi. Bunun için barbarları takip ediyorlardı. Bizim de aynı yoldan gitmemiz icap ettiğinden Attila'yı bekledik ki, ileri geçsin, biz de arkasından takip edelim.

Bir kaç ırmaktan geçtikten sonra büyük bir köye geldik. Söylendiğine göre burada Attila'nın bütün sarayları arasında en muhteşemi bulunuyordu. Saray çok süslü, güzel, direklerle inşa edilmiş ahşap binalar idi. Etrafı tahta çit ile çevrilmişti ki, bu müdafaa için değil süs olmak üzere yapılmıştı. Kral sarayının yanında Onegesius'un sarayı bulunuyordu. Attila'nın sarayından sonra en muhteşemi onunki idi. Bunu da tahta çit ile çevrilmiş ise de Attila'nın sarayı gibi kulelerle süslenmemişti. Çitin yakınında bir hamam vardı. Bunu Attila'dan sonra en zengin olan Onegesius yaptırmıştı. Bunun taşlarını Paeonia'dan getirmişlerdi. Çünkü bu taraflarda oturan barbarların ne taşları ne de ağaçları bulunuyordu ve başka taraflardan getirtilen tahtaları kullanıyorlardı. Bu hamamın mimarı Sirmium'ın istilası sırasında esir düşmüş birisi idi. Hamamı inşa ettiğinden serbest bırakılacağını ümit etti ise de, İskitler arasında cari olan esaret hayatından daha ağır şartlarla karşılaştı. Onegesius kendisini tellak tayin ederek kendisi ve akrabaları yıkanırken hizmet edecekti. Bu köye Attila yaklaştığı zaman kızlar karşılamağa çıktılar. Uzun beyaz tüller altında yedi kız ilerliyordu. Bu tüller o kadar uzundu ki, uçlarını da iki kız tutuyordu. Bu tül sırası da epey çok olup bütün kızlar İskit şarkıları söylüyorlardı.

Yol o taraftan geçtiği için Onegesius'un evine doğru yaklaşınca, Onegesius'un hanımı bir çok hizmetçi kızla beraber Attila'yı karşıladı. Selam verip, İskitler nezdinde çok büyük saygı ifadesi olmak üzere yanlarında getirdikleri yiyecek ve şaraptan almasını rica ettiler. Attila sevgili adamının karısının isteği üzerine atının üstünde takdim edilenleri yedi ve o yerken onun etrafındaki barbarlar da gümüş tabakaları el üzerinde Attila'ya doğru tutuyorlardı. Kendisine verilen kadehi de içtikten sonra diğerlerinden daha yüksek bir yerde olan

sarayına çekildi. Biz de Attila'nın oğlu ile seyahatten dönmüş olan Onegesius'un emri üzerine onun evinde misafir olduk. Hanımı ve akrabaları tarafından ağırlanıp öğle yemeğimizi yedik. Kendisi, döndükten sonra ilk olarak Attila'nın huzuruna çıkıp, elçiliği ve Attila'nın oğlunun kazası (atından düşüp kolunu kırmış) hakkında izahat vermesi gerektiğinden bizzat bizi kabul edememişti. Yemekten sonra Onegesius'un sarayını terkederek Attila'nın sarayına yakın bir yerde çadırımızı kurduk. Çünkü Maximinus'un Attila ile buluşması, maiyyeti ile konuşması icap ettiğinden Attila'dan uzak olmamak lazımdı. Geceyi burada geçirdik. Sabah olunca Maximinus, imparatorun ve kendisinin gönderdiği hediyeleri vermek ve nerede ne zaman görüşebileceğini sormak üzere beni Onegesius'un nezdine gönderdi. Hediyeleri götüren hizmetkârlarla birlikte Onegesius'un sarayına gittim.

Kapıları kapalı idi. Kapıların açılmasını bekledim ki, bununla geldiğim haberini gönderecektim. Bu suretle Onegesius'un sarayının çiti etrafında dolaşırken kıyafetinden İskit sandığım bir barbar yanıma gelerek bana Grek dilinde "Khaire" diyerek selam verdi. Bir İskit'in Grekçe konuşmasına hayret ettim. Çünkü bunlar kendi dilini, Hun, Got veya Roma dilini konuşurlardı. İskitler arasına karışmış Romalılar vardı. Fakat onlar kolay kolay Grek diliyle konuşamıyorlardı. Sadece Trakya ve deniz kenarındaki İllyria'dan getirilmiş olan esirler konuşabiliyorlardı. Halbuki bu esirleri yırtık elbiseleri ve kirli saçlarından dolayı herkes kolayca tanıyabilirdi. Bu durum da talihsiz bir insan olduklarını gösteriyordu. Bu adam ise zengin bir İskit görünümü verdi. Çünkü güzel giyinmiş ve saçı daire şeklinde traş edilmişti. Selamını aldım ve ona kim olduğunu, barbar topraklarına nasıl geldiğini, niçin İskit hayatı sürdüğünü ve nereli olduğunu sordum. O da cevap olarak niçin bunları sorduğumu sordu. Ben de "böyle güzel Grekçe konuşman meraklandırdı" dedim. O zaman gülerek aslen Grek olduğunu, ticaret yapmak gayesiyle Mysorum'ın Istrum Irmağı kıyısındaki Viminacium'a geldiğini söyledi.

Burada uzun müddet kalmış ve zengin bir kadın ile evlenmiş. Fakat bu mutluluğu uzun sürmemiş. Zira İskitler şehri zabtedince, zengin olduğundan Onegesius tarafından esir alınmış. Zira onların âdetlerine göre esirleri önce Attila, sonra da diğer İskit ileri gelenleri seçiyorlarmış. Bundan sonra Romalılar ve Acatirler'e karşı olan savaşlarda yararlık göstererek elde ettiği ganimeti efendisine vermiş,

bu suretle İskit âdeti üzerine esaretten kurtulmuş. Sonra bir barbar kadın ile evlenmiş, çocukları da olmuş ve Onegesius ile aynı masada yemek yiyor, şimdiki halini eskisinden çok daha iyi görüyordu. İskit arazi sahipleri savaştan sonra sakin bir hayat sürüyorlar, herkes kendi serveti ölçüsünde bir hayat geçirir ve kimseye yük olmazdı. Halbuki Romalılar harpte tamamiyle mahfolurlardı. Çünkü kurtuluşu başkalarından beklerlerdi. Efendileri de silah taşımalarına müsaade etmezdi. Silah taşıyanlar da kumandanların kötülüğünden bir türlü eski mevkilerini elde edemezlerdi. Sulhda ise insanın hali savaştan daha zordur. Çünkü vergileri çok ağır ve kötü insanların zulümleri fazladır. Güçlü olanın sözü geçer. Zira bütün bunlar kanunların herkese eşit olarak uygulanmamasından doğar.

Kanunlardan orada sadece zenginler istifade eder ve kanuna aykırı davranan zengin yaptığı suçun cezasını görmez. Fakir ise, hele bu kişi hukuktan anlamıyorsa bu şekilde kanunlar onu daha fazla ezer. Malı mülkü elinden alındığı gibi, hayati tehlikesi de söz konusu olur. Çünkü hakka ulaşmak sadece parayla olur. Avukat ve hakimlerin aldıkları paralar hiçte dengeli değil. Kim çok para verirse, mahkemeye dahi çıkmadan işini halledebilir. Bu ve bunlara benzer misaller anlattı bana. Ben bunlara cevap olarak şunları söyledim. Şimdi sakince beni dinlemesini rica ettim ve dedim ki: Roma'yı kuranlar çok iyi, temiz ve iyi niyetli insanlardı. Onlar öyle bir kanun çıkarmışlar ki, insanlar mesleklerine göre ayrılsınlar, bazıları hukuk koruyucuları olsunlar, bazıları ise silahdan anlasınlar ve savaş talimleri yapsınlar, başka hiç bir şeyle uğraşmadan savaşa hazırlıklı bulunsunlar ve bu savaş talimini kazandıktan sonra korkularını yenip, savaşa cesur bir şekilde katılsınlar. Yine başkaları ise ziraatle uğraşsınlar, tarlaları işleyip mahsulleri ile savaşa gidenleri beslesinler. Yine başkaları ise haksızlık görmüş olanları himayeleri altına alıp, onların hakkını savunmak için kanunlara göre koruyuculuk yapsınlar.

Ayrıca hakimlerin yardımcılarının olması da sebepsiz değildi. Çünkü bunlar, hakimlerin kararına göre kazanan insanlar haklarını alabilsinler, kaybeden taraf da verilen cezadan fazlasını çekmesinler diye varlardı. Eğer bunlar olmasalar başka davalar çıkabilirdi. Kazanan taraf daha fazla kuvvet kazanabilirdi. Kaybeden taraf da haksız düşüncelere dalabilirdi. Askerler ziraatçilerden nasıl ücret alıyorlarsa, kanun önünde dava açanların da ücretleri vardı. Çünkü bizim için bir iyilik yapılınca, iyiliğe karşı minnettar olmamız doğru

değil mi? Bir atçının atına bakması bir öküzcünün öküzlerini, avcının köpeklerini beslemesi ve insanın kendi menfaatine gelen herhangi birşeye bakması mecburdu. Bunun gibi kendi haksızlığının bir bedeli olarak mahkeme ücretini ödemesi de kaybeden tarafa ait oluyor. Bir başka taraftan ise, davaların uzun oluşunun sebebi hakkı gözetmek için oluyor ki, hakimler alelacele karar vermesinler ve böylece hakkı göz önünden kaçırmasınlar. Bunun için davayı geç bitirmek daha iyi. Çünkü insan aleyhinde ve hakkı icad eden Allah'a karşı da günah olmuyor kanun herkese aynı oluyor.

O kadar ki İmparator bile kanunlara uymalıdır ve imparatorun suçlamasına, istediğine göre işler olmuyor. Eğer öyle olsaydı zenginler fakirlerin aleyhine istediklerini (zulüm) yapabilirlerdi. Ancak ceza çekmeden gizlice kaçanlar olabilir. Tabiatiyle zenginlerde de fakirlerde de bunun örneklerini bulabiliriz. Şayet suç işler ve de suçlama kâfi değil ise, cezadan kurtulmuş olabilirler ve bu sadece Romalılar'da değil her yerde böyledir. Ona dönerek, senin hürriyet kazanman seni savaşa götüren sahibinden değil, sadece talihinin iyi gitmesinden bilesin dedim. Çünkü bir cahil olarak düşman onu kolayca öldürebilirdi. Eğer savaştan kaçsaydı bu sefer kendi sahibi tarafından cezalandırılacaktı. Romalılar hizmetçilere daha iyi, hoca ve Peder gibi davranıyorlardı. İyi davrandıkları zaman karşılık olarak iyilik görüyorlardı. Fakat hataları için kendi çocukları gibi cezalandırıyorlardı. Romalılar'a göre ölümle cezalandırmak yasaktı.

Onlarda hürriyetin çok çeşidi vardı. Bunu sadece hayatta iken değil, öldükten sonra da kullanabilirlerdi. Çünkü servetleri hakkında istedikleri gibi karar verebilirler ve ölülerinin mülk hakkında vermiş oldukları kararı da kutsal sayarlardı. Daha bir çok açıklamalarda bulundum ve ağlıyarak, gerçi Romalılar'ın kanunları güzel, fakat şu anda idarede bulunanlar eskilerin vicdanını taşımadıkları gibi onları da kötülemektedirler dedi.

Bunlardan sohbet ettiğimiz zaman içeriden birisi gelerek parmaklıkların kapısını açtı. Ben ona Onegesius'un ne yaptığını, Roma elçisi Maximinus tarafından kendisine söyleyeceğim sözler olduğunu söyledim. O da biraz beklersem Onegesius'un tam dışarı çıkmak üzere olduğunu, onunla karşılaşabileceğimi söyledi ve hakikaten çok geçmeden onu dışarı çıkarken gördüm ve yanına gittim. Roma elçisinin selamını söyledikten sonra, imparator tarafından gönderilen

altınlarla beraber elçinin hediyelerini getirdiğimi, elçinin kendisi ile konuşmak istediğini, nerede ve ne zaman konuşmak imkânı olduğunu sordum. O da yanındakilere altını ve hediyeleri almalarını emrettikten sonra, bana kendisinin hemen Maximinus'a gideceğini bildirmemi söyledi. Çadırımıza geri dönünce Onegesius'un geleceğini haber verdim. Aynı anda o da arkamdan çadıra girdi. Maximinus'a dönerek kendisine ve imparatora gönderdiği hediyelerden dolayı teşekkür ettikten sonra kendisine ne söylemek istediğini sordu. Maximinus'da, imparatorun nezdinde giderek kabiliyetiyle aradaki meseleleri halledip, İskitler ve Romalılar arasında antlaşma sağlayabileceğini, bu sayede insanlar arasında en yüksek makam ve servete nail olacağını söyledi. Bu antlaşma sadece iki milletin lehine değil, aynı zamanda kendisi ve kendi soyundan geleceklerin de faydasına olacaktı dedi.

Hatta siz bu şerefi ailenize miras bırakacaksınız dedi. Çünkü İmparator ve maiyyeti nezdinde kendisi ve çocuklarının da pek muhterem tutulacağını ilave etti. Onegesius imparatorun gönlünü nasıl alabilirim ve meseleleri nasıl çözebilirim diye sordu. Maximinus, elçi olarak gelir ve meseleleri hallederse İmparator'un minnettarlığını kazanacağını, barış yolunu açabileceğini söyledi. Buna karşı kendisi imparator ve maiyyetine ancak Attila'nın istediğini söyleyebileceğini anlatarak konuşmasına devam etti. Romalılar böyle tatlı dille benim kandırılabileceğimi, efendime hıyanet edebileceğimi mi zannediyorlar. İskit terbiyemi, hanımlarımı, çocuklarımı, soyumu unutarak, Attila'nın yanında hizmetçi olmayı Romalılar nezdinde zengin bir adam olmaya tercih mi edeceğimi? Ayrıca kendisinin memlekette kaldığı takdirde onların işlerinde yardımcı olacağını, çünkü herhangi bir meselede Romalılar'a kızdığı takdirde efendisinin öfkesini yatıştıracağını, onlarla birlikte giderse kendisinin suçlamaya maruz kalacağını söyledi. Ve bana dönerek elçinizin daha soracağı varsa sorsun dedi (Zira Maximinus için devamlı bir toplantı halinde olmak pek hoş bir şey değildi) oradan uzaklaştı.

Ertesi günü Attila'nın sarayına giderek Cerca (Creca)[10] diye

10 Metinde Latince asıl doğru şekliyle Creca olarak da yalızmasına rağmen, niçin Cerca şeklinin de geçtiğini bilmiyoruz. Belki de bir basım hatası olmuş olabilir. Türkçe Arıkan (Arıg-han) demek olan Creca adı; güzel asil hükümdar (kraliçe) mânâsını taşımaktadır. Bk. İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 69 n. 123; Gy. Németh, **Hunların Dili**, s. 192.

adlandırılan hanımına hediyeler götürdüm. Bunun üç oğlu olup, en büyüğü İskit arazisinin Pontus tarafındaki Acatir ve diğer kavimler üzerinde hüküm sürüyordu. Sarayın içerisi çeşitli köşklerle, tahtalar ve ince oyma işleriyle süslenmiş, zarif kusursuz kirişler ustaca birleştirilmiş, yerden dairevî şekilde yükselmişti. Orada Attila'nın hanımı oturuyordu. Kapıda duran barbarlardan kolayca içeriye girmek için izin aldım ve kraliçeyi yumuşak halının üzerine yatmış bir vaziyette buldum. Yerler tamamen yün halıyla kaplıydı. Hatta üzerlerine basılıyordu. Etrafında birçok hizmetçiler vardı. Karşısında da yerde oturan kızlar vardı ki, bunlar ellerinde renkli yünlerden elbiseler örüyor ve bazı barbar elbiselerinin üzerini süsleyen keten bezler dokuyorlardı. Selamdan sonra hediyeleri takdim ettim.

Dışarı çıkıp Attila'nın oturduğu binaların tarafına giderek Onegesius'un dışarı çıkmasını beklerken, (çünkü evinden buraya gelmişti) birden kendimi büyük bir asker kalabalığı arasında buldum. Bunlar saray civarında dolaşan Attila'nın muhafızlarıydı. Fakat ben barbarın maiyeti tarafından artık tanındığımdan engellenmedim. Öbür tarafta kalabalığa bakarken, kalabalıkta bir hareket başladı ve Attila'nın geldiğini gördüm. Evin önünde sağa sola bakarak mağrurâne adımlarla yürüyordu. Onegesius ile birlikte evin önünde kalabalığın karşısında durdu. Aralarında bir takım anlaşmazlıkları olanlar öne çıktılar ve ona durumlarını izah ettiler. Bunların davaları halledildikten sonra Attila evine döndü ve Batı Roma elçilerinin huzuruna gelmelerini emretti.

Onegesius'u beklediğim sırada, altın kadehler için İtalya'dan Attila'ya gelen elçiler Romulus, Promutus ve Romanus, Constantius refakatinde bulunan Rusticius ve Paeonum bölgesinin Attila'nın idaresi altında bulunan kısmından olan Constantiolus ile birlikte benimle konuşmaya başladılar. Attila'nın vatanımıza dönmeye müsaade etmediğini veya burada kalıp kalmamamız gerektiğini sordular. Ben de bunu sormak için Onegesius'u beklediğimi söyledim ve Attila elçiliğinizin gelişine sebep olan mesele hakkında hiç bir cevap verdi mi diye sordum. Onlar, Attila'yı fikrinden vazgeçirmenin mümkün olmadığını, o kadehleri veya Sylvanus'u göndermediği taktirde savaş ilan edeceğini anlattılar. Biz bu barbarın inatçı fikrine çok şaşırmıştık. Biz böyle konuşurken elçilik heyetinden olan ve işinde mahir olan Romulus söz aldı. Onun büyük talihi ve bu

talihle elde ettiği gücü onu kibirli etti. İşine gelmeyen hiç bir sözü dinlemiyor ve yalnız onun arzusunun hakikat olduğunu zannediyor. İskit memleketlerinde veya başka hiç bir memlekette hüküm sürenlerin arasında onun gibi bir büyük adam çıkmamış, bu kadar kısa zaman içerisinde onun gibi bu iktidara sahip olup, büyük iş başaran kimse olmamıştı.

Okyanus üzerindeki adalar[11]'da bile hüküm sürüyor. İskit memleketlerinden başka Romalılar'ın bile kendisine vergi verdiğini, hatta topraklarını genişletmek için Persler'e karşı da savaş açmak istiyordu dedi. Bizlerden biri peki nasıl ve hangi yolla İskitya'dan Persler'in ülkesine gidilir diye sordu. Bunun üzerine Romulus, Medler'in ülkesinin İskit ülkesinden çok uzak ve İskitlerin bu yollarda acemi olmadığını, bir zamanlar memleketlerinde kuraklık olduğundan ve Romalılar o zaman devam eden harblerinden dolayı onlarla savaşamadıklarından, İskitler'in Medler'in topraklarına girdiklerini söyledi. İskit kral soyundan Basich ve Cursich idaresindeki İskitler Media'ya kadar giderek buralarda büyük bir kalabalığa hakim olmuşlar. Roma'ya gelmişler ve ittifak etmişlerdir. Onlarla birlikte gidenler anlatıyorlar ki, çölden geçtikten sonra bir gölü de geçerek Romulus Maeotis (Azak Denizi)'i düşünüyor onbeş gün dağlık yerlerden gidip Media'ya bu suretle gelebilmişlerdi.

Etrafı yağma ettikleri bir sırada Pers Ordusu gelerek gökyüzünü oklarla kaplamış olduklarından, başlarının üzerinde bulunan tehlikeden korkarak pek az ganimet ile geri çekildiler. Bu felaket önünden geri çekilirken, dağlar aşmak mecburiyetinde kalmışlar ve ganimetin pek çoğunu da Medler geri almışlar. Düşmanların hücumundan kurtulmak için başka yola saparak bir deniz kenarındaki kayalıklardan ateş çıktığı yerden ilerlemişler, günlerce yolculuk yaptıktan sonra ülkelerine dönmüşler ve Media topraklarının İskitler'den uzak olmadığını bu sayede öğrenmişlerdi. Yani Attila oraya gitmek istiyorsa fazla güç olmıyacak ve büyük bir yol katetmeyecek. Çünkü harp kuvveti o kadar büyük ki, hiç bir millet ona karşı koyamaz. Medler'i, Parthlar'ı, Persler'i mağlup edebilir ve vergiye bağlıyabilir. Biz de keşke Persler üzerine gitse ve harp yapsa dedik. Constantiolus da dedi ki; korkarım ki, Attila Persler'i

11 Okyanus üzerindeki adalarda hüküm sürmesi, Attila'nın hakimiyetinin Kuzey Denizi ve Manş kıyılarına kadar dayandığını göstermektedir. Bk. İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 74-75.

kolayca mağlup ederek dostu iken efendisi olarak geri dönecek ve şimdi bu vaziyette ve bu rütbede iken kendisine altın veriyoruz. Eğer Partlar'ı, Medler'i ve Persler'i mağlup ederse o zaman Romalılar'ın sınırlarını kendi sınırları dışında kabul etmeyecek ve onları köleleri olarak görebilecek, daha ağır ve daha dayanılmaz emirler verecektir. Constantiolus'un söylediği rütbe Roma ordu kumandanı rütbesiydi. Bunun için imparatordan aldığı para vergi adıyla değil, bir kumandana ödenen para şeklinde idi. Constantiolus Medler'i, Partlar'ı ve Persler'i mağlup ederse, Romalılar'ın kendisine verdikleri rütbeyi de atarak kumandan yerine imparator ismini isteyeceğini de söylemişti.

Zaten Attila daha önce de imparator nezdinde kumandanlarının hizmetçi sırasında olduğunu ve kendi kumandanlarının ise imparatorla aynı derecede bulunduğunu söylemişti. Kısa bir müddet sonra iktidar ve nüfuzu artacaktır. Çünkü Tanrı Martis (Ares)'in kılıcı dünyaya çıkmış olup, bu kutsal kılıç savaş tanrısının olduğu için bütün İskit kralları hürmet ederlerdi. Eski zamanlarda bunu kaybetmişler. Şimdi ise bir inek vasıtasıyla izini bulmuşlardı.

İşte, biz bu durumlardan bahsederken Onegesius dışarı çıktı. Biz yanına yaklaşarak durumumuz hakkında bilgi almaya çalıştık. O ise daha önce bir kaç barbarla konuşup, beni Maximinus'dan konsül rütbeli kimi elçi olarak Attila'ya göndereceklerini sormaya gönderdiler. Çadırımıza giderek bana söyleneni anlattım ve Maximinius'la bunlar hakkında görüştük. Maximinius'un yanından tekrar Onegesius'a gidip, mevcut olan meseleler hakkında konuşmaya, Romalılar'ın kendisini göndermek istediklerini, eğer kendisi olmazsa kimi isterlerse imparatorun onu elçi olarak göndereceğini söyledim. Bundan sonra beni geri gönderdi. Kendisi de gelerek Maximinius'u Attila'ya götürdü. Bir müddet sonra Maximinius gelerek, barbarın Nomus veya Anatolius yahut da Senator'un elçi olarak gelmesini istediğini söyledi. Çünkü bunlar dışında başkasını elçi olarak kabul etmiyordu. Buna karşı bizzat elçileri tayin ederek insanları imparator nezdinde şüpheli duruma düşürmemesini söylemiş ise de, Attila'ya isteğinin yerine getirilmesini veya silahla meseleyi halledeceğini söylemişti. Çadırımıza döndüğümüz zaman Orestes'in babası gelerek Attila'nın bizi saat dokuzda (öğleden sonra üçte) yemeğe davet ettiğini haber verdi.

Davet saatini bekleyerek saat dokuzda Batı Roma elçileri gibi davete icabet ettik. Kapının eşiğinde tam Attila ile karşı karşıya durduk. Oturmadan önce bunların örf ve âdetlerine göre Attila'ya selam vermek üzere sakîler elimize kadeh verdiler. Elimizde bu kadehle oturmadan önce selam verdik. Verileni içtikten sonra yemek sırasında oturmamız icabeden iskemlelere oturduk. İskemleler her iki tarafta ve duvarın yanında idiler. Ortada bir divanda Attila oturuyordu. Arkada bir divan daha vardı. Bunun arkasında ise bir kaç merdivenin üzerinde Attila'nın özel dinlenme ikâmetgâhı vardı. Burası işlemeli tül perdelerle süslenmiş ve örtülmüştü. Tıpkı Grekler ve Romalılar'ın düğün evlerine benziyordu. Yemekte en hürmetli yer, Attila'nın sağ tarafı idi. İkinci mevkii sol tarafı idi. Biz de bu sol tarafta oturduk. Fakat üstümüzde Berichus adlı bir İskit reisi bulunuyordu. Onegesius Attila'nın sağ tarafına oturmuş, karşısında iki oğlu yer almıştı. En büyük oğlu ise Attila'nın divanında ve belirli bir uzaklıkta oturmuş olup babasına saygıdan dolayı gözlerini öne eğmiş bulunuyordu. Hepimiz yerimize oturur oturmaz (oturduktan sonra) sakî geldi ve şarap dolu kadehi Attila'ya verdi. Attila bunu alıp sıraya göre ilk adamı selamladı ve şerefine içti. Selamı alan, hemen ayağa kalkıyor ve içinceye kadar veya iade edinceye kadar bir yere oturmuyorlardı. Daha sonra ayağa kalkan, şarabı içmeden Attila'ya sağlık diliyor sonra içip oturuyordu. Attila'nın şarapçısı gittikten sonra diğer şarapçılar geldiler. Çünkü herkesin ayrı ayrı şarapçısı vardı.

Böylece herkese ayrı bir şarapçısı şarap ikram etmekteydi. Bu suretle ikinci şahıs ve diğerlerin şerefine içildikten sonra sıra bize geldi. Bizim şerefimize de içildi. Sonra selam merasimi bitince sakîler çekildiler. Önce Attila'nın önüne bir masa getirildi. Sonra diğer misafirlerin önüne de masalar konmaya başlandı. Üç veya dört adamın önüne bir masa kurulmuştu. Herkes kendi masasına konan yemekten yerdi. İlk önce salona Attila'nın hizmetçisi bir tepsi et ile içeri girdi. Sonra da bize hizmet edenler ekmek ve yemek getirdiler. Masalara koydular. Bize ve diğer barbarlara çok tatlı ve leziz yemekler getirildi. Diğer İskitler'e ve bize gümüş tabaklarda, Attila'ya ise tahta tabakta et getirmişlerdi. Her cihette mutedil ve kanaatkâr idi. Misafirlere altın ve gümüş kadehler verildiği halde onun kadehi tahtadan idi. Sırtındaki elbiseleri, ayakkabıları, kılıcının kabsazı, kılıfı ve atının takımları askerlerinkinden

hiçde farklı değildi. Buna karşı diğer İskit komutanlarının bu eşyaları altın ve kıymetli taşlarla süslü göz kamaştırıcı idi. Kendisininki böyle değildi. Yalnız diğerlerinden daha temiz idi. İlk porsiyonu yedikten sonra yine önceki gibi herkes ayağa kalkarak Attila'nın şerefine şarap içtik. Bundan sonra tekrar yerimize oturduk. Masamıza başka yemek getirdiler. Bu yemeği yedikten sonra yine aynı şekilde içtik ve yerimize oturduk. Akşam olunca meşaleler yakıldı ve Attila'nın huzuruna iki barbar gelerek, kendi yazmış oldukları Attila'nın kahramanlıkları ve İskitler'in zaferleri ile ilgili şiirler okumaya başladılar. Bütün davetliler bu şiir okuyanlara bakıyorlardı. Kimi bu şiirlerden dolayı seviniyor, kimi o esnada yaptığı savaşları hatırlayarak duygulanıyor, ihtiyarlar ise ağlıyorlardı. Şiirlerden sonra bir İskit soytarı içeri girdi. Tuhaf hareketleri ve saçma sapan sözleriyle herkesi güldürdü. Onun ardından Zercon Maurusius yemek yerken içeri geldi. Çok kısa boyu, kamburluğu, yamuk bacakları, çirkin suratı, kocaman burnu, elbiseleri, sesi, Latin, Hun ve Got dillerinden karıştırarak konuştuğu kekeme sözleriyle herkesi kahkahalarla güldürdü. Sadece Attila gülmüyordu.

O, hareketsiz sert bir şekilde duruyor ve hiç konuşmuyordu. Buna karşı Bleda belliki çok hoşlanıyordu. Onu yemeklerinde ve seferlerinde beraber bulunduruyor, zırhının içine onu sokarak çok eğleniyordu. Hatta ona kendi hanımının hizmetçilerinden, onun boyunda bir kadın da vermişti. Fakat bir suçundan dolayı o kadına yaklaşması yasaklanmıştı. Bleda'nın ölümünden sonra bu Zercon'u Attila Roma komutanı Actius'a hediye etmişti. Bu şekilde karısından ayrı düşmüştü. Fakat ona Edecon acımış ve İskitya'ya geri getirerek, karısını ona tekrar kazandıracağını vaad etmişti. Ama Zercon'un ümidi kırılmıştı. Çünkü Attila ondan hoşlanmıyordu. Zaten Attila'yı hiç gülerken görmedik. Yalnız küçük oğlu Ernak[12] geldiği zaman doğru babasının yanına sokuldu, o da oğlunun yanağını okşadı ve gülümseyerek yüzüne baktı. Attila'nın diğer oğullarıyla bu kadar alâkadar olmaması, bu çocuğa daha fazla alâka göstermesi dikkatimi çekti. Yanımda oturan ve Latince bilen bir barbar eğer kimseye bahsetmezsem bunun sebebini anlatabileceğini söyledi. Kâhinlerin, Attila'nın vefatından sonra soyunun dağılacağını, yalnız

12 İrnik, İrnek, Ernak şeklinde olan bu Türkçe isim "küçük-er" mânâsına gelmektedir. Bk. İ. Kafesoğlu, **ayn. esr.** s. 69 n. 122; Gy. Németh, **Hunların Dili**, s. 192.

bu çocuğun tekrar bu soyu yükselteceğini söylediklerini bana anlattı. Bütün geceyi diğerlerinin eğlenceyle geçireceğinden içkiyi fazla kaçırmamak için geç vakit yerimize gittik.

Ertesi gün Onegesius'un yanına giderek hiç bir iş yapmadan zaman harcamamızın doğru olmadığından gitmek istediğimizi ve bunun için de bizi bırakmalarını söyledik. O da, Attila'nın bizi, göndereceği bir haberle bırakmak istediğini söyledi. Bir müddet sonra Attila emri hakkında diğer komutanlar ile toplanarak İmparatora gönderilecek mektubu katiplere yazdırdı. Bu katipler arasında Mysia (Kuzey Batı Anadolu)'lı Rusticius da bulunuyordu. Bu adam harpte esir düşmüş, yazı bildiğinden barbarların yanında katip olarak bulunmaktaydı. Onegesius toplantıyı bitirdikten sonra Ratiaria'nın zaptı sırasında esir düşen Sylla'nın hanım ve çocuklarını serbest bırakmasını rica ettik. Bunu reddetmedi. Hatta kendisi böyle bir şeyi arzu ediyordu. Fakat çok para istiyordu. Biz kendilerine acımalarını, bir zamanlar ne kadar mesut olduklarını söyledik. Sonunda Attila'nın yanına gitti ve kadını beşyüz altın karşılığında serbest bıraktığı, çocuklarının da imparatora hediye olarak göndereceği haberini getirdi. Tam bu sırada Attila'nın karısı Creca kendi işlerini gördüğü Adamis vasıtasıyla evinde bizi yemeğe davet etti. Birkaç ileri gelen İskit ile birlikte gittik. Bizi çok hürmet dolu sözlerle karşıladılar ve harika bir yemek verdiler. Her ikramda ayağa kalkıyorlar ve İskit âdeti gereği selamlaşıyorlardı. Kadeh verdiler. İçtikten sonra sarılıp öptüler ve ondan sonra elimizden kadehi aldılar. Bu davetten sonra çadırımıza dönerek hemen yatıp uyuduk.

Ertesi gün Attila bizi bir kez daha ziyafete davet etti. Evvelki görgü kurallarına uyarak girdik ve yemeğe başladık. Fakat bu sefer Attila'nın büyük oğlu bu ziyafette yoktu ve onun yerinde Attila'nın amcası Oebarsius (Aybars) bulunuyordu. Bütün yemek boyunca Attila bize çok tatlı ve hoş muamelede bulundu. Bize Aetius'dan aldığı katip Constantius'a söz verilen kadının verilmesini imparatora bildirmemizi emretti. Zira daha evvel Theodosius'a gelen Attila'nın elçilik heyetinde bulunan Constantius, kendisine şayet zengin bir kadın verilirse Romalılar ve Hunlar arasında uzun sürecek bir sulhun imzalanmasını gerçekleştirmeyi vaad etmişti. İmparator buna evet dedi ve Saturninus'un kızını onunla evlendireceğini vaad etti. Zira Saturninus öldürülmüştü (444). Fakat ne Theodosius'un eşi Athenais veya Eudocia (Zira böyle adlandırılır) ve ne de İmparator için

Zenon vasıtasıyla söz vermiş olduğu gibi sonuçlandırmak caiz olmadı. O Isaur kalabalığında sıkışarak, o zamanda gerçekten doğu ordularının komutanı olunca kızını muhafızlar nezaretinde dışarı çıkardı ve kendi akrabalarından birisiyle nişanladı. Bu kız gizlice götürülünce, Constantius barbara kendisine yapılan hareketi ihmal etmemesini bilâkis sonuçlandırmasını, kendisine eş olarak verilmesini ve bunun da drahoma getirmesini sağlaması için yalvardı.

Bundan dolayı yemek zamanında burdan, Maximinus'a Constantius'u aldatmasın, sözde durmamak asilliğe yakışmaz diye imparatora söylemesini emretti. Attila'nın bu şeylerden Maximinus'a bahsetmesinin sebebi, Constantius'un kendisine Romalılar'dan zengin bir kız eş olarak gelirse Attila'ya çok para vermeyi vaad etmiş olması idi.

Gece ziyafeti terkettik. Ve bu geceden sonra dördüncü gün bize hediyeler vererek, serbest bıraktılar. Attila bizimle beraber İmparatora elçi olarak Berichus'u gönderdi. Bu kişi ziyafet esnasında üstümüzde oturmuş olan ve çeşitli İskit köylerine sahip bir bey idi. Yolda bir köy yanında dinlenirken Romalılar'dan barbarların bölgesine araştırmak için gelen bir İskit esir tuttular. Attila bunu azap ile idam ettirdi. Ertesi gün diğer köylerden geçerken efendilerini öldüren iki İskit'i ele geçirdiler ve ellerini arkasına bağlıyarak kazığa geçirerek öldürdüler. İskit arazisinden geçtiğimiz müddetçe Berichus bize karşı iltifatane ve dostça muamele ediyordu. Fakat Istrum'u geçtikten sonra hizmetçilerimiz arasındaki mücadele sebebiyle bize düşman oldu. İlk önce Maximinus'a hediye olarak verdiği atı geri aldı. Attila, beylere Maximinus'a hediyeler vermelerini emretmişti. Hepside kendisine at hediye etmişlerdi. Bunlar arasında Berichus da bulunuyordu. Bu meseleden sonra ne yolculuk sırasında ne de yemekte yanımıza gelmez oldu. Barbar bölgesinde yapılan misafirlikten doğan dostluk çok ilerlemişti. Buradan Philippopolim (Filibe)'den geçerek Adrianopolim (Edirne)'ye gidildi. Burada dinlendikten sonra o zamana kadar bize karşı sessizliğini muhafaza etmiş olan Berichus'la konuştuk. Çünkü bize kızması için hiçbir sebep olmadığını, zira hiçbir hususda onu kırmadığımızı söyledik. Onu böylece yatıştırdık ve yemeğe davet ettik. Sonra Adrianopolim'den hareket ettik. Yolda İskitya'ya geri dönmekte olan Bigila'ya rastladık. Attila'nın bizim elçiliğimize verdiği cevaptan onu haberdar ettikten sonra başlamış olan yolculuğa devam ettik.

Constantinopolis (İstanbul)'a gelince Berichus'un yatışmış olduğunu zannediyorduk. Fakat onun vahşi ve hırçın tabiatını unutmadık. Çünkü Maximinus'un İskitya'ya geçtiği zaman, orduların komutanı olan Areobindi ve Aspar'ın ise imparator nezdinde hiçbir nüfuzu olmadığını söylemiş olduğunu ihsas ile barbarların sathiliğini ve kararsızlığını farkedince onların yapıp ettiklerinin hiçbir kıymeti olmadığını söylemiş olduğunu iddia etti.

E LİBRO QUARTO
(Dördüncü Kitaptan)

Geri dönen Bigila'yı Attila'nın bulunduğu yere gelince barbarlar yakaladılar ve Edecon'a getirmekte olduğu paraya el koydular. Bigila'yı Attila'nın huzuruna götürdüler. Ondan, niçin bu kadar çok para (altını) taşıdığını sordular. O ise, yolda kendi adamlarımız ve elçiliğimizin ihtiyaçlarını karşılamak, gerekli olan erzak, hem at ve hem de başka yük hayvanları -ki, bunlar uzun yolculuklar boyunca telef olmuştu- için cevabını verdi. Bundan başka esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılması için olduğunu, zira bir çok Romalı'nın yakınlarını geri almak gayesiyle kendisine yalvardığını söyledi. Attila ona: "Ey alçak adam! Anlattıklarınla hakikatleri saklayamazsın. Zira getirdiğin altın fidye, atlar ve yük hayvanları için yeterli paradan çok daha fazla. Bu yüzden hiç bir mazeret seni cezalandırmaktan alıkoyamayacak ve de hiç bir şekilde kaçıp kurtulmana izin verilmeyecek. Daha önce at ve esir alınmasının yasak olduğunu Maximinus'a söylemiştim" dedi. Attila bunları söylerken önceden babasıyla barbarların ülkesine gelen Bigila'nın oğlunun, babası hangi hizmet ve gaye için bu kadar büyük miktar altını taşıdığını açıklamazsa, kılıçla öldürülmesini emreder. Bigila, oğlunun ölümle yüzyüze geldiğini görünce, göz yaşlarına boğularak adalet ister. Ve kılıcın hiç suçu olmayan oğluna değil, kendine saplanması gerektiğini söyledi ve hiç oyalanmadan kendisi, Edecon, Hadım ve İmparator tarafından Attila'ya düzenlenen suikastı açıkladı. Ricalar altında alçalarak kendisinin öldürülmesi ve hiç hak etmemiş olan oğlunun serbest bırakılması için yalvardı. Attila ise, Edecon'un kendisine açıkladığı şeylerden Bigila'nın hiç yalan söylemediğini anlayınca onun hapse atılmasını emretti. Oğlunun serbest bırakılacağını ve 50 libra altın getirir ise babasının da serbest bırakılacağını bildirdi. Ve Bigila'yı da zincire vurdurdu.

Oğlu ise Romalılar'a geri döndü. Attila, Orestes ve Eslas'ı da Constantinopolis'e gönderdi.

9- Fragment 9

Jornandes De Rebus Geticis Bölüm 34: Elçi olarak Theodosius tarafından Priscus yeniden gönderilince diğer şeyler yanında şöyle bir söz sarfediyor: Gerçekten muazzam nehirleri, yani Tysia, Tibisia ve Dricca'yı aşarak bu yere geldik ki, burada da bir asır önce Gothlar'ın en cesuru olan Yidicula, Sarmatlar'ın hilesine maruz kaldı. Buradan içinde Attila'nın kaldığı uzakta olmayan köye geldik. Buna köy diyorum. Köy tahta surlarla çevrilmişti. Bunlar parlıyordu. Bunların yapısı öyle güzel idi ki, dikkatli birisi tahtaların birleştiriliş tarzını zorlukla anlayabilirdi. Uzun bir çevreyle ayrılmış yemek odaları görülebiliyordu. Her türlü dekorla düzenlenmiş sütunlar vardı. Sarayın avlusundaki muazzam bir alanda atlar duruyurdu. Bu ikâmetgâh bütün barbar ülkesini elinde tutan Attila'nın kaldığı yerdi[13] Böyle yerleri Attila esir edilmiş devletlerin yerine tercih ediyordu.

10- Fragment 10

Aynı Yer Bölüm 35: Attila tabiatı böyle olduğu için büyük şeyler yapacağına inanan insandı. Onun kendisine güveni kılıcı sağlıyordu. Bu kılıç İskit krallarının nezdinde daima kutsal addedilmiştir. Bir çoban, inek yavrusunun topalladığını görünce bu yaranın sebebini de bulamayınca, endişeyle kan izlerini takip ediyor. Nihayet kılıca geliyor. Dana otlarken bu kılıcın üstüne basmış. Çoban işte bu kılıcı kazıp çıkararak hemen Attila'ya getiriyor. O bu hediyeden dolayı teşekkür ederek, kendisinin bütün dünyanın imparatoru tayin edildiğini düşünüyor ve Ares[14]'in kılıcı ile savaşlarda başarılı olmanın kendisine bahşedildiğine inanıyor.

Bu 8. fr. de sözü edilmiştir. Priscus'un Jordanes'de methedildiği 24. bölüme şunu ilave etmeliyiz. Hunlar böylece böyle bir soydan gelmiş olup, Gotlar'ın ülkesine geldiler. Tarihçi Priscus'un zikrettiği

---

13 Tam olarak yeri bilinmeyen Attila'nın sarayının yerini, K. Szabó bir ihtimal olarak, Macaristan'da bulunan bugünkü Jesz-Berény olarak tahmin etmiştir. Bk. K. Szabó, **ayn. esr.** s. 32 n. 1; Daha bk. H.N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, s. 56-57.

14 Harb Tanrısı Mars (Martis)'in Grekce adıdır.

gibi onların milleti vahşi idi. Maeotus (Azak Denizi) bataklığında karşı kıyıda oturuyorlardı. Avcılıktan başka hiç bir işten anlamıyorlardı. Yalnız sayıları arttıktan sonra hilelerle ve yağmalarla komşu kavmi rahatsız ediyorlardı.

11- Fragment 11

Zercon ki, İskitya'da böyle çağırılır, Maurisius soyundandır. Vücudunun biçimsiz oluşu, kekeleyerek konuşmasından ve görünüşü sebebiyle gülünç oluyordu (Zira kambur ve çarpık bacaklarıyla kısa idi ve öyle yassı burunluydu ki, bütün burunlar arasında onun büyük burnu farkedilebilirdi). Artaburius'un o sırada Libya'da bulunmakta olan oğlu Aspar'a hediye olarak verildi. Barbarlar Trakya'ya saldırdıkları zaman yakalanır ve İskitya Krallığı'na getirildi ki, Attila o adamın görünüşüne bile tahammül edemiyordu. Tabii ki bundan başka Bleda çok fazla alaylı konuşan ve eğer konuşmazsa daha küstahlaşan ve vücuduyla övünen (biçimsiz vücuduyla acaip hareketler yapan) onu memnun etti. Bunlar Bleda'nın hoşuna gitti. Bleda'nın ziyafetlerinde bulunduğu gibi, onunla birlikte seferlere, alay etmek gayesiyle seferlerde elde ettiği silahları alarak, çıktı. Bu sebepten dolayı Bleda ona o kadar büyük kıymet verdi ki, ihmal edilen Romalı esirlerle birlikte kaçmaya çalıştığından büyük bir itinayla aranmasını emretti. Fakat yakalanıp zircirlere bağlı olarak kendisine getirilen onu fark edince güldü. Öfkesini bir yana bırakıp, hem kaçış sebebini, hem de kimin faydasına Romalılar'ın meselelerinin kendi meselelerinden daha iyi olduğunu düşündüğünü sordu. O ise kaçışından dolayı gerçekten kendisinin suç işlediğini, fakat kendisine hiç bir kadın verilmediğinden dolayı, yaptığı suçun sebebinin kendisine ait olduğunu cevap olarak verdi. O zaman Bleda daha büyük bir kahkaha koparark kendisine bir eş verdi. Verdiği eş soylu ve kraliçenin nedimelerinden birisi idi. Fakat bir hatasından dolayı artık ona yaklaşmıyordu. Böylece bu ebedi anlaşmayla Bleda ile birlikte yaşadı. Tabii ki onun ölümünden sonra, Attila Zercon'u Batı Romalılar'ın komutanı Aetius'a hediye olarak, o da Aspar'a gönderdi.

12- Fragment 12

Bigila, Attila'ya karşı suikast hazırlamaktan alenen itham edilince, Chrysaphius'dan almış olduğu 100 libra altına Attila el koyup,

hemen Orestes ve Esla'yı İstanbul'a gönderdi. Ve Orestes'e, Edecon'a verilmesi için gönderilen altınları koyduğu keseyi boynuna asıp İmparatorun huzuruna gitmesini ve Hadım'a bu keseyi tanıyıp tanımadığını sormasını emretti. Sonra Esla'ya da şu sözleri *"Theodosius ve Attila'nın parlak ve asil babalarının oğulları olduğunu ve onun kendi babası Mundiuchus'dan aldığı soyluluğu muhafaza ettiğini fakat Theodosius'un babasından aldığı asilliği kaybettiğini, çünkü kendisine haraç ödediği için köle durumuna düştüğünü, bundan dolayı efendisine suikast hazırlayan bu kölenin doğru davranmadığını, kendisinin de Hadım kendisine teslim edilene kadar ona bu isimle hitap etmekten vazgeçmeyeceğini"* söylemesini emretti. Bunlar gerçekten bu emirleri alarak İstanbul'a geldiler. Aynı zamanda tesadüfen Chrysaphius, Zeno tarafından cezalandırılmak üzere talep ediliyordu. Zira Maximinius Attila'nın İmparatorun sözünde durmasını ve vaad etmiş olduğu kadını Constantius'a vermesini söylediğini bildirmişti. Çünkü Attila, bu kadının imparatorun rızası olmaksızın hiç kimseye verilmesinin caiz olmadığını, bunun zıddına hareket edenin cezalandırılacağını, yoksa İmparatorun vaziyetinin kölelerine bile söz geçiremiyecek bir duruma geleceğini, kölelerine karşı kendisinin yardıma geleceğini söylemiş ve bunları Maximinius İmparatora açıklamıştı. Fakat, Theodosius öfkesini açığa vurarak kadının mallarına el koydu.

13- Fragment 13

Bir yandan burada Attila, diğer yandan orada Zeno, Chrysaphius'un cezalandırılmasını istiyorlardı. Hepsinin ise zihinleri ve çabaları ona doğru eğilince Anatolius ve Nomus'un Attila'ya elçi olarak gönderilmekte olduğu ortaya çıktı. Anatolius gerçekten askerlerin şimdiki magisteriydi ve barbarlarla yapılan anlaşmanın şartlarını teklif etmişti. Tabii ki magister rütbesini (ünvanını) taşıyan Nomus da Anatolius ile birlikte Patricilerin arasından seçildi. Bu rütbe diğerlerinin hepsinden üstündür. Anatolius'la birlikte Nomus da gönderildi. Bu yalnız onun servetinin büyüklüğünden değil, fakat aynı zamanda Chrysaphius'a karşı lütüfkâr ruh hali içinde bulunduğu (iyi niyetli olduğu için) için gönderildi. Çünkü bir şey yapmayı hedeflediği takdirde paraya aldırmıyordu. Bunlar Attila'nın öfkesini yatıştırmak, sulh şartlarına riayet etmesine ikna etmek, Constantius'a soyca ve servetçe daha aşağı olmayan Saturninus'un

kızının verilmeyeceğini, çünkü kızın bu tarz bir evliliğe taraftar olmadığını, böylece kanuna göre diğeriyle evlendiğini, zira Romalılar'da kadın istemedikçe erkekle evlendirmenin âdet olmadığını söylemek üzere gönderildiler. Hadım, barbara öfkesini yenip yumuşasın diye altın gönderdi.

14- Fragment 14

Istrum (Tuna) ötesinden Anatolius ve Nomus, Drencon[15] Nehri'ne doğru (zira böyle adlandırılır) Scythia'ya girerler. Orada Attila bu kadar çok adamın saygıyla hareket edip, daha uzun yolculuklarla yorulmasınlar diye onlarla birlikte bir karar aldı. Başlangıçtan itibaren bile bir çok şeyi mağrurca ve küstahça tartışırken nihayet armağanların büyüklüğü ile daha sakinleşti ve elçilerin pohpohlayıcı konuşması ile tesir altında kalırken barışı şartlarına göre koruyacağına yemin etti.

Istrum ötesindeki Romalılar'ın hakim oldukları bütün bölgelerden çekileceğini ve de bundan sonra kaçakların iade edilmesi konusunda yeterki bundan sonra kaçakları kabul etmemek şartıyla İmparatoru rahatsız etmeyeceğini söyledi. 50 libra altınla Bigila'yı serbest bıraktı. Altınları Bigila'nın oğlu elçilerle birlikte Scythia'ya gelirken getirmişti. O zaman hem Anatolius'u hem de Nomus'u giderken onlara mümkün mertebe çok esiri karşılıksız olarak bahşetti. Nihayet atlar ve deriden kılıç muhafazaları (kınları) ile onları donatarak (onlara hediye ederek)- ki bu kınları Scythia'da kralın askerleri süs olarak kullanırlar-gönderdi. Onlara arkadaş olarak İmparatorun sözle vaad ettiklerini fiilen göstermesi için Constantius'u ilave etti. Elçiler geri dönüp, Attila ile kararlaştırılan şeyleri bildirdikten sonra, Plintha'nın oğlu olan Armatius'un karısı, Constantius'a verilir. Bu Plintha Romalılar'ın ordularının komutanı idi ve konsüllük yapmıştı. Armatius, Libya'ya sefer yaparak Ausorianuslar'la savaş yapmış ve galip gelmişti. Kısa zaman önce de hastalığa yakalanarak ölmüştü. Onun, soyca ve servetçe ileri gelen bir kimse olan karısını, kocasının ölümünden sonra, imparator Constantius'la evlenmeye ikna etmiştir. Fakat Attila ile olan anlaşmazlıklar bu şekilde halledilince, Theodosius'u Zeno'nun imparatorluğu yeniden işgal etme korkusu kaplamıştı.

15 Bu Drencon nehri Tissa nehri olabilir. Bk. K. Szabó, **ayn. esr.** s. 26 n. 2.

15- Fragment 15

İlk önce Attila'ya Theodosius'un ölümünden sonra Marcianus'un yönetime geldiği (imparator olduğu) bildirilince, Attila Honoria'nın başına ne geldiği hususunda münaazada bulunmak üzere Batı İmparatoru'na adam gönderdi. Kendisinin evlenmek istediği Honoria'nın kendisine layık olmadığı için gitmesine müsaade etmedikleri bildirilince, ona çok yüksek yetki verilmedikçe kendisinin ona yardım getireceği bildirildi. Doğudaki Romalılar'a haraçların tespiti için adamlar gönderdi. Fakat iş başarılamayınca elçiler her ikisinden geri geldiler. Çünkü Batı'ya hükmeden kişi[16] Honoria'nın onunla evlenmek istemediğini, başkasıyla evli olduğu için onunla evlenemiyeceğini, yönetimin Honoria'ya bağlı olmadığını, zira Roma İmparatorluğu yönetimine kadınların değil, erkeklerin sahip olduğu cevabını verdi. Theodosius devrinden beri Doğu Romalılar'dan biriken vergiyi isteyince, Romalılar, emri altında yerleşip haraç verilenlerden pasif durana bol bol altınlar verileceğini, savaş tasarlayana adamlar ve kendi kuvvetlerinden daha aşağı olmayan silahlar teklif edeceğini cevaben söyledi. Böylece Attila değişik düşüncelere çekiliyordu. İlk önce bunlara mı saldırsam diye zihni şüphe içinde kalıyordu. Nihayet, öncelikle daha tehlikeli olan Batıya orduyu götürmek daha iyi göründü. Zira orada kendisi için sadece İtalyalılar'la değil, aynı zamanda Gothlar ve Franklar'la da mesele vardı. İtalyalılar'la büyük bir hazineyle birlikte Honoria'yı da kendi yanında getirme meselesi, Gothlar ve Genserich'le teveccühe layık olma meselesi.

16- Fragment 16

Attila'nın Franklar'a karşı savaşı onların krallarının ölümüne ve onların çocuklarının krallığının mahfına sebep oldu. Çocuklardan büyüğü Attila'yı, küçüğü ise Aetius'u yardıma çağırmıştı (Yani Attila ve Aetius'a kaçmıştı). Omuzlarının üzerine dökülmüş sarı, sık saçları ile onu Roma'da elçilik heyetinde görüyoruz. Onu Aetius oğlu mevkiinde evlat edinmiş ve kendisi ve İmparator tarafından birçok hediyelerle donatılmıştı. Attila ile kurmuş olduğu arkadaşlık ve müttefiklikten de ayrılmıştı. Bu sebepten dolayı Attila, bu işe gi-

16 O sırada Batı Rorna İmparatorluğu'nun idaresini, Honoria'nın kardeşi olan III. Valentinianus (425-455) elinde bulunduruyordu.

rişmeden önce tekrar elçileri Honoria'yı istemek üzere İtalya'ya gönderdi. Zira onun kendisiyle nişanlanmış olduğunu, bu meselenin güvenirliliğini temin için elçiler aracılığı ile yüzüğünü göndermiş olduğunu, bunu ispatlamak için yüzüğü Romalılar'a elçiler vasıtasıyla gönderdi. Hırslı bir kimse olan Attila, Honoria'nın babasından intikal eden mirasın, yani Valentinianus'un hakimiyetinin yarısını istedi. Ama Batı Romalılar ilk görüşlerinde ısrar ettiğinden ve Attila'nın isteklerini reddettiğinden, kendisi orduyu bir araya toplayıp daha büyük bir kuvvetle savaşa hazırlandı.

17- Fragment 17

452 Marcianus'un 3. Yılı. Jornandes Bölüm 42: Attila'nın dikkati Roma'ya çevrilince, tarihçi Priscus'un zikrettiğine göre adamları onun talihinden korku duyarak, bir zamanlar Vizigotlar'ın Kralı Alaric'in teşkil ettiği misali göstererek, onu bu şehirden vazgeçirmeyi istiyorlardı. Çünkü Alaric Roma azameti kırıldıktan sonra çok yaşamamıştı.

18- Fragment 18

Attila, Theodosius ile kararlaştırılan vergiyi isteyince veya harple tehdit edince, Romalılar da kendilerinin ondan elçiler vasıtasıyla özür dileyecekleri cevabı üzerine Apollonius gönderildi. Bu adam, Theodosius'un Saturniunus'un kızı ile evlendirme sözü vermiş olduğu Constantius'un erkek kardeşi idi. Zeno, tabiikî yaşayanlar içerisinde bıraktığı nüfuzunu kullandı. Böylece Zeno'nun tanıdıkları arasından, komutan asaleti bakımından da zengin olan Apollonius elçilik görevini icra etmek üzere Attila'ya gönderildi. Fakat Istrum ötesinden gönderilince, konuşmak için Attila'ya rast gelmedi (Attila ile konuşma imkânı elde edemedi). Çünkü öfkeden yanıp tutuşan Attila, en iyi ve en soylu kişiler tarafından kendisi için kararlaştırıldığını söylediği vergi kendisine ödenmediği için ve oradan gönderilen adamın saygısızlığı yüzünden elçiyi hakir görerek hiç huzuruna kabul etmedi. Elçi de göndermedi. O sırada Apollonius'un yüce ruhlu bir adam davranışına cüret ettiği söylenir. Çünkü Attila onun elçiliğini saymadığı ve kendi kendilerince toplanma yetkisini kabul etmek istemediği halde, yine de ona İmparator ve Apollonius tarafından getirilmiş hediyelerin kendisine verilmesini istiyordu. Verilmezse ölümle tehdit ediyordu. Apollonius ise o şeyleri Scytha'da

kuvvetle istemenin uygun olmadığını, bu şeylerin ya hediye olarak veya savaş ganimetiymiş gibi almaya izin verildiği cevabını söyler: Eğer kendilerini elçiymiş gibi kabul ederlerse, hediyelerin, eğer kendisini öldürmekten caymassa ganimetlerin ona verileceğini söyledi. Ve böylece işi tamamlayıp geri döndü.

19- Fragment 19

Attila İtalya'yı yağmalayıp, kendi işlerine geri döndü ve Doğuda Romalılar'ın İmparatoru'na savaş ve tahribatı haber verdi. Çünkü Theodosius tarafından kendisine verilmesi kararlaştırılan vergi ödenmiyordu.

20- Fragment 20

Aspar'ın oğlu Ardaburius, Damascus (Şam) yakınında Saracenler (Araplar)'i yendi. Komutan Maximinius ve bu tarihin yazarı Priscus oraya gelirlerken, Sarecenler'in elçileri ile barış konusunda görüşme yapmakta olan Ardaburius'a muhalif oldular.

Aspar'ın oğlu Ardaburius, cesur ve aktif bir insan olarak, Trakya'ya saldırmakta olan barbarları geri püskürttü. İmparator Marcianus bu adamı Doğu Ordusu'nun Praefectus'u olarak seçti. Bu rütbeyi ona mükemmel bir şekilde yapmış olduğu işler sebebiyle mükafat olarak verdi. Her şey sakinleştikten sonra ise, savaşlara alışık olan bu zat rahatlığa ve kadınlara özgü bir tembelliğe koyulmaya başladı. Zira büyü yoluyla ruh ve cin çağırmadan, taklitçilik yapan komedyenlerden ve de tiyatro sanatçılarından zevk alıyordu. Bütün gününü böyle çirkin zevklerle, eğlencelerle geçirirken, kendi şan ve şöhretiyle hiç ilgilenmiyordu (şan ve şöhretine dikkat etmiyordu). Marcianus kısa bir zaman içinde ölünce, Aspar kendi isteğiyle Marcianus'un yerine Leon'un geçmesini sağladı.

Bunlar Priskos'a atfedilebilir. Eğer Priscus'un Ardabirius hakkında anlattığı doğru ise, anlattıklarından bir kaç şeyi Suida'nın yazarının çarpıttığını tespit edebiliriz.

21- Fragment 21

Blemmyes ve Nubades Romalılar tarafından yenilince, her iki soyda Maximinus'a barış istemek gayesi ile elçiler gönderdiler. Bu

barışı kendilerinin koruyacaklarına dair teminat veriyorlardı. Zira Maximinus Thebaelılar (Yukarı Mısır'da bir şehir) bölgesinde devamlı kalıyordu. O gerçekten tam anlaşma yapmayı reddederken, Maximinus yaşadığı sürece kendilerinin görev başında olacaklarını ve savaşmayacaklarını ileri sürdüler. Elçilerin teklif ettikleri bu şartnameyi de reddedip, yüzyıllık bir mütareke yaptılar, şu şartlar hem bu muharebede, hem de öncekinde esir alınmış Romalılar'ın hoşuna gitti. Hiç bir kefalet bedeli almadan hür insanların bırakılması, o sırada ileri sürülmüş sürünün geri verilmesi ve zarara uğramış olan hayvanların değerinin yeniden düzenlenmesi, eski kanuna göre Isidis Tapınağı'na geçişin -Mısırlılar nehir kayığına ihtimam gösterdiği müddetçe- kendileri için serbest olması ki, bu kayıkta tanrıçanın heykeli yerleştirilmiş olarak karşı tarafa geçiriliyordu. Çünkü barbarlar belli bir zamanda tanrının heykelini bulunduğu mabetten alarak memleketlerine götürüyor ve ondan kehanet aldıktan sonra tekrar adaya geri götürüyorlardı. Şimdi Philis'deki mabedde bulunan bu anlaşmaların Maximinus tarafından ilave edildiği görüldü ve bu iş için onun arkadaşlarından (akrabalarından) bazıları gönderilmiştir. Ada'da anlaşmayı yürürlüğe koymak için Blemmyes ve Nubades'ten şahıslar bulunuyordu. Anlaşma yazılıp rehineler gönderilince (ki bu rehineler hükümdarlık etmiş olanlardan veya onların oğullarından oluşuyordu) Maximinus bir hastalığa yakalandı ve öldü. Onun ölümü barbarlar tarafından gerçekten ilan edildikten sonra rehineleri zorla kapıp götürdüler ve bölgeyi akınlarla yağmaladılar.

22- Fragment 22

Proterius, bütün Senato'nun oy birliği ile Alexandria (İskenderiye) Piskoposluğu'nu ele geçirir. Kendi makamını ele geçirdikten sonra halk farklı fikirlere bölününce, devlette, büyük ve dayanılmaz bir karışıklık ortaya çıktı. Zira bazıları bu tür durumlarda âdet olduğu gibi Diascorus'u istiyorlardı. Bazıları inatla Proterius'u savunuyorlardı. O dereceye kadar ki, oldukça büyük ve hemen hemen çaresiz bir çok şey burada olup bitmiştir. Şüphesiz hatip Priscus, Tarihinde kendisinin Thebae eyaletinden Alexandria'ya bu sıralarda gelmiş olduğunu ve halkı görevlilere hücum ederken gördüğünü yazar. Askerler ayaklanmayı önlemek için halkın onlara taşlarla saldırmış olduğunu ve onları kaçırdıklarını ve askerler bir zamanlar orada bulunan Serapis (Mısır baş Tanrısı) tapınağına saklanınca

halkın onları orada kuşattığını ve canlı olarak yakalayıp yok ettiklerini, mesele anlaşılınca imparatorun askere yeni yazılmış olan ikibin askeri oraya göndermiş olduğunu yazar. Uygun rüzgarda çok fazla çalışarak denize açıldılar. Altıncı gün sonunda Alexandrialılar'ın şehrinde karaya çıktılar. Sonra askerler Alexandrialılar'ın eşleri ve kızları ile küstahça alay ettiklerinden, evvelkinden çok daha ağır şeylerin icra edilmiş olduğunu yazar. Nihayet meydana toplanan halk Flarus'dan ki, bu kişi o zaman Mısır'da askerlik işleri ile alakalı bir komutan ve aynı zamanda Alexandria Praefectus'u idi, bizzat kendilerinden alıp götürdüğü yıllık erzakı (Praebitionem) geri vermeye, ayrıca gösterilen ve de kendileri tarafından tahrik edilen isyan sebebiyle kendilerinden her ne alıp görülmüşse geri vermeye özen göstermesini istediler. Priscus'un öğüt ve planı ile Flarus'un halkın önüne çıktığını ve bunu yapacağına söz verdiğini ve anlaşmazlığı kısa zamanda çözmüş olduğunu yazar.

23- Fragment 23

Jornandes Bölüm 49: O zaman şu hayrete şayan şey vukû bulmuştur. Bu kadar vahşi düşman hususunda endişeli olan Doğu'nun kralı olan Marcianus'a rüyasında tanrının kendi yanında oturduğu görülmüş, tanrı ona Attila'nın yayının aynı gecede kırılmış olduğunu göstermiş. Sanki bununla soyun (milletinin) kendisi bir çok şey elde ediyormuş. Sanki bu silahta çok anlam varmış gibi. Tarihçi Priscus bunu gerçekten ispat edebileceğini (yani buna gerçekten tanık olduğunu) söylemektedir.

24- Fragment 24

Gensericus Roma'yı tahrip ettikten ve komutan Avitus'u ele geçirdikten sonra, Doğu Roma İmparatoru Marcianus, Gensericus'a, onun İtalya'yı tahrip etmeyi bırakmasını ve Valantinianus'un karısı Eudocia ve kızları Eudoxia ve Placidia'yı serbest bırakmayı emrederek elçiler gönderdi. Fakat elçiler işi tamamlamadan Doğu'ya geri döndüler. Zira, Marcianus'un emirlerinden hiç birini yapmak ve kadınları serbest bırakmak istemedi. Bu sebepten dolayı Marcianus, elçi Bleda'nın aracılığı ile Gensericus'a tekrar mektup yazdı. Bleda, Gensericus'un Episcopus Haereseous'u idi. Zira Vandallar, Hristiyanların kültürünü ve dinini bağırlarına basmış idiler. Bu adam

Gensericus'a gelince ve kendi elçi heyetine yabancı olan birisini şöyle bir gözden geçirdikten sonra, daha kibirli sözler sarfetti. Eğer şimdiki duruma göre kibirlice doğuluların ve batılıların imparatoru ile savaş yapar ve kırallığa ait kadınları serbest bırakmazsa, onlara istemeyerek boyun eğeceğini söyledi. Fakat ne önceden elçi tarafından kullanılan herhangi bir söz nezaketi, ne de ortaya çıkan korku, onu herhangi bir olumlu düşünceye sevkedebilir. Zira Bleda'ya kızınca heyeti gönderdi. Tekrar Sicilya'ya ve İtalya'nın sonraki yerlerine doğru orduyu sevkederken, bütün bölgeyi tahrip etti. Batı Romalılar'ın komutanı Avitus da ona kendisiyle uzun zaman önce yapılan anlaşmayı hatırlatmasını tavsiye edecek elçiler gönderdi. Fakat eğer olmazsa kendisinin hem özel bir ordu, hem de yardımcı kuvvetlerle savaşa hazırlanacağını bildirdi. İhtiyatlı bir şekilde senatörler sınıfından (Patricium) Recimerus'u ordu ile birlikte Sicilya'ya gönderdi.

Priscus Charybdi hakkında şöyle der: Sicilya'ya doğru Charybdis'in bulunduğu gemi İtalia'nın boğazındaki, Messana yakınlarına doğru denizde önde yol aldıklarından, patlak veren büyük bir fırtına tarafından gemiler mürettebatı ile birlikte battı.

25- Fragment 25

Romalılar, Colchis (Karadeniz'in doğusunda bir ülke)'e doğru yola çıkıp, Lazlar'a karşı yapılan savaşta sonuna kadar mücadele ederler. Az bir müddet sonra Romalılar'ın ordusu kendi tarafına geri döner. İmparator ise savaşı tekrarlamaya hazırlanırken, aynı yolu izleyerek mi, yoksa önce Parthlar'ın kralından güvence alarak, Persler'in krallığına bitişik Armenia (Batı Asya'da bir ülke) üzerinden mi savaşa gideceğine kadar verdi. Çünkü Colchis kıyısı limansız olduğundan, tehlikeli yerleri denizden geçip gitmek kendilerine çok zor görünüyordu. Gobazes Parthlar'a ve Romalılar'ın İmparatoruna elçiler gönderdi. Parthlar'ın Kralı Cidarita[17] diye çağırdıkları Hunlar'la savaşta olduğu için, kendi yanına kaçan Lazlar'ı geri püskürttü.

---

17 Cidarita (Kidarita), büyük bir ihtimalle Türkçe Kiderti, kidirti (batı) sözünden gelmektedir. Kidarita Hunları, Batı Hunları olup, Ak Hunlar'ın batı kanadını teşkil etmektedirler. Bk. İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 81 n. 182; Tafsilat için bk. W. Samolin, **A Note on Kidara And The Kıdarites,** Central Asiatic Journal, II, 4, 1956, s. 1-4.

26- Fragment 26

Gobazes, Romalılar'a elçiler gönderdi. Romalılar, bunlara tahttan ya kendisi veya oğlu vazgeçerse kendilerinin savaştan vazgeçecekleri cevabını verdiler. Zira bölgenin eski bir kanununa göre, ikisinin de aynı anda hükmetmesinin caiz olmadığını, böylece ya Gobazes'in kendisinin veya onun oğlunun Colchis'de hükmetmesini ve savaşın böylece çözümleneceğini söylediler. Euphemius, onları bu şeylere ikna etti ki, bu Euphemius Magisterlik vazifelerinin şöhretini elde ederek ileri görüşlü ve az sözlü olmak hususunda meşhur olup, imparator Marcianus zamanında yöneticilik yapıyordu. Ve İmparator için bütün en iyi kararların babası idi. Bu adam, bu tarihin yazarı Priscus'u da yardımcı olarak kendisine bağladı. Bu sebeple Gobazes kendisine tercih hakkı verilince, krallık alametlerini bıraktı ve oğlu için tahttan ayrılmaya karar verdi. O zaman İmparator'a, mademki Colchis bölgesi sadece bir kişiye itaat edecektir, bu yüzden kızarak silaha sarılmaması için yalvarmak üzere adamlar gönderdi. O ise ayrılmayı hiç reddetmedi. Ama vaktiyle Gobazes'e muhalif anlaşmazlıklar sebebiyle, Colchis'e gönderilmiş olan Dioynsius'un, sadakatini göstermek için kendisine gelmesini istedi. Kendisinin zararlı hiç bir şeye maruz kalmayacağını söyledi. Bu sebeple o Colchis'e doğru yola çıkınca, şüpheli meseleler hakkında bir araya geldiler.

27- Fragment 27

Batı Romalılar'ın İmparatoru Majorianus'a, Gallia'daki Gotlar müttefik ve dost oldular. Roma otoritesi kısmen silahla, kısmen de sözlerle komşu ırkları teslim olmaya sürükledi. O da aşağı yukarı 300 gemi toplayıp, büyük bir ordu ile birlikte Libya'ya geçmeyi denedi. İlk önce Vandallar'ın kralına, eğer aralarında bir anlaşmazlık olursa, onu dostça sonuçlandırmağa hazır olduğunu söylemek üzere elçiler gönderdi. Zira Maurusior'un bütün ülkesini ele geçiremeyince, oraya Iberia'dan Mazorianus'un deniz kuvvetleri çıkmak üzere olduklarından, orayı kılıç ve ateşle tahrip etti. Suları da zehirledi.

28- Fragment 28

Balamerus Scytha Antlaşması'nı bozduğu ve Romalılar'ın bölgelerini yakıp yıktığı ve bir çok şehirleri alt üst ettiği için, Romalılar

zarar gören anlaşma hakkında yakınmak gayesiyle ona elçiler gönderdiler. Sonra akınlarla Romalılar'ın bölgesinden uzak durması için ona her yıl yeni altınlar verilmesine karar verdi. Balamerus ise gerekli şeylerin kıtlığı sebebiyle, kendi soyunun çok oluşunun, kendisini savaşa ittiğini söylüyordu.

29- Fragment 29

Gensericus, Majorianus ile yapılan anlaşmaya daha fazla bağlı kalmamaya karar verince, Vandallar'ın ve Maurusior'un kalabalığını İtalya'nın ve Sicilya'nın tahribatına kışkırttı. Zira Marcellinus adadan çoktan ayrılmıştı. Çünkü onun kudretini, otoritesini kendisine çekmeye gayret eden Recimerus, onları Marcellinus'dan uzaklaşmaya ikna etmek gayesiyle onun askerlerine cömertçe para vermişti (hepsi aşağı yukarı Scythalı idi). Böylece Marcellinus, tuzaktan korkarak Sicilia'dan ayrıldı. Çünkü Recimerus ile kudret (güç) konusunda hiç mücadele edemezdi. Bu sebeple Gensericus'a bir elçi heyeti gönderildi. Sonra Recimerus tarafından anlaşmayı ihlâl etmemek için, Romalılar arasında da Doğu'daki meselelerde en üstün olan Leon tarafından İtalya ve Sicilya'dan kaçınması ve krallığa ait kadınları geri vermesi için heyet gönderildi.

Gensericus, tabiiki kendisine değişik yönlerden elçiler gönderilince, Valentinianus'un büyük kızı Eudocia'yı oğlu Honarichus ile evlendirmeden önce kadınları serbest bırakmadı. Zira sonra Theodosus'un kızı Eudoxtia'yı Olybrius'un tutukladığı Eudoxtia'nın kardeşi Placidia ile birlikte geri gönderdi. Bununla birlikte Gensericus, İtalya ve Sicilia'yı tahrip etmekten vazgeçti. Ama Majorianus'un ölümünden sonra (M.S. 461), evlilikten gelen akrabalık sebebiyle Olybrius'un Batının hakimiyetine yükselmeyi düşündüğü için çok öfkeleniyordu.

30- Fragment 30

Batı Romalılar nezdinde Marcellinus şüphe uyandırdı. Kuvvetlerinin artması halinde kendilerine karşı savaş yapacağına inanmaya başladılar. Çünkü o zamanlar Romalılar'ın iç işleri çeşitli tarzda tesir altında kalmış ve karışmıştı. Bir yandan Vandallar, Aegidius'un tehdidi altındaydılar. Aegidius Batı Galya'dan çıkmıştı. İspanya'dan Majorianus ile birlikte seferler yapmıştı ve büyük bir ordusu vardı.

Bu aynı sebeplerden dolayı imparator için tehlikeli idi. Fakat o İtalyanlar'la yapılan savaştan, Galya'da Gotlar'a karşı yapılan savaşa yöneldi. Sınır teşkil eden bölge hususunda onlarla mücadele ederek, cesaretle savaştı. Bu savaşta kuvvetli ve görkemli bu adamlar bir çok işler başardı. Bu sebeple Batı Romalılar, Doğu Romalılar'a elçiler gönderdiler ve Marcellinus ile Vandallar'ı kendileri ile barıştırmalarını istediler. Marcellinus'a gönderilen Phylarchus, Romalılar'a karşı silah çekmemesi için onu ikna etti. Buradan Vandallar'a hareket ederek onlara karşı hiç bir şey yapmadı ve geri döndü. Çünkü Genserichus kendisine Valentinianus ve Aetius'un serveti teslim edilmediği takdirde, savaş ilan edeceği tehdidinde bulundu. Zira oğlu Honorichus'a nişanlanmış olduğu Eudocia'nın adıyla Doğululardan Valentinianus'un servetinin bir kısmını elde etmişti. Yeniden çıkan bu savaş fırsatını her yıl kullanıyordu. Savaşa hazır bir ordu ile beraber Sicilya ve İtalya'ya ilkbaharın başlangıcında girdi. İtalyanlılar'ın tahkimatlarla kuvvetli hale getirilmiş şehirlerini alması kolay olmadı. Fakat orada bulunan askerler tarafından terkedilmiş kasabaları kolayca alıp tahrip etti. Vandallar'ın saldırılarından ortaya çıkan hadiseleri İtalyanlar kontrol altına alamıyorlardı. Bu sebepden çok sayıdaki düşman tarafından İtalyanlar bastırılıyorlardı. Kısacası İtalyanlar deniz kuvvetlerinden yoksundular. Doğu Romalılar'dan istedikleri deniz kuvvetlerini de elde edemediler. Neticede Genserichus'la anlaşma yaptılar. Bu olay Batı Romalılar'a büyük zarar verdi.

Aşağı yukarı bu sıralarda Saragur (Sarı Oğur), Uroğ (Ogur) ve Onogurlar Doğu Romalılar'a elçiler gönderdiler. Bu kavimler Sabirler'le yapılan harp neticesinde meskun oldukları yerlerden çıkartılmışlardı ve komşu ülkelerin topraklarını istila etmişlerdi. Sabirler'i Abarlar (Avar) püskürtmüşlerdi. Abarlar'ı ise okyanus kıyısında oturan ve bir yandan denizden yükselen büyük buharlarla sislerin, diğer taraftan şimdiye kadar duyulmamış pek çok yırtıcı kuş (griffon)'un yaklaşmasından kaçan kavimler vatanlarından çıkartmışlardı ki, bu yırtıcı kuşların insan soyunu yiyip bitirmeden yok olmayacakları söylentisi vardı ve insanları paralıyorlardı. Bu felaketler neticesi hareketlenerek komşu ülkelere hücum ettiler. Bütün bu kavimler hücumun şiddetinden dolayı mukavemet edemeden bulundukları yerleri terkedip kaçıyorlardı. Öyleki yeni bir yurt arayan Saragurlar ilerlediler ve Acatir Hunları'na rastladılar. Onları harple

yenerek tâbi kıldılar ve özellikle Romalılar'ın dostluğunu kazanmak maksadıyla elçiler yolladılar. İmparator elçileri iyi kabul etti ve hediyelerle memnun ederek geri gönderdi.

31- Fragment 31

Vatanlarından kaçan soylar, Doğuda Romalılar ile kavgalılar iken, İtalyanlar'dan bir elçilik heyeti gelir. Bu heyet kendilerini Vandallar'la barıştırmadıkça, İtalya ile ilgili işlerin değişmeden kalamıyacağını anlattı. Persler'in kralından (Peroze) da bir heyet gelir. Bu heyet Pers ülkesinden bir çoklarının Romalılar'a kaçmasından şikayet ediyordu. Zira Romalılar'ın önceki zamanlardan beri onların ülkesinin yerlileri olan Magos (Magi)'lara, atalarına ait âdetlerinden, müesseselerden ve dînî eski kültürden uzaklaştırmak üzere hangi tarzda olursa olsun zarar verdiklerini ve onlar arasında sönmez olarak nitelendirilen ateşin sonsuza dek yanmasına kanun uyarınca izin vermediklerini söylüyorlardı. Caspia (Media ile Parthia ve Hyrkania arasındaki dar geçit) kapısına varmak isteyen Romalılar'ın, Iuroipach Kalesi'nde meşgul olmanın ve bu kaleyi muhafaza etmek için para sağlamanın uygun olacağını, masrafların ve kalenin muhafazasının yalnız kendilerine yüklenmemesinin âdil göründüğünü ilave ediyorlardı. Zira eğer vazgeçerlerse sadece Persler'in değil, Romalılar'ın ülkesinin de komşu soylar tarafından tahribe uğrayabileceğini söylüyorlardı. Cidarita Hunlar'a karşı savaş yapmak için kendilerine para yardımı da yapılması icap ettiğini, çünkü eğer o soy kendi ülkesinden uzak tutulursa Romalılar'ın da menfaat elde edeceklerini ilave ettiler.

Romalılar, kendilerine her şeyden önce elçiler göndereceklerini, bütün bu şeyleri Parthlar'ın kralı ile tartışacaklarını cevaben söylediler. Zira kendi yanlarında hiçbir kaçak olmadığını ve Magos (Magi)'ların dînî kültürünü de (ibadetini de) engellemediklerini, kendileri ise mademki Iuroipach Kalesi'nin bekçilik görevinin ve Cidarita Hunları'na karşı savaşın mesuliyetini üstlenmişlerdir. O halde onların, hiçte haklı olmayarak kendilerinden para istediklerini söylediler. Patriciatus rütbesi ile şereflendirilen Tatianus, Vandallar'a elçilik yapma vazifesini üstlendi. Persler'e elçilik görevini de Constantius üstlendi ki, bu kişi üçüncü kez şehir Praefectus'u olmuştu. Consüllük ve Patriciatus'luk şerefine ilerledi.

32- Fragment 32

Roma İmparatoru Leon zamanında, soylular sınıfına yazılmış olan elçi Tatianus, İtalya adına Vandallar'a doğru yola çıktı. Ama Persler'e yönelik olarak üçüncü kez Praefectus olan Constantius göreve getirildi ve aynı zamanda consüllük ile birlikte (yıl 457) oy birliği ile devlette Patriciatus Rütbesi'ni kazandı. Gensericus tarafından barış şartları reddedilince, Tatianus Vandallar'dan işi tamamlamadan kısa zaman içerisinde döndürüldü. Tabiiki Edessa (Urfa)'lı Constantius, -ki bu şehir Romalılar'ın iktidarında kurulmuştu ve Persler'e yakın bulunuyordu- Parthlar'ın kralı onu göndermeyi uzun süre ertelediği için burada uzun bir süre kaldı.

33- Fragment 33

Constantius uzun bir zamandan beri elçi olarak Edessae'da bulunuyordu. Bu zaman zarfında Pers kralı onu sarayına davet etti ve onu takip etmesini, fakat şehir içinde değil, sınırlarda kendi yanında bulunmasını istedi. Çünkü o sırada Cidarita Hunları ile vergi vermedikleri için savaşıyorlardı. Bu vergiler epey önce Persler ve Parthlar tarafından ortaklaşa Hunlar'a yüklenmişti. Hunlar o sırada artık vergiyi ödemiyorlardı ve savaşa başlamışlardı. Bu savaş Persler'e ağır kayıplar verdirdiği için, bu savaşa Pers Kralı Peroses (zira Persler böyle çağırır) Hunlar'ı bir hile ile kandırarak son vermeye karar verdi. Pers kralı hem barış yapmak, hem de onlarla müttefik olmak istediğini söylemek için Hun Kralı Cuncha'ya elçiler gönderdi. Bu iyi niyetinin bir teminatı olarak da kız kardeşini ona zevce olarak vermeyi teklif etti. Çünkü o zaman Cidarit Hunları'nın Kralı Cuncha çok gençti ve çocuk sahibi değildi. Fakat gönderilen kraliçe Pers Kralı Peroses'in gerçek kız kardeşi değildi. Son anda Kraliçe gibi süsledikleri başka birisini, Pers kralının kız kardeşi yerine gönderdiler. Peroses'in düşündüğü hile bu idi. Bu hile ile barış yapmayı başardı. Ancak bu kısa süreli oldu. Çünkü sonunda kraliçe gerçeği söyledi. Kraliçe Hun ülkesine geldiğinde herkes ona gerçek bir kraliçe gibi hürmet gösterip, hediyeler verdiler. Hun kralı ile evlendikten sonra her türlü lüks içeresinde, bir kraliçe gibi yaşıyordu. Eğer Hun kralı hakikatı öğrenirse, bu kadın Pers kralının yanında hizmetçi olduğu için, bir hizmetçiyi eşi olarak kabul etmeyeceğin-

den, kadın, cezasının ölüm olacağını düşünmüş ve can korkusu ile bizzat doğruyu kendisi söylemiştir. Cuncha kadının gerçeği söylemesini çok takdir etti ve onu karısı olarak tutmaya devam etti. Aynı zamanda hileyi Peroses'e ödetmek istedi. Kâfi miktarda askeri olmasına rağmen, komutanlarını harcatmak istemediğinden (onlara ihtiyacı olduğundan) asıl gayesi savaş etmek değil, savaşa hazır görünerek tehdit etmekti. Peroses temsilcisi olarak çok önemli adamlarını Cidarit Hunları'nın kralına gönderdi. Hun Kralı Cuncha bunların bir kısmını öldürdü. Bir kısmını da işkence yaptıktan sonra geri gönderdi. Çünkü kendisine yapılan hileyi ödetme hakkının kendisinde olduğunu göstermek üzere bu adamları geri gönderdi. Böylece kendi aralarında evvelden olduğundan daha sert şekilde savaş çıktı ve bütün kuvvetleriyle harp ettiler. Bu sebeple Gorga (Gorga, içinde bir zamanlar Persler'in ordugâh kurdukları yer adı idi)'da Peroses, Constantius'u kabul etti ve bir kaç gün boyunca ağırladıktan sonra elçilik heyetine yakışır hiçbir cevap vermeden geri gönderdi.

34- Fragment 34

Devletin hiddetinden sonra Gabozes, Dionysios ile birlikte Pers kadın elbisesi giymiş ve Medus[18]'ların nedimeleri gibi kuşanmış olarak Constantinopolis (İstanbul)'e gelir. Bu İmparator Leon zamanında vukû bulur. Bu adamı imparator kabul etti ve ilk önce yeni şeylere talebi sebebiyle de sayıp döktü. Sonra nezaketle onu kucaklayıp bıraktı. Hristiyanların payıyla şov yaparak, imparatoru, pohpohlayıcı bir nutukla kazandı.

35- Fragment 35

Scir ve Gotlar harp safında dövüşürlerken ve her ikisi de harbden geri çekilirlerken yardım çağırmaya yöneldiler. Bu mesele hakkında Doğu Romalılar'a geldiler. Aspar bile ne ona ne de ötekisine yardım edilmemesi kanaatindeydi. Fakat İmparator Leon, Scirler'e yardım etmeye karar verdi. Böylece Illyrici Praefectus'una mektuplar gönderdi ve Gotlar'a karşı Scirler'e ne kadar askerî kuvvet lazımsa vermeyi emretti.

---

18 Yunan miteolojisinde, kendisine her bakanın taş kesildiği farzolunun yılan saçlı üç kadından biri.

36- Fragment 36

Aynı zamanda İmparator Leon'a, Attila'nın oğulları tarafından geçmişteki ihtilâfların bütün sebeplerini tamamiyle bırakıp barışa girişmek ve bir zamanlar âdet olarak konulduğu gibi, Istrum'da toplananların pazarı ziyaret etmeleri, bundan sonra kendilerine lâzım olan şeyleri karşılıklı olarak seçmeleri için bir elçi de geldi. Bu şeyler etrafında dönüp dolaştırılan elçi bile o işi bitirmeden geri döndü. Zira imparator, Romalılar'ın, kendilerini zarar ve ziyana uğratan Hunlar'la alış-verişini kabul etmemek gerektiğini söyledi. Ama gerçekte, Attila'nın oğulları, elçi seçildiği için aralarında anlaşmazlığa düştüler. Şöyle ki, Dengisich (Dengizik=Dengiz=Deniz'den) elçiler hiçbir meseleyi tamamlamadan geri döndürüldükleri için, Romalılar'la savaşa girmek istiyordu. Bu karara Irnach, dahili karışıklığı savaştan başka yana çekmek gayesiyle karşı çıkıyordu.

37- Fragment 37

Saragurlar, Acatir ve başka soylarla birleşip Persler'e ordu sevkettiler. İlk önce de Caspia kapılarına yaklaştılar ki, orada Pers savunmasıyla karşı karşıya kalınca başka bir yola yöneldiler. Buradan Iberos'a doğru yönelip, bölgeyi yağmaladılar. Ve Armenialılar'ın kasabalarına hücumlar yaptılar. Bu sebepten Cidaritalar'dan önceki muhabereden sonra bu hücumdanda korkan Persler, Iuropiach Kalesi'nin muhafazasına askerler veya para istemek, elçiler vasıtasıyla sık sık ne yaptıklarını öğretsinler diye Romalılar'a elçiler gönderdiler. Eğer kendilerini desteklerlerse ve barbarların girişten içeri girmelerine mani olurlarsa, bütün Romalılar'ın sınırlarının emniyette olacağını göstermek için, Romalılar'a elçiler gönderdiler. Gerçekten bunlara Romalılar her bir kimsenin kendi mallarına dikkat etmesinin, korumasının akla uygun olduğunu ve kendi kaleleri hakkında ihtimamlı olduğu cevabını verdiler. Elçiler meseleyi tekrar ileri sürmeyerek kendi adamlarının yanına döndüler.

38- Fragment 38

Dengisich, Romalılar'la savaş yaparken Istrum (Tuna) kıyısında bulunmaktadır. Zira Ornigiscli'nin oğlu (Anagastes) araştırma yapınca, ki O (Anagastes) Thraciae'nin Istrum'a yakın kısmındadır nehrin

koruma görevine getirilmişti, kendi adamları vasıtasıyla ondan hangi gaye ile savaş yapmak istediğini öğrendi. Fakat Dengisich, Anagastes'i hor görerek, onun tarafından gönderilenleri işi tamamlamadan kovdu. Elçiler vasıtasıyla İmparatora, kendi adamlarına toprak ve para sağlanmaması halinde kendisinin savaşa girişeceğini bildirdi. Krallığa getirilen elçilere ve komisyon teklifinde bulunanlara imparator, eğer emrine itaat etmek isterlerse, kendisinin her şeyi yapmaya hazır olduğu cevabını verdi. Zira eğer düşmanları anlaşmaya ve müttefikliğe sürüklerlerse, kendisi için çok uygun ve hoş bir şey olduğu cevabını verdi.

39- Fragment 39

Anagastes, Basilicus, Ostryes ve diğer bazı Romalı komutanlar, sarp ve çukur bir yere hapsolmuş olan Gothlar'ı kuşattılar. Orada yiyecek kıtlığı ile zorluk çeken İskitler şartlı teslim yapıp, kendilerine ikamet etmeye toprak verilmesi halinde, kendilerinin kararlaştırılan herşeye itaat edeceklerini elçiler göndererek Romalılar'a bildirdiler. Romalılar cevaben, kendilerinin onların komutanlarına istediklerini getireceklerini söylediler. Ama onları saran açlıktan dolayı İskitler bitirmek istediklerini ve daha fazla gecikmelere katlanamadıklarını söylediler. O zaman Roma saflarının başına geçirilenler bir karar alıp, eğer İskitler Roma âdetine göre orduyu kendi içinde, komutan başka türlü düşününceye kadar, her zaman için bölümlere ayırırlarsa, kendilerinin yiyecek temin edeceklerini vaad ettiler. Çünkü böylece, herkesin değil de, tek tek safları gözden geçirmek gerektiğinde onların komutanlar kolaylıkla idare edilebeleceklerini söylediler. Tabii ki bunlar özen ve dikkat göstererek aralarında çarpışmak üzeredirler. Böylece İskitler, elçilerin bildirdikleri bu şeylere itaat ederek, kendilerini Romalılar'ın bölünmüş oldukları aynı saflara böldüler.

Aspar'dan alınan selâhiyetin ikinci mertebesinde, onun hakimiyeti altında emirleri onlara götüren, Hun soyundan olan Chelchal, herkesin emirlerini kabul etmiş olduğu ve içinde geride kalanlardan daha fazla sayıda Gothlar'ın olduğu barbarların Cohort (yüksek bir şahsın refakat ve maiyyetinde bulunan şahıslar)'unu ziyaret ederken bu işle uğraşıyordu. Chelchal, başkanları çağırdıktan sonra şu şekilde bir konuşma yapmaya başladı: Komutanın ikâmet etmek için

kesinlikle toprak vereceğini, ki bu toprak parçasının onların faydasına ve çıkarına olmadığını, fakat toprak parçasının yararının tek tek Hunlar için olduğunu söyledi. Zira bunların toprak tarımını reddetmekte olduklarını ve kurtlar gibi Gothlar'ın mallarını yağmaladıklarını ki, bizzat kendilerinin köle şartlarına maruz kalarak onlara erzak hazırlamaya zorladıklarını, her iki ırkın arasında hiç bir anlaşma tespit edilmemesine rağmen, Hunlar'ın birleşmesinden kaçındıkları için başkanlarını yemin ettirerek mecburiyet altına alındıklarını, bu sebepden dolayı sadece mallarından yoksun bırakılmadıklarını, aynı zamanda kutsal vatanlarına da itibar ettiklerini söyledi. Kendisinin bile soy bakımından Hun olduğunu, bununla çok fazla övündüğünü fakat doğrulukla hareket ederek onlara bu şeyleri, nelerin yapılması gerektiğini görsünler diye söylediğini belirtti. Bunları söyleyince, Gothlar harekete geçerek düzeni bozdular ve bunları Chelchal'ın iyiliği sebebiyle-ki, bu iyilikle bizzat kendilerine eşlik ediyordu sağlamış olduğunu düşünüp, kendileriyle birleşen Hunlar'ı katlettiler. Sonra, birleşmekten öteye her iki soy arasında büyük bir savaş başladı. Zira Aspar'a haber verilince, bizzat kendisi ve diğer komutanlar kendi harp saflarını korudular ve karşılarına çıkan barbar olan her bir kimseyi öldürdüler. İskitler, kötülüğü öğrendikten ve hileyi anladıktan sonra, bir araya geldiler ve Romalılar'la birleştiler. Fakat Aspar zamanında vergi veren Hunlar, kendileri için oluşturduğu bütün bir Cohort'u katliama düşürdüler. Diğer komutanlar ve gayretle, cesurca savaşmaya çabalayan barbarlar için de kansız bir savaş olmadı. Bu savaştan sağ kalanlar İskitler'den idiler. Romalı tümen (Legion)'ler ise yenilince kaçtılar[19]

40- Fragment 40

İmparator Leon, elçi Phylarchum aracılığı ile Anthemius'un emri hakkında Gensericus'u haberdar etti ve onu İtalya'dan çekilmemesi ve yetkiyi bizzat ele geçirmekten vaz geçmemesi halinde savaş ilan edeceğini söyledi. Haberci ise geri döndü ve cevaben, kendisinin tehdide boyun eğmek istemediğini, aksine savaşa hazırlandığını, çünkü Doğu Romalılar'ın anlaşmayı terkettiklerini söyledi.

19 Bk. H. N. Orkun, **Attila ve Oğulları**, s. 125-126.

41- Fragment 41

Romalılar ve Lazlar ile Suannlar'ın bir kabilesi arasında çok büyük bir anlaşmazlık ortaya çıkınca, Suannlar'ın kendilerinden aldıkları kasabalar sebebiyle Persler savaş yapma arzusuna kapıldı. Böylece Roma İmparatoru'na bir heyet gönderdiler. Kendileri yakın olduğundan hazır olmalarını talep ederek, uzun süreli yardımlar beklerken tehlikeye kalmamaları veya gelirlerse önceden olduğu gibi masraflarda yıpranmasınlar diye, Romalılar'ın hakimiyeti altında bulunan Armenia kıyısını koruyan askerlerden kendilerine yardım etmelerini isteyen heyet gönderdi. Çünkü Heraclius ile birlikte, kendileriyle o zaman savaş durumunda bulunan Persler ve İberler, diğer kavimlerle savaşla meşgul iken ordu beslemek kendisi için külfetli ve zor olduğu için küçük bir yardımcı kuvvet göndermişti. Fakat Parthlar ona karşı tekrar gelince Romalılar'ı çağırdı. Elçiler onlara, Romalılar'ın yardımcı kuvvetler ve komutan göndereceğini bildirdiler. O sırada Cidarita Hunları'nın kendileri tarafından yenildiklerini ve Hunlar'ın şehri Balaam'ın hücumla zabt edildiğini bildiren bir heyette Persler'den geldi. Bu sebeple elçiler, Persler'in kazandığı zaferi anlattılar ve onlarda var olan çok büyük askerî kuvvetleri sergilemek üzere Barbarların âdetlerini tabiat üstü kelimelerle ortaya çıkardılar. Fakat imparator, verilen emirler icra edildikten sonra, derhal elçilere gönderdi. Zira onun için Siculae (Sicilya) meselesi çok daha önemli idi.

42- Fragment 42

Bu yıl İmparator Leon, büyük bir donanmayı ve sağlam kurulmuş bir orduyu Afrika'yı elinde bulunduran Gizerichus'a karşı gönderdi. Marcianus ölünce, tabiiki Gizerichus, Roma hakimiyeti altında bulunan eyaletlere bir çok kötü şeyler yaptı, yağma yaptıktan sonra bir çoklarını esir etti ve her yerde şehirler yıkıldı. Bu şeylerle tahrik olan imparator, bütün Doğudan 1100 gemi topladı. Bizzat bu gemileri askerler ve silahlarla iyi bir şekilde tahkim ederek Gizerichus'a karşı tahsis etti. Bu donanmaya 1300 altın centenaria ödeme yapmış olduğunu anlattılar. Komutan ve Verinae Augustae'nin kardeşi olan, consulluk görevinden artık çıkarılmış ve Scytha'da Thracialılar arasında bir çok zaferlerle ünlü Basiliscus'u yetiştirdi.

O, yardım için Batı Denizi'nden görülemiyecek miktarda bir yardım gelince, Gizerichus'un donanması ile sık sık çatışmalar yaptı. Bir çok gemiyi derin denizde batırdı. Kendisi bizzat Carthaginem (Kartaca)'i yenmeye muktedir oldu. Ama az sonra cazibesi ve paranın gücü ile kandırılarak, önceki hücumdan vaz geçti ve Thracialı Priscus'un anlattığı gibi istiyerek yenilgiye boyun eğdi.

43- Fragment 43

Aynı zamandan önce Doğu Romalılar'a karşı Scythia Savaşı çıkınca, Thracia ve Hellespontus (Çanakkale Boğazı) bir deprem ile sarsıldılar. Ionia (İyonya=Anadolu'da bir mıntıka) ve de Cyclades (Ege Denizi'nde adalar grubu) adaları aynı felakete maruz kaldılar. O dereceye kadar ki Cnidus (Caria sahilinin Iodos tarafından olan bir şehir) şehrinde ve Co (İstanköy Adası) adasında bir çok binalar yıkıldı. Ayrıca, üç ya da dört gün süreyle gökyüzünden (ırmak, sel, nehir) şeklinde sağnak yağmur düşünce, Constantinopolis'te ve Bithynia (Karadeniz ve Marmara Denizi arasında Anadolu sahilinde bir yer) bölgesinde büyük sağnakların meydana geldiğini, dağların oraya göçtüğünü, bir çok köylerin sularla kaplanmış olduğunu Priscus söyler. Nicomedia (Bithynia'nın Başkenti) yakınındaki Boanensis Gölü'nde ve oraya alivion olarak taşınmış olan bir çok süprüntü yığınından adaların çıkmış olduğunu da söyler. Gerçekten de bu şeyler bir süre sonra vukû buldu.

44- Fragment 44
PRİSCUS TARİHİNDEN NOVİDUNUS KUŞATMASI[20]

Bir zamanlar Rubus (Rugus ?)'ları Doğu Romalılar'a karşı tahrik ederek, Colapis Nehri kıyısı yanında bulunan Novidunus kasabasını ele geçiren Valips, bazılarını öldürdü ve şehirdeki herkesin paralarını (malını, mülkünü) toplayarak Trakya ve Illyrirar'lar ülkesini asilerle işbirliği yaparak istila etmeye hazırlanıyordu. Bununla birlikte onu teslim olmaya zorlayan kralın kuvvetleri gönderilince, şehrin içine çekilerek kuşatanları kendisinin ve müttefiklerinin güçleri nisbetinde tahkimattan uzaklaştırıyordu. Roma kuvvetleri bu zahmetli işi başa-

20 44 ve 45. fragmentler daha sonra tespit edilip, C. Müller tarafından **Fragmenta Historicorum Graecorum**, V, Paris, 1870, s. 24-26'da neşredilmiştir.

ramayınca saldırıdan vaz geçtiler. Bununla birlikte düşman mızraklarının (kargılarını) saldırısı esirlerin çocuklarını surlara hapsetti. Sur üzerinde duran Romalı çocuklar, askerler, kendilerinin dostu olduğu için ne oklarla ne de kargılarla saldırmıyorlardı. Böylece sonunda iş anlaşmaya vardı ve kuşatma kaldırıldı.

45- Fragment 45
PRİSCUS TARİHİNDEN NAİSSUS KUŞATMASI

İskitler Illyria'daki Danubium(us)'da (Naissus ?) kurulmuş bir şehir olan Naissus (Niş)'u abluka ile kuşatmışlardı. Bu şehrin Constantinus tarafından kurulmuş olduğu söylenir. Hatta Constantinus Bosporus (İstanbul Boğazı) isimli şehri de Bizans bölgesinde inşa etmiştir. Böylece barbarlar önce insanları kalabalık olan şehri ele geçirdiler. Sonra da, iyice tahkim ederek hiç bir şeye karışmadılar. Gerçekten de halk savaştan korktuğundan, askerî birliklere kolay bir geçiş olması için, şehre güneyden akan nehri bir köprüyle bağladılar. Daha sonra da aletleri surlara götürdüler ve Trabsları (kalas) önce kolay bir şekilde taşınmaları için tekerleklere (savaş arabalarına) koydular. Çünkü bunlar harekete müsaitti. Bunlar üzerinde duran askerler oklarla kasabalıları taciz ediyorlardı. Aynı zamanda iki taraftaki direklerde duran askerler de, ayaklarıyla tekerlekleri ilerleterek makinaları yaklaştırıyorlardı. Kapakları açık olan pencerelerden sur önündekilere ok atıyorlardı. Öyle ki, kalaslarda ayakta duran askerler tehlike olmadan emin bir şekilde savaşıyorlardı. Kolay bükülen sepet çöpleri örülerek bunlara deri parçaları örtülmekte ve işlenmiş derilerle kendilerini yanan ve ateş saçan oklara karşı koruyorlardı. Bu tarzda bir çok makina ile şehir tahkim edildikten sonra, mazgallarda (kule) bulunan vatandaşlar geri çekilerek, kendilerini emniyete aldıktan sonra koç başları getirildi. Bu makina pek büyüktür. Yani kalas gevşek zincirlerle kapı direklerinden sarkıtıldıktan sonra, -ki o kalasların demirden mızrağı vardı ve çalışanların güvenliği için söylediğimiz örtüsü vardı- bunu arka kısımda olan boynuzdan iplerle bazıları büyük bir güçle geri çekiyorlardı. Yani darbenin yöneltildiği yere nazaran geri çekiyorlardı. Sonra kalası bırakıyorlardı. Öyleki, onun vuruşuyla sarsılan surun herhangi bir kısmı tahrip ediliyordu. Gerçekten uzaktan savunma yapanlar bu gaye ile hazırlanmış olan büyük kayaları

surlardan uzaklaştırılmış makinalara atıyorlardı. Bazı kadınları adamlar ile birlikte yok ediyordu. Fakat kadınların büyük sayısıyla baş edemiyorlardı. Ayrıca düşmanlar merdivenler getirdikleri zaman, burada sur koç başlarıyla yakıldıktan, orada mazgallardan savunmada bulunanlar tarafından makinalar, def edildikten sonra şehir barbarlar tarafından ele geçirildi. Barbarlar koç başları ile duvarın yıkılan kısmından, kısmen de merdivenlerle içeri girdiler.

SONUÇ

Tercümesini verdiğimiz Priskos'un eseri, Avrupa Hunları'nın siyasî tarih ve kültürleri bakımından oldukça mühim hususlar ihtiva etmektedir. Ne varki, eserin tamamının günümüze intikal etmeyişi, hadiselerin yarım ve birbirleriye irtibatsız halde kalmasına sebep olmuştur.

Hunlar'la, kendilerine yıllık vergi vermek mecburiyetinde kalan Bizanslılar arasında imzalanan Margus Barışı ile, Attila'nın 441-442 ve 447 yıllarında tertip ettiği Balkan seferleri ve bunlar neticesinde yine Bizanslılar'la yapılan anlaşmalar hakkında Priskos'un kaydettiği tefarruatli bilgilerinden, Doğu Roma'nın kesin olarak Hun hakimiyeti altına girdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Priskos, Hun-Batı Roma münasebetlerine dair çeşitli malumatlar da vermektedir. Bu arada, kendisine yıllık vergi veren Roma'ya karşı düşündüğü askerî harekatını meşrulaştırmak gayesiyle gündeme getirdiği Honoria ile evlenme meselesinin anlatılması da, Attila'nın diplomatik yönünü ve faaliyetlerini göstermesi bakımından hayli enteresandır. Yine, Tanrı Ares Kılıcı'nın bulunarak Attila'nın eline geçmesine, Attila'nın İtalya, Sorosguslar, Acatirler ve Asimutlar üzerine yaptığı seferlerle, Doğu ve Batı Roma yanında diğer kavimlerle olan münasebetlerine de temas etmektedir.

Öte yandan Basık ve Kursık idaresindeki Hunlar'ın Pers Ülkesi'ne akınlarını, Cidarit diye adlandırdığı Pers sınırında bulunan Hunlar'ın Persler'le olan savaşlarını ve Bizans kaynaklarında ilk defa rastlanan Saragur, Urog, Onogur, Sabar, Abar (Avar) isimli Türk Kavimleri'nin Doğu Avrupa'da ortaya çıkışları da anlatılmaktadır. Attila'nın oğulları Dengizik ve İrnek'in yeniden ticarî münasebetler tesis etmek için İstanbul'a gönderdikleri elçilerin, orada ümid ettikleri iltifatı görmeyip ülkelerine geri dönmeleri üzerine, Dengizik'in 467'de Trakya'ya tertip ettiği sefer ve 468 yılında müttefiki Gotlar'la beraber Bizans'la yaptığı harbe dair bilgilere de yer vermektedir. Burada, Hunlar'la Gotlar'ın arasını açarak Hunlar'ın mağlubiyet ve bölünmesine sebep olan Bizans'ın hile siyaseti açıkça kendini göstermektedir.

Priskos'un, Maximinus'un başkanlığındaki Bizans elçilik heyetine dahil olarak geldiği Hun Ülkesi'ndeki müşahadelerini ihtiva eden ve eseri daha da orjinal hale getiren kısımda, Hun Ülkesi'nin coğrafi ve etnografik tasvirlerinin yanında, Hunlar'ın hayat tarzları, konuştukları diller, örf ve âdetleri, misafirperverlikleri, üretimleri, yiyecek ve içecekleri hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Ayrıca, Attila'nın hanımı Arıkan'ın sarayı, elçileri kabul etmesi, onlara ziyafet vermesi ve Bleda'nın dul eşinin bir köyün hakimi olması gibi, Türk siyaset ve idaresinde kadının yeri ve değerini gösteren dikkat çekici izahatlar da vardır. Priskos'la Hun ülkesi'nde yaşayan bir Grek arasındaki karşılıklı konuşmanın geçtiği yerler ise, Türk devlet teşkilatı, adalet sistemi ve Türk'ün insana verdiği kıymet ile, bunların Roma'daki tatbikini mukayese imkanı sağlayacak bulunmaz bir vesika niteliği taşımaktadır. Priskos, Attila'nın şahsiyeti, mütevazi hayatı, sarayı, ziyafet sofrası ve orada uygulanan Protokol, idare tarzı, devletlerle münasebetlerine dair de kıymetli bilgiler vermektedir.

Bütün bu hususlar, Priskos'un eserinin Doğu-Batı Roma Devletleri, Vandallar, Lazlar, Suannlar ve diğer kavimlerin tarihlerinin, hususiyle V. asır Doğu Avrupa Türk tarihi ve kültürünün öğrenilmesi bakımından, ana kaynak olarak ne kadar büyük bir ehemmiyet arzettiğini göstermektedir.

BİBLİYOĞRAFYA

Altheim, F., Geshichte der Hunnen, Berlin, I, 1959, II, 1960, III, 1961, IV-V, 1962.

Baştav, Ş., Attila'nın Hayatı ve Ölümü, Türk Kültürü, sayı 1, 1952.

——, Attila ve Hunları, bk. Tarihte Türk Devletleri, I, Ankara, 1987.

Boor, C. D., Excerpta De Legationibus, Berolini, 1903.

Boor, H. De, /Türk. terc./, Tarihte Efsanede ve Kahramanlık Destanlarında Attila, Ankara, 1981.

Dindorf, L., Historici Graeci Minores, I, Lipsiae, 1870.

Donuk, A., Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Ünvan ve Terimler, İstanbul, 1988.

Eckhardt, S., /Türk. terc./, Efsanede Attila, bk. Attila ve Hunları, Ankara, 1982.

Freytag, G., Gesammalta Werke, Bd. 17, Leipzig, 1988.

Kafesoğlu, İ., Türk Millî Kültürü, İstanbul, 1984.

——, XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları, İstanbul Entitüsü Dergisi, III, 1957.

——, Bulgarların Kökeni, Ankara, 1985.

Kurat A. N., IV-XIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara, 1972.

Ligeti, L., /Türk. terc./, Attila ve Hunların Menşei, bk. Attila ve Hunları, Ankara, 1982.

McGovern, W. M., The Early Empires of Central Asia, Chapel Hill-North Carolina, 1939.

Moravcsık, Gy., Byzantınoturcıca, I-II, Berlin, 1958.

Müller, C., Fragmenta Historicorum Graecorum, Paris, IV, 1851, V, 1870.

Németh, Gy., /Türk. terc./, Hunların Dili, bk. Attila ve Hunları, Ankara, 1982.

Orkun, H. N., Attila ve Oğulları, İstanbul, 1933.

——, Türk Tarihi, II, Ankara, 1946.

——, Türk Tarihinin Bizans Kaynakları, Ankara, 1938.

Ostrogorsky, G., Bizans Devleti Tarihi, Ankara, 1986.

Rásonyi, L., Tarihte Türklük, Ankara, 1971.

Samolin, W., A Note on Kidara and The Kidarites, Central Asiatic Journal, II, 4, 1956.

Szabo, K., Priszkosz Szonak és Bölcsész életéröl S Történetirata Töredékeiröl, I, Peşte, 1878.

Turan, O., Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, I-II, İstanbul, 1980.

Váczy, P., /Türk. terc./, Hunlar Avrupa'da, bk. Attila ve Hunları, Ankara, 1982.

Vasiliev, A. A., /Türk. terc./, Bizans İmparatorluğu Tarihi, I, Ankara, 1943.

-A-
Abar (Avar): 77
Abar (Avar),-lar: 65
Acatir Hunları: 65
Adamis: 50
Adrianopolim (Edirne): 51
Adriyatik: 12
Aegidus: 64
Aethiopum (Habeşler): 29
Aetius: 11, 13-16, 29, 34-35, 39-40, 49-50, 54, 57, 65
Afrika: 72
Agintheus: 32
Ak-Hunlar: 62n
Akatir (Acatir, Ağaç-eri): 37, 37n, 45, 69
Akatair (Acatir),-ler: 12-13, 37, 41, 77
Akatzir: 37n
Alan,-lar: 7-8
Alarikh (Alaric): 10, 58
Alexandria (İskenderiye): 20, 60-61
Alipsur,-lar: 23
Alman,-lar: 12
Altheim, F: 7n, 12n, 18n, 23n, 24n
Altinum: 16
Amilsur,-lar: 23
Anadolu: 8, 10, 73
Anagestes: 17, 69-70
Anatolius: 13, 26, 34-35, 47, 55, 56
Ankara: 8
Antakya: 8
Anthemius: 71
Apollonius: 58
Aquileia: 16
Arabistan: 20
Aral Gölü: 7
Areobindi: 52
Ares: 13, 21, 47, 53, 53n, 77
Arıkan (Arıg-kan, Cerca, Creca): 16, 44, 44n, 50, 78
Armatius: 56
Armenia: 62, 69, 72
Arnavutluk: 23
Arnegiclus: 12
Arpad: 18
Artaburius: 54, 59
Asimunt,-lar: 27-28, 77
Asimus: 27
Asling Vandalları: 10
Aspar: 20, 52, 54, 68, 70-71
Asya Hunları: 7
Atanarikh: 7
Athenais: 50
Attacam: 24
Attila: 9, 11-16, 19, 21, 23, 24, 24n, 25-31, 31n, 32-41, 44-46n, 47-59, 61, 69, 77, 78
Ausorianus,-lar: 56
Avitus: 61, 62
Avrupa: 7, 19
Avrupa Hunları: 7, 11, 18, 21, 77
Avusturya: 39
Aybars: 11
Azak Denizi: 23n
Azerbaycan: 9

-B-
Bakü: 9
Balaam: 72
Balameruz: 63-64
Balamir: 7-8
Balkan,-lar: 8
I. Balkan Seferi: 11-12
II. Balkan Seferi: 13, 16
Basık: 8, 77
Basich: bk. Basık
Basilicus: 70
Basiliscus: 72
Bassiana: 17
Baştav, Ş: 7n, 10n, 11n
Batı Asya: 13, 62
Batı Denizi: 73
Batı Galya: 39, 64
Batı Got'ları (Vizigot): 7-8, 10, 15, 58
Batı Hun'ları: 62n
Batı Kanadı: 8
Batı Roma: 9, 14-17, 29, 34-35, 39, 45, 48, 54, 57n, 58, 62-65, 77, 78
Berichus: 48, 51-52
Bigila: 21, 30-37, 52, 54, 56
Bithynia: 73
Bizans: 8-17, 19n, 20, 22, 74, 77-78
Blecla: 11, 13, 24, 39, 49, 54, 61-62, 78
Blernmyes: 59-60
Boisc,-ler: 23
Boanensis Gölü: 73
Bonifacius: 11
Boor, C.D: 22

Bosporus (İstanbul Boğazı): 74
Bulgar: 18
Bulgaristan: 24-25
Burgond,-lar: 12
Büyük Çekmece: 13

-C-

Campus Mauriacus: 15
Camum: 38, 38n
Caria: 73
Carpileon: 34-35
Carsus: 24
Carthaginem (Kartaca): 73
Caspia: 66, 69
Cassiodorius: 22
Cerca (Creca): bk. Arıkan
Cermen: 15
Charybdi: 62
Chelchal: 70-71
Chersones: 26
Christ-Schmid-Stahlin: 22
Chronican Paschale: 22
Chrysaphius (Hadım): 30, 31, 34, 36, 52, 55, 56
Cidarita: bk. Kidarita
Cidarita Hunları: bk. Kidarita Hunları
Cnidus: 73
Co (İstanköy Adası): 73
Cohert: 71
Cohort: 70
Colapis Nehri: 73
Colchis: 62-63
Comitis: 39
Concurdia: 16
Constantia: 23
Constantinopolis (İstanbul): 32, 52-53, 68, 73
Constantinus: 22, 74
Constantiolus: 45,46,47
Constantius; 34, 39-40, 45, 50-51, 55-56, 58, 66-67, 68
Constantunus Exzerpt: 21
Creca: bk. Arıkan
Cuncha: 67-68
Curidachus: 37
Cursich: bk. Kursık
Cyclades (Ege Denizi): 73

-Ç-

Çukurova: 8

-D-

Dalmaçya: 8, 23
Damascus: bk. Şam
Danabium(us): bk. Tuna
Daryal Geçidi: 7, 10
De Boor, H: 16n
Dengisich: bk. Dengizik
Dengizik: 16-17, 69-70, 77
Derbent Geçidi: 7
Dexippus: 22
Diascerus: 60
Dindorf, L: 22, 22n
Dinyeper Irmağı: 7, 17
Dioynsius: 23, 63, 68
Doğu Avrupa: 9, 13, 18, 77-78
Doğu Got,-ları: 7-8, 17
Doğu Kanadı 8
Doğu Ordusu: 59
Doğu Roma: 8-9, 17, 20-21, 28, 57, 61, 65, 68, 71, 73, 77, 78
Don Nehri: 8, 12
Donuk, A: 31n
Doulo: 18
Drencon (Drecon) Nehri: 38, 56, 56n
Dricca: 53
Dubravica: 23

-E-

Eckhardt, S: 9n, 16n
Edecon: 21, 29-34, 36-39, 49, 52, 55
Edessa (Urfa): 67
Edikkün: 29n
Edirne: 8
Efraim: 9
Epigenes: 23
Episcopus Hoereseous: 61
Ermanarikh: 7
Ermeni: 9
Ernak: bk. İrnek
Erzurum: 8
Esca (Escam) 37
Esla: 11, 23, 35, 37, 55
Eslas: 53
Euagrius: 19, 22
Eudocia: 50, 61, 64, 65
Eudoxia: 61
Eudoxius: 14
Eudoxtia: 64
Euphemius: 20, 63

Eusebius: 22
Eustathius: 22
Euxinum: 26

-F-

Fırat: 8, 10
Filibe: 13
Fin-Ogur: 12
Flarus: 61
Frank: 20
Frank,-lar: 15, 57

-G-

Gallia: bk. Galya
Galya: 7, 9-10, 14-15, 63, 65
Gelibolu: 13, 26
Genserich: 57
Genserichus: 65
Gensericus: 61, 62, 64, 67, 71
Germen: 12, 16
Gizerichus: 72-73
Gobazes: 62-63, 68
Gorga: 68
Got: 20, 41, 49
Got (Goth),-lar: 17, 53, 57, 63, 65, 68, 70-71, 77
Grek: 9, 21, 41, 48, 78
Grekçe: 31n, 41

-H-

Hadım: bk. Chrysaphius
Hazar: 8, 37n
Hazar Denizi: 7
Hazar Türkleri: 37n
Hellespontus (Çanakkale Boğazı): 73
Heraclea (Marmara Ereğlisi): 19
Heraclius: 72
Heredot: 21
Hind: 39
Hirsova: 24
Hiugn-nu: 7
Honarichus: 64-65
Honoria: 14, 57, 57n, 58, 77
Hristiyan,-ların: 16, 61, 68
Hun: 8-16, 19, 23-24, 24n, 28, 31n, 32, 38n, 41, 49, 67, 68, 70, 71, 77, 78
Hun,-lar: 7-14,. 17, 18,. 20, 21, 23, 23n, 24-27, 32, 50, 62, 66, 67, 69, 71, 72, 77, 78
Hunimund: 7
Hyrkania: 66

-I-

Iberia: 63
Iber,-ler; 72
Iberos: 69
Illyria: 23
Illyriar,-lar: 73
Illyrici: 68
Ionia (İyonya): 73
Ioannes Antiocheus: 22
Isaur: 29, 51
Isıdis Tapınağı: 60
Istrum: bk. Tuna
Işıltan, F· 8n
Itımar,-lar: 23
Iuroipach Kalesi: 66, 69

-İ-

İdil Nehri: Bk. İtil Nehri
İldiko: 16
İlek: 13, 16
İllyria: 41, 74
illyric: 25, 27
İllyrico: 32
İndo-Germen: 38n
İran: 7, 8, 12
İrnek (Ernak, İrnik): 16, 17, 18, 49, 49n, 77
İrnik: bk. İrnek
İskit: 21, 24-25, 27-29, 33, 41, 45-46, 49, 51, 53
İskit,-ler: 20, 23-24, 26-28, 30-31, 33-36, 38-41, 48, 70-71, 74
İskitya: 23, 46, 49, 51, 52, 54
İslav: 12, 15
İspanya: 7, 14, 64
İstanbul: 11, 13, 55, 77
İtalya: 9, 10, 11, 15, 16, 34, 39, 57, 58, 59, 61, 62, 65, 67, 71, 77
İtalyan,-lar: 65, 66
İtil Nehri: 7, 12

-J-

Jesz-Bereny: 53n
Jordanes: 37n, 53
Jornandes: 22, 23, 53, 58, 61
Juncars: 23

-K-

Kafesoğlu, İ: 7n, 9n, 10n, 12n, 13n, 15n, 16n, 18n, 29n, 37n, 44n, 46n, 49n, 62n
Kafkas,-lar: 8, 10
Karadeniz: 12, 17, 18, 26, 62, 73
Karasu: 8
Karaton: 10
Karpilion: 13
Katalaunum: 15
Kayseri 8
Kelt: 38n
Kidarita (Cidarita): 62, 62n, 66, 69, 72
Kidarita (Cidarita) Hunları: 62n, 66, 67, 58
Konstantia Barışı: 12
Kostolaç: 25
Kuad,-lar: 10
Kuban: 7
Kudüs: 8
Kurat, A.N.: 7n
Kursık (Cursich): 8, 46, 77
Kuzey Afrika: 7
Kuzey Denizi: 12, 46n
Küçük Asya: 7

-L-

Lâtin: 9, 49
Latince: 49
Laz,-lar: 21, 62, 72, 78
Leon: 17, 20, 64, 67-69, 71-72
Libya: 54, 56, 63
Ligeti, L: 7n, 71n
Liguria: 16
Lüleburgaz: 13

-M-

Macaristan: 15, 29, 53n
Macar,-lar: 18
Maeotus (Azak Denizi): 46, 54
Magi: bk. Mogoslar
Magister Officiorum: 20
Majorianus: 64
Malalas: 19, 22
Malatya: 8
Malchus: 21, 22
Mama: 24
Mansel, A.M: 10n
Manş: 12, 46n
Marcellinus: 64, 65
Marcianus: 20, 57-59, 61, 63, 72
Margus: 12, 13, 23, 24
Margus Barışı: 12, 21, 77
Margus Kalesi: 11
Markoman,-lar: 9
Marmara Denizi: 73
Mars (Martis): bk. Ares
Martialius: 31
Martis (Mars): bk. Ares
Mass, P: 22
Maurisius: 54
Maurusior: 63, 64
Maximinus: 19-21, 31, 32, 34, 35, 36, 41, 43, 44, 47, 51, 52, 55, 59, 60, 78
Mazorianus: 63
Mc Govern, W.M: 8n, 9n, 10n, 11n, 15n-17n, 24n
Media: 46, 66
Med,-ler: 46, 47
Medus: 38, 38n, 68
Messano: 62
Metz: 15
Mısır: 20, 60, 61
Milano: 16
Mincio Irmağı: 16
Moesor: 25
Mogos (Magi),-lar: 66
Morova: 23, 33n
Moravcsık, Gy.: 10n, 19n, 20n, 21n, 22n, 23n, 71n
Mo-tun: 16
Muncuk. 11, 55
Mundiuchus: bk. Muncuk
Müller, C: 19n, 20n, 21n, 22n, 22, 73n
Mysia (Kuzey Batı Anadolu): 50
Mysorum: 23, 41

-N-

Naisso-Naissus: Bk. Niş
Nedao: 16
Né'meth, Gy.: 37n, 38n, 44n, 49n
Nibelungen Destanı: 12
Nicomedia: 73
Niş: 13, 25, 29, 32, 74

Nomus: 47, 55, 56
Noricum (Noricae): 39
Noum (Sviştov): 29
Novidunus: 73
Nubades: 59, 60

-O-

Odessen,-ler: 26
Oebarsius (Aybars): 50
Oktar: 11, 12
Olybrius: 64
Olympiodoros: 10
Onegesios: bk. Onegesius
Onegesius (Onegesios): 13, 31, 31n, 34, 35, 37, 40-45, 47, 48, 50
Onogur: 65, 77
Orestes: 29, 30, 32, 34, 39, 47, 53, 55
Orkun, H.N: 8n, 10n, 14n, 15, 16n, 17n, 18n, 20n, 33n, 53n, 71n
Ornigiscli: 69
Orta Anadolu: 8
Ortadoğu: 16
Ostrogorsky, G.: 8n, 19n
Ostrogot,-lar: bk. Doğu Got'ları
Ostryes: 70

-P-

Pannonia: 8
Paenoia: 29, 39, 40
Paeonom: 45
Panion: 19
Pannon: 38n
Pannonia: 17, 38n
Papa Leon: 16
Paris: 15
Parthia: 66
Parth,-lar: 29, 46, 47, 62, 66, 67, 72
Patavione: 39
Patriciatus: 66, 67
Patrici,-ler: 55
Patricium: 62
Patricus Menandrus: 12
Pavia: 16
Peroses (Peroze): 66-68
Pers: 46, 67, 68, 77
Pers,-ler: 46, 47, 62, 66, 67, 69, 72
Philippopolim (Filibe): 51
Philis: 60
Phylarchum: 71
Phylarchus: 65
Placidia: 61, 64
Plintha (Plinthos): 23, 56
Po Nehri: 16
Po Ovası; 16
Pontus: 17, 45
Praefectus: 20, 59, 61, 66, 67, 68
Preslav: 13
Priscus: bk. Priskos
Priskos: 9n, 12, 14, 18-22, 37n, 53, 58-63, 73, 77, 78
Prokopius: 22
Promutus: 39, 45
Propontis (Marmara Denizi): 19
Proterius: 60

-R-

Radagais: 10
Rasonyi, L. 8n
Ratiaria: 26
Ravenna: 16
Recimerus: 62, 64
Ren Nehri: 9, 12, 15
Rheims: bk. Ren Nehri
Ripuar Frnak,-ları: 14
Roma: 7-11, 14-16, 20, 24-26, 29, 31, 39, 41-43, 46, 49, 57-58, 61, 63, 70, 72, 73, 77
Roma,-lılar: 10, 12, 16, 20, 23-31, 33-37, 39, 41-44, 46-48, 50-54, 56-60, 62-67, 69-74
Roma Principus (Princeps): 28
Romanus: 39, 45
Romanya: 17
Romulus: 39, 45, 46
Rua: 11, 23
Rubus (Rugus): 73
Rufus: 20
Rusticius: 34, 45, 50

-S-

Sabar: 77
Sabir,-ler: 65
Samolin; W: 62n
Saracen (Arap),-ler: 20, 29, 59
Saragur (Sarı Oğur): 12, 65, 69, 77
Sardica (Sofya): 30-32, 34, 36
Sarmat,-lar: 8, 9, 53

Sorosgus,-lar: 24, 24n, 77
Sasani,-ler: 9, 16
Saturninus: 55, 58
Saua: 29
Scir: 68
Scotta (Scottas): 27, 33, 33n, 34, 35
Scythia: 56, 58, 63, 64, 72, 73
Serapis: 60
Sericus (Hint): 32
Sırbistan: 33n
Sicilya: 62, 64, 65
Siculae (Sicilya): 72
Silezya: 9
Singidunum: 13
Singilachus: 23
Sirmium (Mitrovica): 13, 14, 39, 40
Skir Germenleri: 29n
Sofya: 13, 25
Stephanus Byzantius: 22
Stilikho: 8, 10
Suan,-lar: 20, 72, 78
Suda: 22
Suda-Lexiconu: 22
Suida: 19, 59
Suriye: 8
Sylla: 50
Sylvianus: 14, 39, 40, 45
Szabo, K: 19n-22n, 33n, 53n, 56n
Szendrö: 33n

-Ş-

Şam (Damascus): 20, 59

-T-

Tatianus: 66, 67
Tatulus: 39
Thebae: 60
Theodosius, II: 10-14, 19, 25-26, 31-32, 37, 50, 53, 55-59, 64
Theodolus: 26, 28
Theophanes: 19, 22
Tibisia: 53
Tigas: 38
Tiphesas: 38
Tisa Nehri (Tysia, Tissa): 9, 11, 53, 56n
Tonosu,-lar: 23
Trakya (Thracia, Thraciae): 8-10, 19, 23-24, 27-29, 41, 54, 59, 69, 72, 73, 77
Transilvanya: 9
Tuna (Danubium-us, Istrum): 8-11, 13, 17, 23, 25-26, 29, 33, 33n, 38, 41, 51, 56, 58, 74
Turan, O: 13n
Türk: 12, 15-16, 18-19, 29n, 78
Türk-Bulgar Devleti: 18
Türkçe: 24, 31n, 37n
Tysia: bk. Tisa

-U-

Uldız: 9, 10, 14
Urfa: 8
Urog: 65, 77

-Ü-

Üge: 31n

-V-

Vaczy, P: 7n-9n, 11n, 17n, 29n
Valamir: 17
Valens: 8
Valentinianus, III: 14, 57n, 58, 61, 64, 65
Valips: 73
Vambéry, A: 29n
Vandal,-lar. 14, 29, 61, 63-67, 78
Vasiliev, A.A: 10n
Verinae Augustae: 72
Viminacium: 13, 25, 41
Vizigot'lar: bk. Batı Got'lar

-Y-

Yidicula: 53
Yugoslavya: 39
Yunan: 68n

-Z-

Zeno: 55, 56, 58
Zenon: 51
Zercon: 54
Zercon Maurusius: 49